

L'EXPOSICIÓ DEL 1926, VUITANTA ANYS DESPRÉS

Aquest proper mes d'agost en farà vuitanta d'aquell mític 1926 que va veure com s'inaugurava a Vilafranca la Primera Exposició d'Art del Penedès, a la qual seguiria l'any següent la segona al Vendrell i el 1929 la tercera i darrera a Vilanova, sense possibilitat de tirar endavant la quarta, anunciada a Sitges. Quan l'any 1976 va veure la llum el primer número de la revista *Olerdulae* del Museu de Vilafranca, des de la qual es va impulsar la creació del nostre institut d'estudis, el punt de referència va ser el mig segle de la primera exposició vilafranquina, se'n va parlar també en l'assemblea constitutiva de l'IEP a Sant Martí Sarroca el 15 de maig de 1977, i vint-i-cinc anys després en vam tornar a fer esment en la commemoració.

No es tracta de tornar a la vella referència, per altra banda creiem que encara poc i mal coneguda, en especial pel que fa a la segona exposició, la vendrellenca, i sobretot a la tercera, de la qual no ens han quedat gairebé referències ni tan sols en l'àmbit vilanoví. En fem esment per un doble motiu, d'entrada per la reivindicació que ara s'escau de la figura del doctor Ricard Fortuny, personalitat poc coneguda, sovint a l'ombra –però en molts aspectes mentor o mà dreta– de Mn. Manuel Trens, potser un i altre els veritables promotors d'una iniciativa artística i cultural sense precedents com van ser les tres exposicions d'art. La donació de la casa del metge vilafranquí al Museu de Vilafranca, amb l'arxiu familiar que s'hi conserva, i la inauguració d'una residència sociosanitària a Vilafranca amb el nom de Ricard Fortuny són dos motius que ens fan esperar un apropament a la seva biografia, apropament al qual hauria de seguir la del doctor Trens, el qual aviat donarà també nom a un espai públic vilafranquí.

Al darrere, però, hi ha una segona temàtica que des de fa una colla de mesos és ben present en la vida pública i de debat a les nostres contrades. Com vam recordar en el darrer número, monogràfic, d'aquesta publicació que ara teniu a les mans, la celebració del 1926 va ser una reivindicació clara i directa, tot i que d'efectivitat relativa a la vista dels esdeveniments històrics que van marcar aquelles dècades, de la identitat penedesenca. En qualsevol cas, una llavor que no va caure en terra erma, sinó que va mantenir la seva vitalitat i que constitueix encara ara una base argumental prou sòlida.

Aquell del 1926 va ser un projecte col·lectiu sense precedents, un posar en pràctica les velles elucubracions teòriques dels mestres com Manuel Milà o Víctor Balaguer, i és justament aquesta mateixa capacitat de portar a la pràctica conceptes de l'àmbit dels estudis geogràfics, històrics, econòmics, sociològics, o literaris allò que va donar al projecte una vitalitat que encara perdura entre nosaltres, una voluntat que encara ens engresca i ens apassiona, perquè fa referència a allò que és l'espai essencial de la nostra identitat col·lectiva.

Vuitanta anys després el reconeixement de la identitat que ens és pròpia torna a ser un projecte sobre la taula, un projecte que pot posar-se en pràctica tot i les dificultats de tota mena que ha de comportar a la vista de les condicions externes, especialment econòmiques, que semblen condicionar el futur de casa nostra. Amb el projecte sobre la taula són molts els que se n'omplen la boca –sense oblidar els que, amb tota la legitimitat, defensen obertament que no el veuen per enlloc– però a la pràctica ens seria molt necessari, gairebé imprescindible, aquell esperit de

projecte engrescador que hom imagina que el 1926 esdevenia febre viva entre els participants en una primera exposició, en un aplec de cultura que parlava del Penedès.

A TALL DE JUSTIFICACIÓ

El darrer número d'aquesta revista *del Penedès*, monogràfic dedicat a la Vegueria del Penedès, va incloure en les seves pàgines inicials una tria de retalls del que la premsa havia publicat sobre aquesta temàtica en el darrer any. La selecció d'aquestes mostres va prendre com a referència –en aquest àmbit i també en els comentaris més breus que s'aplegaven en les darreres pàgines del monogràfic– els continguts i la crònica de les diverses fases per les quals ha anat passant el procés de reivindicació de la Vegueria. Això va determinar que alguns mitjans escrits de les nostres contrades penedesenques hi resultessin molt poc o gens representats, mentre altres eren esmentats amb molta més constància. Certament, això no vol dir que el tema de la futura Vegueria del Penedès no hagi rebut un tractament complet en tots els mitjans, amb aportacions i, en general, amb informació prou destacada i interessant que, certament, hem d'agrair de forma igual a tots els mitjans de comunicació, i en aquest cas concret a tots els mitjans comarcals escrits.

En qualsevol cas, hem de reconèixer que ens va manca una certa sensibilitat i que la selecció podia haver tingut un caràcter més heterogeni i representatiu i així ho volem manifestar de forma explícita i escrita.

Consell de redacció

RAMON PLANES, UN SENYOR PENEDESENC

RESUM

Evocació de la personalitat de l'escriptor sitgetà Ramon Planes en la commemoració del centenari del seu naixement.

ABSTRACT

Evocation of Sitges writer Ramon Planes' personality during the centenary celebrations of his birth.

El 2005 ens ha portat, entre tants altres temes, la referència del centenari del naixement de l'escriptor Ramon Planes, figura indiscutible en l'àmbit cultural penedesenc, i específicament en el sitgetà, del segle XX. D'aquí que hàgim demanat al seu bon amic Ventura Sella unes línies d'evocació de la personalitat de qui fou decidit promotor de l'Institut d'Estudis Penedesencs i el seu vicepresident durant els primers anys d'activitat de l'entitat.

Som conscients, però, que un parell de pàgines a la nostra publicació no fan justícia al mestre Planes, al qual és d'obligació evocar des del record en les primeres reunions de constitució de l'IEP, sempre pacient, sempre convençut defensor de la unitat del Penedès. La seva bonhomia resulta certament difícil de retratar, amb molta senzillesa, però també amb un polsim d'ironia. En bona part va ser ell qui va donar sentit i orientació als deu números d'aquella aventura cultural que va ser Cartipàs. Quaderns Literaris Penedesencs i el record d'aquells consells de redacció –els dissabtes al matí, a Sitges, al tombant dels darrers anys setanta– esdevé amb el pas dels anys certament memorable, sensacional si hom pensa en el que va suposar la conjunció de Ramon Planes amb el vendrellenc, també malauradament traspasat, Miquel Castellví, amb la sorneguera espiritualitat de mossèn Aragonès i el complement de l'empenta jove de Vinyet Panyella i algun altre redactor. Més d'un quart de segle després, el record enyoradís d'aquells dies i l'homenatge del centenari són una esplèndida obligació de reconeixement.

J. S. i B.

RAMON PLANES, UN SENYOR DEL PENEDEÈS

D'aquesta manera fou qualificat Ramon Planes, fa uns anys, a l'antiga revista de la nostra comarca *Olerdulae*. Fou un títol just. També amb tota raó se'l podria anomenar un senyor de Sitges. Però la denominació exacta, em sembla, que li correspon és la de senyor de les lletres, home de lletres, com escriví el pintor Durancamps en un retrat que li va fer i que es reproduí en les dues

edicions de la seva deliciosa obra *Llibre de Sitges* (1ª edició Editorial Selecta. Barcelona 1952; 2ª edició Grup d'Estudis Sitgetans. Sitges 2004). Car realment Ramon Planes fou un autèntic, un arquetipic *homme de lettres*, com diuen els francesos. Els seus coneixements literaris eren amplíssims. La seva inquietud intel·lectual no tenia límits. Féu, en realitat, de la literatura l'essència, l'objecte i la fita suprema de la seva vida. Ramon Planes havia llegit molt. Fent una exageració, a mi em sembla que ho havia llegit tot. Coneixia la literatura universal en extensió, i en detall la catalana, a la qual, i això constitueix per a ell un elevat timbre d'honor, sempre va ésser fidel.

En acomplir-se el centenari del seu naixement, m'escau evocar Ramon Planes des del meu coneixement personal i destacar la seva elevada categoria humana que en ell va parella amb la seva categoria, també elevada, d'escriptor.

Ramon Planes, quan vaig conèixer-lo, vivia en una casa de la platja de Sant Sebastià de Sitges. Recordo com si fos ara mateix el dia que amb els meus ulls oberts al miracle, com els de tot adolescent –tenia jo llavors disset anys– em convidà a entrar a la biblioteca de casa seva. La biblioteca era al segon pis, amb tres finestres d'arc, d'on es veia un paisatge meravellós d'aigües de mar. Una habitació d'un gust exquisit. Però allò que més em va impressionar foren els llibres. Em meravella que una sola persona pogués reunir una quantitat tan gran de llibres que li feien companyia i li donaven escalf. Me'ls imaginava talment amics personals del seu posseïdor. Jo ho comparava amb casa meua, d'una precarietat exagerada. A més, a la biblioteca de Ramon Planes sempre hi havia els llibres d'actualitat, especialment els de novel·la, que era un món que llavors, potser, m'atreia molt més que no pas ara, i que a la biblioteca pública sitgetana Santiago Rusiñol, que realment ja prestava el seu bon servei, com ara, acostumaven a arribar-hi una mica més tard o fins i tot algunes vegades no hi arribaven. La generositat i l'amabilitat de Ramon Planes van fer possible que jo accedís a la lectura d'obres que altrament m'hauria estat molt difícil de fer, en aquells moments d'unes característiques polítiques i econòmiques tan especials.

I aquest acolliment a joves fou una constant en ell. Sempre va encoratjar, va aplaudir i va dedicar la seva atenció i interès a totes les persones que s'hi apropaven i que sentien inquietud per les qüestions de la cultura.

En l'evocació de Ramon Planes se'm fa present també el seu aspecte de patriota català. Ramon Planes estimà Catalunya, estimà la llengua catalana i estimà tot el que Catalunya representava.

A les seves *Memòries* (Sitges, Grup d'Estudis Sitgetans, 1987) ens dona la clau d'aquest amor. Es refereix a la guerra de 1914-1918. Diu textualment: "El pare em va comprar banderes de tots els exèrcits que lluitaven junts i una de mida major catalana. Vaig dir, entusiasta: 'De totes elles, la que més m'estimo és aquesta.' Em referia a la francesa. El pare em va corregir: 'No, aquesta'. Volia dir la catalana."

Recordo també que una vegada, a la mateixa època dels meus disset anys, anant pel carrer Barcelona de la nostra vila de Sitges, em recomanava l'amor a la pàtria catalana i la necessitat de servir-la amb rigor i eficàcia. I em posà aquest exemple, que jo vaig conèixer llavors per primera vegada: Un legionari romà escombrava amb una dedicació elevada les portes del seu campament o de la seva caserna. Algú li preguntà per què posava tan d'entusiasme en una feina tan humil. I el legionari li contestà: "És que escombro per la pàtria".

Ramon Planes cap al 1950, quan escrivia el Llibre de Sitges.

Firma de Ramon Planes (quan encara no s'havia normalitzat el nom i es firmava Planas).

I també un parell d'anys més tard, l'any 1946, quan es constituí a Sitges la delegació local de la Comissió Abat Oliva, que col·labora en l'organització de les festes de l'entronització de la Mare de Déu de Montserrat, i que fou el primer inici de redreçament nacional, després de la desfeta de 1939, Ramon Planes, home religiós autèntic, em confessà que hi col·laborava perquè a més de l'aspecte espiritual hi veia el polític, és a dir, una manera –en aquells moments quasi l'única– de treballar a favor de Catalunya.

La bibliografia de Ramon Planes és extensíssima. Publicà un gran nombre d'escrits ja amb la seva firma ja amb pseudònim en les publicacions periòdiques sitgetanes i comarcals. Donà conferències sobre temes diversos. Féu traduccions al català i al castellà d'obres angleses i franceses. Escriví teatre. I pròlegs generosos a obres d'amics.

Amb la idea d'aportar el meu gra de sorra a enaltir la memòria de l'home de lletres sitgetà, i per extensió penedesenc, crec que la cosa més positiva és enumerar la seva bibliografia bàsica. Detallar els seus disset llibres amb la doble idea d'expressar-li l'admiració que sempre li he sentit i a la vegada facilitar una informació als lectors d'aquesta publicació que els pugui ésser útil i els

porti a una més àmplia coneixença –especialment per als joves– de la seva obra escrita:

- 1 *El pont llevadís*. Novel·la. Barcelona. Aymà editor. 1950.
- 2 *El cercle de foc*. Novel·la. Barcelona. Editorial Selecta. 1952.
- 3 *Llibre de Sitges*. Assaig. Barcelona. Editorial Selecta. 1952. (2ª edició del Grup d'Estudis Sitgetans, amb pròleg de Vinyet Panyella.)
- 4 *Confessió en el tren*. Novel·la. Barcelona. Grases editor. 1954.
- 5 *El Penedès i Garraf*. Assaig. Barcelona. Albertí editor. 1961.
- 6 *El Modernisme a Sitges*. Assaig. Barcelona. Editorial Selecta. 1969.
- 7 *Mir Geribert. Príncep d'Olèrdola*. Assaig. Barcelona. Rafael Dalmau editor. 1970.
- 8 *La terra té camins*. Novel·la. Barcelona. Club dels Novel·listes. 1971.
- 9 *Santiago Rusiñol per ell mateix*. Assaig. Barcelona. Edicions 62. 1971.
- 10 *El mestre Morera i el seu món*. Assaig. Barcelona. Editorial Selecta. 1972.
- 11 *Crim al carrer Tuset*. Novel·la. Barcelona. Editorial Pòrtic. 1973.
- 12 *Rusiñol i el Cau Ferrat*. Assaig. Barcelona. Editorial Pòrtic. 1974.
- 13 *La filla del pintor*. Novel·la. Barcelona. Editorial Pòrtic. 1976.
- 14 *Santiago Rusiñol*. Assaig. Grup d'Estudis Sitgetans. 1981.
- 15 *Un príncep per a Olèrdola (L'aventura de Mir Geribert)*. Vilafranca del Penedès. Institut d'Estudis Penedesencs. 1984.
- 16 *Memòries*. Assaig. Sitges. Grup d'Estudis Sitgetans. 1987.
- 17 *Capità de lladres*. Novel·la. Sitges. Ajuntament de Sitges. 1992.

Els disset llibres deixen una constància clara de l'altura intel·lectual de Ramon Planes. Els disset llibres parlen per ell. El nostre escriptor, que morí l'any 1989, donà honor a la població de Sitges, i a tot el Penedès. És de justícia que l'honorem i que en fem l'elogi adequadament en aquesta avinentesa del centenari del seu naixement. Podem aplicar-li les paraules de la Sagrada Escripura: *Laudemus uiros gloriosos in generatione sua* (Siràcida 44,1).

NARCÍS OLLER, VÍCTOR BALAGUER I “LA FEBRE D’OR”

RESUM

Possiblement els novel·listes realistes del XIX vingueren a substituir els historiadors romàntics, explicaven organitzadament i amablement allò que feia un cert grup social en un espai i durant un temps i utilitzaven personatges identificables amb aquesta finalitat. Les grans novel·les del segle XX han merescut i mereixen reiterades anàlisis amb la intenció de desxifrar-ne els codis més secrets. A “La Febre d’Or” intentarem identificar-los realment. Ho farem a partir de la novel·la mateixa i d’alguns documents contemporanis als fets novel·lats, els quals ajuden a explicar el perquè de l’argument de la novel·la i la seva possible relació amb Vilanova i la Geltrú.

ABSTRACT

Possibly, 19th century realist novelists actually replaced romantic historians: they explained what certain social groups did in a specific place and during a specific time, in an organised and kind way, and they used identifiable characters to this end. The great 20th century novels have deserved and still deserve repeated analysis aimed at unfolding their most secret codes. With La Febre d’or we will try and really identify them. We will do this on the basis of the actual novel and some documents that are contemporary to the related facts which help explain why the novel’s plot is the way it is and its possible bond with Vilanova i la Geltrú.

Cal considerar la història com un gènere narratiu que incorpora voluntat didàctica⁽¹⁾? Segurament sí i aleshores podrem partir de la base que el descobriment romàntic del ser històric aboca a tots els qui n’escriuen al mateix objectiu. Aleshores, l’únic que canvia amb el pas del temps són les estratègies. L’estilística. La història serveix per explicar-nos, individualment i col·lectivament amb un punt de partida que depèn de la intenció en l’arribada. Per als romàntics de final del XVIII i principi del XIX, explicar-se ells mateixos justificava cercar les arrels més llunyanes. Posteriorment, i amb el coneixement cert de la procedència particular i sobretot col·lectiva, calia explicar l’adaptació dels éssers a cada nova situació amb la il·lusió improbable d’aconseguir controlar la situació.

Així, doncs, possiblement els novel·listes realistes del XIX vingueren a substituir els historiadors romàntics, menystinguts per l’excés d’imaginació però imprescindibles quan volem reconstruir la mitologia recent i particular. Els novel·listes del XIX expliquen organitzadament i amablement allò que feia un cert grup social en un espai i durant un temps. Els novel·listes/historiadors utilitzaven personatges identificables amb aquesta finalitat. És la mateixa història però amb vehicles diferents. Els historiadors romàntics la creen a partir d’espais i territoris que posteriorment habitaran els novel·listes. Els historiadors “purs” primaran, en aquest moment, els documents sobre la narració. Des d’aquesta perspectiva, les novel·les poden convertir-se, efectivament,

en documents històrics. Cánovas defineix els personatges de les novel·les naturalistes com a *documentos humanos*. Els historiadors romàntics sovint fan compartir els fets reals amb personatges mitificats. Les novel·les realistes comparteixen els personatges ficticis amb els reals.

Les grans novel·les del segle XX han merescut i mereixen reiterades anàlisis amb la intenció de desxifrar-ne els codis més secrets. Probablement siguin Proust amb la *Recherche...* i sobretot Joyce amb *Ulisses* els qui han sofert una dissecció més meticulosa. Ells demostren com ningú que el fet domèstic o local més anodí pot permetre elaborar els moderns arquetips universals perdurables. Els personatges joycians estan perfectament identificats i fins i tot podem saber-ne el motiu que va dur a l'autor a triar companys d'estudis o familiars i col·locar-los en situacions, a vegades, més o menys compromeses. La polseguera aixecada a Dublín no fou menor. Per a la resta del món, les facècies que allí s'expliquen no són més que la virtuositat estilística d'un autor genial i incompès. El localisme més estricte es converteix en paradigma universal i la reconstrucció mental de Dublin és més senzilla de reconstruir. Vet aquí la genialitat dels grans artistes.

Dues novel·les del segle XIX, entre d'altres, que poden exemplificar el que vull dir són *La Regenta* i *La Febre d'Or*. Les situacions, els personatges presentats en la primera fan factible creure que els seus contemporanis asturians podien identificar-los. A *La Febre d'Or* intentarem identificar-los realment. Ho farem a partir de la novel·la mateixa i d'alguns documents contemporanis als fets novel·lats. Vull afegir en un apèndix final uns fragments de les cartes que l'escriptor de Valls va enviar a Víctor Balaguer i el parell de pàgines que aquell li va dedicar a *Memòries Literàries* perquè, malgrat trobar-se publicades i conegudes per a molts, mostren el substracte afectiu (l'arqueologia afectiva, diu un amic meu) que ajuda a explicar el perquè de l'argument de la novel·la i el perquè del lliurament dels principals manuscrits a Vilanova i la Geltrú. Amb la transcripció esmentada aprofito l'avinentsa per sumar dos homenatges amb motiu del centenari de la publicació de *Solitud* de Caterina Albert (Víctor Català), ja que Oller es decidí a escriure-les gràcies a la insistència de «la portentosa escriptora Víctor Català, orgull de les nostres lletres» tal com escriu a la dedicatòria que les encapçala i sobretot al setanta-cinquè aniversari de la mort de l'escriptor de Valls.

L'exposició no és en cap moment, ni molt menys pretén ser, un estudi crític del text d'Oller. Al contrari, es basa únicament en les anotacions preses durant una lectura més o menys atenta i que, sense menystenir els valors literaris de la novel·la, vol identificar uns referents reals per a la construcció d'una ficció que s'acabà convertint en l'imaginari d'un temps i i un espai determinat. Els diferents estudis sobre N. Oller⁽²⁾ ens confirmen clarament que el novel·lista va voler crear un univers propi i complet sobretot a partir d'alguns personatges, com Isabel de Galceran, i Rodon i Vilaniu per a *Vilaniu* i *La Febre d'Or*.

La Biblioteca Víctor Balaguer de Vilanova conserva els quatre manuscrits autògrafs de les quatre grans novel·les d'Oller: *La Bogeria*, *Vilaniu*, *La Febre d'Or* i *Pilar Prim*. Sorpren, en general, que Oller triés aquest lloc perquè es sobreentén que la relació entre els dos escriptors havia de ser, per força de l'estilística, si no enfrontada al mínim sí molt allunyada.

L'argument que jo mateixa he fet servir habitualment és que la magnitud de la institució balagueriana era prou llamenera com perquè escriptors i artistes la triessin per deixar-hi allò que

d'ells fos més emblemàtic. Amb Oller m'equivocava de ple, tal com intentaré demostrar més endavant. Un fet circumstancial que ara no ve a tomb va fer-me llegir de nou, després de gairebé trenta anys, *La Febre d'Or* i vaig trobar-me amb la sorpresa que, excepte per l'argument, m'acarava a una obra que podia interpretar de manera absolutament diferent. Així, doncs, crec oportú posar davant per davant Víctor Balaguer i Narcís Oller mitjançant *La Febre d'Or*.

"LA FEBRE D'OR" DE VILANOVA I LA GELTRÚ

He de reconèixer que la interpretació que intentaré fer a continuació es deu al fet de jugar amb un cert avantatge i disposar del que, col·loquialment, podríem dir-ne *informació privilegiada*. M'explicaré. Els molts anys dedicats a llegir i ordenar papers procedents de Víctor Balaguer i sobretot els estudis que recentment he dedicat a la Fundació que va deixar a Vilanova i la Geltrú⁽³⁾ m'han donat elements suficients per a interpretar la novel·la en clau vilanovina i sumar-me així al primer templeig que van fer Josep Ma. Domènech i Montserrat Martínez.⁽⁴⁾

Començarem pels protagonistes.

L'acció s'inicia a la Borsa amb les observacions de Rodon sobre el conjunt d'homes que allí es mou. Parlen català, «una que altra paraula castellana», «desmaiades frases d'americans» i vibraven alguns «mots francesos».⁽⁵⁾ L'entorn dels diners. Els *corros* són de les *catalanes* o de les *Frances*, és a dir, dues companyies de ferrocarrils enfrontades en aquell moment. Per allí entren i surten els referents econòmics de Barcelona: Evarist Arnús i Claudi López. Allò que du al cap Rodón es refereix a Vilaniu; per a nosaltres, a partir d'ara, Vilanova i la Geltrú. Rodon, cognom genuïnament vallenc, i Vilaniu, fins aleshores identificada en Valls, són transportats per Oller a un altre context que amplia l'univers que s'havia proposat crear. No hi ha cap contradicció, perquè Rodon és a *La Febre d'Or* «compatrici de Gil Foix» i de la Vilaniu de *La Febre d'Or* no se'ns donarà cap pista geogràfica. És a dir, que la realitat sobre la que treballa Narcís Oller té múltiples cares i interpretacions com correspon a l'elaboració d'espais literaris imaginaris i posteriorment mitificats.

Qui són els protagonistes de la novel·la? Rodon («acalorat progressista de Vilaniu») feia anys que intentava impulsar una línia fèrria a la seva ciutat però no aconseguia tirar-la endavant. Es decideix finalment de proposar-li a Gil Foix.

Arran de l'arribada del tren a Vilanova i la Geltrú al desembre de 1881, Josep Coroleu i Inglada, cronista de la ciutat, gendre d'un antic progressista amic de Balaguer, va escriure *Reseña de los festejos celebrados en Villanueva y Geltrú con motivo de la inauguración de los ferrocarriles directos de Madrid y Zaragoza á Barcelona en la sección de Barcelona á Villanueva*,⁽⁶⁾ on es relaciona força detalladament el llarguíssim procés de construcció de la línia de Vilanova. Allí se'ns diu que l'1 d'abril de 1860 Magí Grau intenta demostrar els avantatges de la línia Barcelona-Tarragona per la costa perquè es reduïa el trajecte en 15 km. Durant l'any 1861 van publicar-se dues memòries més per denunciar les dificultats que hi posava la companyia de l'interior. Caldrà deixar passar uns anys encara.

Al novembre de 1873 Cristòfol Raventós (J. Rodón) publica *Memoria descriptiva de un ferrocarril de Barcelona a Cubellas como parte integrante del ferrocarril directo de Tarragona a Barcelona*. L'oposició a aquest projecte no es féu esperar i, segons Coroleu, «Así estaban las cosas, cuando llegó a Villanueva uno de los más distinguidos hijos de la población [Francesc Gumà i Ferran], que por orden de los médicos acababa de regresar de Matanzas [...] [i, després de promoure altres projectes,] resolvió acometer la atrevida empresa cuya realización había sido por espacio de tantos años el sueño dorado de todos los villanoveses. Modestas fueron en un principio sus aspiraciones, pues ceñíanse a dotar de un *ferrocarril económico* que la enlazase con la capital del Principado». Malgrat tots els esforços que va caldre per portar-los a tramitació reglamentària, van tombar el projecte una vegada més. El 27 de novembre de 1876, quan es pensava que tothom havia oblidat aquella idea, Gumà va presentar-lo a parlamentaris i senadors catalans a Madrid. Menys de cinquanta dies després (el 13 de gener de 1877) «publicaba la Gaceta la Ley concediendo a D. Francisco Gumà y Ferran la solicitada autorización para construir *sin subvención ni auxilio del Estado* un ferrocarril de Valls a Villanueva y Barcelona».

Efectivament, Francesc Gumà i Ferran serà, en la base de Gil Foix, protagonista de *La Febre d'Or*, el cunyat del qual, a la novel·la, es diu Francesc i a qui es donarà la imatge patricial i protectora que Gumà va tenir a Vilanova. Val a dir que el riu que desemboca a tocar de Vilanova, a Cubelles, i que va servir per fer un embassament anys després, és el Foix amb la qual cosa aconseguix reiterar la coincidència de les inicials del nom. El 1877 Gumà i Ferran presentarà la memòria preliminar de la línia Valls-Vilanova i Barcelona. La definitiva es signarà a l'Havana l'any següent. Els personatges Rodón i Gil Foix fan plans:

Però això no ens basta, senyor Rodon. Precisa... precisa, sobretot, interessar la comarca entera de Vilaniu: escalfar aquell país, escriure una memòria exposant les ventatges que el carril ha de reportar-li, fer gran propaganda, promoure una reunió magna a Vilaniu mateix, i, en un mot, fer tot l'humanament possible perquè tothom s'escuri la butxaca, perquè pobres i rics, petits i grans acudin a la subscripció, la cobreixin si pot ser. Vostè i jo hem de dar exemple, no sols abocant-hi una bona cabassada, sinó treballant els amics perquè ens imitin. (I, 82)

Segons la crònica de Coroleu la cosa va anar així:

No intentaremos describir el entusiasmo que suscitó en Villanueva cuando reunió a sus compatriotas ávidos de oírle y prodigarle sus aplausos y, mostrándoles la concesión, les manifestó que sólo pedía en pago de sus afanes la honra de encabezar la subscripción, contribuyendo á ella con la suma de cien mil duros.

Aún duraban los aplausos con que se había acogido esas palabras la numerosa y conmovida concurrencia que llenaba el Teatro Principal, cuando de nuevo resonaron las palmas y las aclamaciones al declarar D. Pablo Soler y Morell que suscribía igual cantidad. En medio de este entusiasmo suscribiéronse en pocas horas 3,124 acciones, que importaban la suma de 312,400 duros.⁽⁷⁾

Les dificultats principals venien en bona part pel grup promotor del ferrocarril a França que va intentar frenar el projecte de Gumà i Ferran en més d'una ocasió i que, com al protago-

nista, Gil Foix també va arruïnar-lo. Calia preparar una estratègia en la novel·la i en la realitat: «Per salvar-se d'oposicions perilloses, no hi havia com demanar-la a trossos, començant pel de Barcelona a Vilaniu, sense deixar entreveure res més» (I, 30). Així fou. El 31 de desembre de 1881 s'inaugurava el tram Barcelona-Vilanova i la Geltrú i el tram fins a Valls el 25 de gener de 1883.

La construcció no va ser fàcil i un cop iniciades les obres va caldre aturar-les en més d'una ocasió. Quan s'arribà a la muntanya de Montjuïc el capità general aturà les obres argumentant que es tractava de zona militar. El capítol XVI de la novel·la es dedica a la inauguració de l'Hipòdrom construït a tocar del cementiri de Montjuïc, la qual cosa molesta profundament a un dels personatges que hi assisteixen «Un senyor de bon regent, barceloní fins al moll dels ossos, contentísim amb la brillantor que prometia la festa...». Aquella imatge

Era per a ell com una obsessió que li crispava els nervis i ofegava son esperit dins d'un mar de tristesa i angúnia. El mateix turó, aquell Montjuïc tan verdós i alegre del cantó de llevant, no era sinó un embaràs lleig que amagava la vista de la ciutat amb sa massa pedregosa i erma i son perfil de nau monstruosa encallada al peu del mar, la popa enclo-tada en l'arbreda, i el fort encastellat al cim de la desnivellada proa, amb sos murs esca-lonats, ses troneres, sa bandera, i son semàfor perfilant-se en la cortina violada del cel. Nerviós com estava el bon senyor, l'ensorrament d'aquella popa li augmentava el neguit. Ell hauria volgut poder, de cop, alçapremar la muntanya i arruar-la mar endins, on no hagués de destorbar la vista, i li hagués, sobretot, amagat aquell cementiri impertinent. I l'home tornava a plànyer-se de l'elecció del lloc.

—Francament, no entenc com l'empresa no ha pensat... (I, 217)

Unes pàgines més endavant Gil Foix torna al cementiri per enterrar la sogra. I, sense poder-ho evitar, dalt d'aquella talaia, mostra als amics el projecte per a aquella plana que tenen als peus:

Però abans de marxar, seguit d'un gran nombre d'amics, s'enfilà cementiri amunt per ensenyar a sos oients, des d'aquella altura, el tros de platja i horta que li caldria comprar per instal·lar-hi l'arsenal en projecte.

Sa vista, encesa d'ambició, s'esplaiava per aquella immensa plana. I tot era moure's, i anar i venir, i assenyalar amb aquell bastó inquiet els grans rodals de terra que ja es veia seva, que adquiriria sens dubte. Sos acompanyants el seguien, l'escoltaven sense pesta-nyejar, com l'estat major d'un general que traça el pla de batalla. (I, 298)

Una altra vegada caldrà referir-nos a Coroleu i la seva *Reseña de los festejos...*:

Para formarse una idea de la penosísima impresión que debían causar estas dificultades al Gerente de la Sociedad y á sus compañeros de Junta, basta tener presente la febril activi-dad con que á la sazón se llevaban adelante las obras. Habíanse doblado las brigadas de trabajadores a fin de que ni un instante cesasen sus tareas, por manera que el sonar el toque de la trompeta para que dejaran sus herramientas los que todo el día las habían manejado, venían otros á reemplazarlos hasta el amanecer del día siguiente. Muchos de nuestros lectores recordaran todavía con cuanta curiosidad y admiración iba el gentío á

pasear al caer la tarde por la pintoresca carretera que se extiende al pié de Montjuich, hacia la desembocadura del Llobregat, para presenciar el hermoso espectáculo que ofrecía aquella abigarrada muchedumbre trabajando á favor de un sinnúmero de lámparas eléctricas, cuyos vivos destellos fingían cascadas de diamantes en las olas del mar y fantásticos espectros en las anfractuosidades de la montaña.

Sin ponderación, sin vanagloria ni jactancia de ningún género, pudo alabarse aquella temporada la Compañía de estar llamando la atención general de Barcelona. Aquella vertiginosa actividad que utilizaba para dar cima á la empresa todos los progresos de la ciencia, era un espectáculo que no podía menos de excitar la simpática curiosidad de una generación como la nuestra.

Els diners de Gil procedeixen d'un bon casament i amb la inversió dels diners de la dona en negocis americans i a la borsa. L'estratègia de casar-se amb dones riques i posteriorment invertir els diners de l'associació va ser molt sovintejada pels indians vilanovins, els quals van aconseguir crear *lobbys* locals amb vinculacions entre les famílies i, en alguns casos, relacionant-les a les potents Güell i López. Gil Foix, un cop presa la determinació, decideix que «Avui per avui no en tinc prou, amb els de casa: vull veure-us tots al meu costat, units i estimant-vos i pensant que jo desitjo ser el pare de tots» (I, 37). Bé, què diu Coroleu? «No creemos hacer más que cumplir con un deber de estricta justicia al recordar que Gumà se ha portado al dirigir tan grande empresa con el mismo celo, resolución y constancia que cuando ejercía su cargo de gerente de su casa de comercio en Matanzas, esto es, con la *diligencia de un padre de familia* extremadamente perspicaz y vigilante».⁽⁸⁾

El fet que els diners provenguin de les dones i lligat a la legislació catalana fa que algunes d'elles tinguin un paper econòmic més actiu. Aquest és el cas de Caterina, la dona de Gil Foix, a qui caldrà mentalitzar de la importància de tenir ambició i no deixar perdre les ocasions com ara la desamortització (I, 167). Per cert, la dona de Francesc Gumà i Ferran es deia Cristina.

El projecte que Gumà i Ferran (Gil Foix) va liderar necessitava molts diners i ell tot sol no els podia aportar. Així doncs, va haver de fer el mateix que feien totes les altres concessionàries de trens: crear un banc. Ens diu el narrador que se'n creaven per a «realitzar reformes o grans obres públiques» i ens explica (I, 71) quins són els de Gil Foix. En conjunt coincideixen amb els que es van produir a Vilanova durant el anys vuitanta en la majoria dels quals estava implicat Gumà i Ferran; cal comptar, a banda del tren, la remodelació i urbanització de la Rambla i els seus carrers adjacents, el port, jardins públics, els terrenys per a la Biblioteca Museu Balaguer, etc. El banc, per tant, tampoc va faltar al Vilaniu real i es deia *Banco de Villanueva* la memòria del qual es presentava el 1881 impresa per la Imprenta del Ferro-carril.

Les càbales de la banca explotaven la superstició del jugador amb admirable facilitat. Sense profunditzar el perquè, les multituds es regimentaven en diferents bàndols, tots fanàtics per llur bandera (que solia confondre's amb el capità), tots rivals, adversaris aferrissats ben sovint. [...] Hi havia una gran munió inscrita en les files de les Frances: per aquesta, tot altre paper era mullat. Els partidaris dels Nords abominaven les Frances i les altres companyies: per a ells no n'hi havia cap de tan sòlida com la del Nord. Igual guerra existia entre els bancs i altres establiments de crèdit. En naixien com bolets. N'hi havia un per cada vila important de Catalunya, fos o no fos necessari ni tan sols viable. N'hi havia, a

més a més, un per cada aventurer atrevit. Se'n creaven amb el pretext de realitzar reformes o grans obres públiques que no existien sinó en el magí dels projectistes. Molts cops l'única dificultat dels creadors consistia a trobar un nom amb què batejar la criatura. I esperonada així l'especulació, feia esmolar l'enginy fins a pescar idees noves, en llur majoria impossibles. [...] Començava el barceloní a condoldre's de l'estretor de la ciutat antiga, de la imperfecta urbanització de la nova, de l'aspecte vilatà i la deixadesa que regnaven per sos carrers, de la manca de comoditats modernes, grans monuments, squares i estàtues: la febrada de l'or congriava de seguida projectes per a transformar-ho tot. Els cossos populars i les autoritats rebien cada dia plans i més plans de productes nous, acompanyats de memòries, l'hipòcrita mòbil d'especulació dels quals es disfressava de patriotisme ardent, de previsor i paternal sol·licitud. (I, 70-71)

Una de les primeres accions posterior a l'arribada del tren va ser la realització, el 1882, de l'*Exposición Regional*, on, a més de mostrar-hi productes manufacturats i industrials per impulsar l'economia de la zona, hi havia una important exposició pictòrica que no era altra cosa que la seu provisional d'una part de les pintures de la futura Biblioteca Museu Balaguer, de la qual s'havia col·locat la primera pedra l'1 de gener d'aquell mateix any. Una possible visita que pot interpretar-se parodiada serà protagonitzada per Caterina i la seva filla Delfina (I, 210).

A la novel·la veiem com tothom creu en Gil Foix i com el seu èxit és tan gran que els convilatans l'obsequien amb una gran festa. L'arribada del tren el 1881 va generar a Vilanova i la Geltrú un seguit de festes i àpats exhuberants com molt bé ens explica Josep Coroleu a *Reseña...* La d'Oller té lloc al Casino Artesano, entitat real aleshores, i una de les moltes societats nascudes a Vilanova a mig segle XIX de la qual Víctor Balaguer va ser president d'honor i on sovintejaven els amics de Gumà i Ferran. Narcís Oller especifica, a la novel·la, que era la casa dels Galceran. A la Vilanova i la Geltrú contemporània de l'arribada del tren els germans Galceran metge i farmacèutic respectivament, compartien amb d'altres el cercle més proper a Víctor Balaguer i a Gumà i Ferran. Als baixos d'aquella casa hi hagué el cafè de *La Unión*, on es feien balls. L'autor, de les dues entitats, en fa una de sola.

La festa que apareix a la novel·la sintetitza en un sol moment els diferents espectacles i vetllades que es succeïren a la Vilanova per celebrar l'esdeveniment. Aturem-nos un moment per comparar, per aquesta qüestió, els textos d'Oller i Coroleu:

... en Jordi volia detalls de les festes, de l'entusiasme de Vilaniu, d'en Rodon, de les dones, del ball; i en Foix, [...] parlà pels colzes. "Sa entrada havia estat triomfal, millor encara de com la pintaven els diaris. La reunió en la sumptuosa sala de casa els Galceran (llavors Casino Artesà), nombrosíssima, calorosíssima, més gran i més entusiasta de com la referia la premsa. [...] I explicà també són discurs del banquet, una oda pindàrica als ferrocarrils, al progrés modern, al sentiment de pàtria (I, 291-92).

A la festa que Gil Foix explica a la novel·la assisteixen, entre d'altres, en Panxito, nom familiar amb el qual es coneixia un hisendat anomenat Francesc Ferrer i que formava part també de la Junta de la Biblioteca Museu Balaguer. Durant el dinar es llegeix «una oda pindàrica al ferrocarrils». És ben cert.

Segons la memòria del *Certamen literario de Villanueva y Geltrú celebrado con motivo de los festejos con que se solemnizó en esta villa la inauguración de los ferrocarriles directos de Madrid y Zaragoza a Barcelona en la sección comprendida entre esta capital y Villanueva*,⁽⁹⁾ es pot llegir que «El premio ofrecido por D. Francisco Gumà y Ferrán se adjudicó a D. Vicente Piera y Tosseti, de Gerona, por su oda *Al Ferrocarril* que leyó con general aplauso el reverendo P. don Eduardo Llanas». Però Melcior de Palau, que havia rebut el premi concedit pel Centro Artesano (no s'ha de confondre amb el Casino) per una memòria, va llegir al final de l'acte la seva oda *Al Ferrocarril*. Es llegí un text dedicat al progrés (*Memoria sobre las ventajas de los ferrocarriles*) i Víctor Balaguer acabà amb un abrandat discurs patriòtic.

Les referències a aspectes artístics provinents de Francesc coincideixen plenament amb els pintors que van tenir obra exposada al museu balaguerià: Modest Urgell, Camarassa i fins i tot el pianista Vidiella va ser l'encarregat de tocar en les festes d'inauguració de la biblioteca-museu anys després.

Gosem aventurar que el fet que Oller faci abandonar el seminari a Gil Foix per dedicar-se als negocis prové del discurs de Gumà en el dinar del dia 30 de desembre a Vilanova i la Geltrú i que Coroleu recull a *La Reseña*. «Yo no he podido seguir como el Sr. Ferrer y Vidal las huellas de mi padre, mi suerte me llevó a la isla de Cuba, y allí perdí el hábito de la industria, no me gustaban los hilos, en este mundo hay inteligencias para todo, cada uno sigue su camino, y el mío me apartaba de la industria fabril [...] porque los villanoveses, mis paisanos, fueron los primeros que perdieron en mí la fe; pero después á los que quedaron he tenido el gusto de doblarle en cinco años el capital».

Els altres personatges. Les noies "cosmopolites" es diuen Llopis, nom molt freqüent a Sitges i vinculat, també, als negocis dels indians progressistes de la zona. Una d'elles es diu Emília, nom que coincideix amb el d'una filla d'Antoni Samà i que va ser la padrina de la col·locació de la primera pedra de la Biblioteca-Museu. Arran d'això, Balaguer anomenava el seu jardí, *parque Emilia*. L'entorn dels Foix s'enriqueix i, com els Giró, en fa ostentació, quan conviden mig Barcelona a la inauguració de la seva casa. Giró és un nom genuïnament vilanoví que actualment fa negocis a Cuba (Gin i Rom Giró). El porter de les noves oficines de Gil Foix es diu Quim «de nom de fonts, però ja no sé tan bé si son nom de casa era Fabra, Fabre, Fabrè, Fabrès o Febrès» (I, 67). A la Biblioteca-Museu Balaguer col·laborà molt activament els anys noranta (quan Oller escriu la novel·la) el membre de la Junta de patronat Josep Fabrè i Oliver.

Eladi, el soci de Foix, per a expandir el negoci, «marxaria uns dies a París i a Madrid per posar-se en relació amb els banquers necessaris. El corresponsal a París seria en Pi, un jove molt eixerit». (I, 46) Més endavant, i ara amb Foix a la capital francesa, tornem a trobar Pi en companyia d'un tal Souler «contratista de ferrocarrils» i «fill o nét d'un Soler tan català com el mateix Foix» (II, 61). Possiblement es refereixi al vilanoví Pere Pi Maranges, un dels fundadors del Banc de Vilanova i membre del Consell d'Administració, casat amb Getrudis Soler.

Foix s'encaterina de la Mimi, «ex-bolera del Liceu», que li presentà Tomàs Llassada. Sabem que Gumà i Ferran tenia un cosí dit Llanza que residí a Matanzas amb el nostre protagonista i que va participar en projectes urbanístics en terrenys propers a la Rambla Principal vilanovina.

Ja en plena crisi matrimonial, Foix proposa a la família de fer un viatge de vacances. Fa diferents suggeriments i un d'ells és anar a prendre banys de mar al Cantàbric. «Allò us agradarà molt. Hi trobareu la mar de coneguts: els Giró, els Puig, els Llovera, les Llopis...» (II, 34). Tots ells corresponen a noms *de tota la vida* de Vilanova i la Geltrú i Sitges, com ja hem vist.

El germà de Gil Foix, Bernat, inventor impenitent, desencisat de la riquesa obtinguda mitjançant l'especulació, abandona son germà i marxa a París, des d'on escriu algunes cartes a Francesc, el pintor, germà de Caterina. En una d'elles, la del 7 de novembre de 1881, explica emocionat que ha descobert el «fenòmeno elèctric». «Ras i curt: que allò és una màquina electroestàtica de gran força productora, i que si trobo, com crec haver trobat ja, la manera de poder-la utilitzar com a generadora potent d'electricitat dinàmica, ja em tens home» (II, 89). Bé, doncs, el 1881 Francesc Gumà i Ferran va fer construir un parc-jardí romàntic davant les escoles Pies (patrocinades per Salvador Samà) per evitar-ne possibles construccions. El dia de la inauguració s'utilitzà una gran novetat: l'electricitat. Hi instal·laren arcs voltaics per tot el parc.

Fins i tot, una mica amagat, hi apareix l'arquitecte Jeroni Granell, responsable de l'edifici de la Biblioteca-Museu Balaguer. Es tracta simplement d'una picada d'ull que passa gairebé desaparebuda. En l'escena de la reunió del nou consell de la fallida empresa de Foix intervé en «Jeroni, el graner» (II, 152).

Hi ha, per acabar, un personatge secundari, Montfar, que intenta significar la poca importància que es donava en aquell moment a l'esforç intel·lectual dels predecessors i que hauríem d'identificar amb Víctor Balaguer, a qui Oller estima com mostren les cartes que va escriure-li i les pàgines que li dedica en les *Memòries Literàries*. A la novel·la, durant l'acte de compra de la seva casa per part de Gil Foix, amb la intenció de regalar-la després a la sogra, se'l descriu així: «...historiador digníssim, escriptor consciencios, que, darrere de les investigacions històriques i de ses publicacions mal venudes, lluny d'avençar un ral, havia de vendre per pagar deutes i menjar-se els residus...» i més endavant «Tots coneixien de nom en Foix: ningú l'autor de la millor història del regne d'Aragó, obra de tota una vida consagrada a l'estudi i al treball» (I, 234, 235).

Aquest personatge i sobretot la imatge que se'ns acaba de donar ens enllaça directament amb la segona part de la novel·la: *La Devallada*. Quan durant els anys noranta Narcís Oller escriu aquesta història, la fundació balagueriana passava una de les pitjors crisis polítiques i econòmiques de la seva història. A Balaguer, d'entre els col·laboradors de la Junta de Patronat, li havien sortit contrincants polítics passats al grup conservador, la qual cosa, combinada amb les terribles dificultats econòmiques que patia la institució, abocarà al fundador a renunciar a la presidència, a gastar les reserves econòmiques que li quedaven i haver d'escriure desafortunadament (sense gaire èxit, ja) per mirar de tancar tots els forats que s'anaven obrint i que el van dur, literalment, a la ruïna.

El capítol IX de la segona part reproduïx moltes de les situacions en les quals s'hagueren de moure els partidaris i els enemics de Víctor Balaguer. No hi havia diners a la caixa per pagar les nòmines dels treballadors, no es rebien els ajuts oficials, els membres de la Junta de Patronat s'havien dividit entre els partidaris del fundador i els que donaven suport al conservador Josep

Ferrer-Soler, fill de Josep Ferrer Vidal, a qui Balaguer li havia fet confiança. En síntesi, la situació venia a ser com aquesta:

Convinguts, doncs —Digué en Foix, vençuts alguns repèls d'amor propi i admirant una vegada més el lluc de son cosí—. Això no em costa res, no em perjudica gens, i quedem bé tots dos, deixant els contraris reduïts a quatre il·lusos. Tens raó. En Peret Galceran, de senador, no ho pot ser; el ministre té el convenciment que la majoria del partit, com a accionista que és de la companyia, me l'enduc jo; està fins enfadat que aquell noi hagi entrat en un contuberni tan monstruós com és la coalició i que, desatenent les advertències del jefe del partit, no s'hagi retirat en obsequi de la disciplina i a la unió que cal (II, 95).

La sensació que fa, quant a recollida d'informació per part de Narcís Oller, per a aquesta segona part és que va obtenir-la de converses directes amb Víctor Balaguer i alguns dels seus col·laboradors més propers. La situació real era extraordinàriament complexa i es produïren situacions d'extrema gravetat que deixaren seqüeles fins i tot després de la mort de don Víctor. Els pitjors moments corresponen als anys 1890-1894 aproximadament, just durant la publicació de *La Febre d'Or*. Segurament, Oller, sense més informacions que les orals, hagué de fondre tot aquell embolic. Possiblement per això es fa molt més difícil identificar clarament uns i altres. Les tipologies dels protagonistes dels fets reals que fosos en múltiples personatges. La situació correspon fidelment a l'essència de la que es vivia a Vilanova i la Geltrú. Per aquest motiu crec molt aclaridores la correspondència d'Oller adreçada a Balaguer i conservada a la Biblioteca, de la qual reproduiré alguns fragments i molt especialment les pàgines que l'autor va dedicar-li a *Memòries Literàries*. Per això i, sobretot, perquè crec que poden ajudar a entendre una mica més la relació de Víctor Balaguer amb els seus contemporanis i el paper central que durant força anys va tenir-hi, reproduïxo fragments de les cartes i *Memòries*... esmentades.⁽¹⁰⁾

Les cartes:

Si supiera Vd. cuanto admiro al autor de las Poesías Catalanas y de las Nuevas Tragedias, por citar otras obras de Vd., comprenderia hasta qué punto me considero honrado con la dedicatoria autógrafa que ha puesto Vd. en la primera página de este libro. Era yo un muchacho que declamaba con fogoso entusiasmo las poesias de Vd. y á ellas debo el amor que siento por la lengua que me enseñó mi santa madre á pronunciar, por esa querida lengua tan ultrajada y vilipendiada por la ignorancia y la preocupación política que todo lo invade en nuestros dias. Recuerdo que el 67 ó 68 veía a Vd. en "La Azuzena" (así me parece se llamaba la librería y biblioteca pública que editaba La Montaña de Montserrat), y no puedo olvidar que miraba a Vd. tembloroso de admiración y respeto. Hoy no tiemblo porque soy hombre; pero siento todavía aquel respeto y la admiración misma que sentia entonces hácia el poeta que encendió mi imaginación, hácia el historiador que me descubrió la poesia y la grandeza de nuestro pasado y que me enseñó con ello a amar á mi patria. Los años y ese amor, que no mis propios méritos literarios, nos han acercado hasta el punto de que el gran poeta que no reparaba entonces en el aturdido rapaz, no desdeñe de enviarme hoy un tomo con dedicatoria de su puño y letra. Los años y el amor patrio que nos es común han engendrado pues una amistad de que es hoy muestra ese libro. Asi lo recibo yo con singular ternura y prometo guardarlo entre los que más quiero. (Barcelona, 2.VI.1885)

[...] *Ahí va el tomo primero de La Febre d'Or. Léalo Vd. con toda la benevolencia que el necesita y que tan a mano tiene Vd. para juzgar a sus amigos. Luego que aparezca el tomo II, último de la primera parte de la obra, lo pondré a la disposición de Vd. con el original que le prometí para su hermosa biblioteca [...]* (Barcelona, 3.I.1891)

[...] *Como veo que Vd. me quiere le confiaré sotto voce que la obra [La Febre d'Or] se vende mucho y muy aprisa. No lo atribuyo á mis méritos literarios, que pocos ha de tener como obra mía, sinó al interés que despierta el asunto,⁽¹¹⁾ y ello me hace esperar que cuanto más se propague esta novela más se venderá.*

Venga pronto la edición de Los Pirineus. [...] Créame Vd. amigo poeta: deje Vd. la política y vuelva Vd. al antiguo redil. (Barcelona, 11.III.1891)

[...] *Agradezco también muchísimo el ejemplar de su hermosa conferencia acerca del descubrimiento de América y la parte que [en] ella tomaron Castilla y Aragón, que Vd. ha tenido la fineza de mandarme; y no agradezco menos profundamente la invitación á colaborar en la revista Pro Patria que está Vd. preparando. Lo poco que llevo escrito queda desde luego á la disposición de Vd. y lo que yo pueda hacer Vd. me lo dirá.*

Veo con orgullo y alegría que renace Vd. para las letras y ruego á Dios que le conserve á Vd. muchos años tanta fuerza y entusiasmos tan nobles. (5.X.1892)

Les Memòries Literàries

La primera volta que el vaig veure seria a últims del 67 o a les primeries del 68, quan jo, estudiant, encara, novell a Barcelona, aprofitava algunes hores vagatives a la biblioteca popular que explotava no sé quin llibreter, a l'entresol d'una botiga de la Rambla dels Estudis [...]. Era aital biblioteca, tot ensems, sala de pas del niu on tenia la redacció de *La Montaña de Montserrat* aquell popular propulsor de la nostra gènera; aquell que, amb les seves fogoses poesies patriòtiques, i la seva novel·lesca i suggestiva *Historia de Catalunya*, fou qui més sabé encendre'ns, als joves d'aleshores, l'admiració pels nostres grans prohoms dels temps passats i aquell sentiment de pàtria catalana que l'escarment cruelíssim del primer Borbó havia aconseguit, si no apagar del tot, mantenir almenys estamordit encara en l'esperit dels nostres pares.

Érem a manta els jovenets que allí ens trobàvem, i com que, gràcies a Déu, no teníem els de llavors la ridícula fatuïtat dels que, avui, batejant-se ells mateixos de noucentistes, renequen inútilment l'obra intel·lectual de llurs predecessors immediats, no puc ponderar a vostè la devoció amb la qual contemplàvem el mestre i patrici per nosaltres inexpressable, quan el vèiem travessar per allí. Els que no s'aixecaven del tot per fer-li major acatament, almenys redreçaven el tors, ajupien el cap i restaven després com els altres, embadalits, amb l'esguard fit a la mampara que ens separava del nostre semidéu. Amb quin encongiment d'idòlatres, amiga meva, *sentíem* la proximitat d'aquell gran home!... Quin efecte el que ens causava sempre sa noble testa, de front serè i franc esguard, tan bellament coronada d'ondulosa i fina cabellera, que ell havia inclinat al seu torn per correspondre a la nostra salutació! Els principis patriòtics i liberals que proclamava a la seva revista, que cantava en les seves clamoroses poesies, que sostenia amb tant de foc en totes les seves polèmiques orals i escrites, ens tenien encisats i eren la llavor més fecunda que poc temps després havia de florir a l'ànima catalana de tot aquell jovent, fos la que fos la tombada que el gran agitador arribés a fer a les seves velleses.

Molt pocs anys després, el 71 o 72, vaig parlar amb ell. Fou a Tarragona, a casa del comte de Rius, un vespre en el qual aquest pròcer donà una vetllada literària en honor d'aquell i d'En Zorrilla, a la qual fórem invitats a prendre part l'Yxart i jo, a més del dramaturg tarragoní Pere Anton Torres, i, no sé com, també una poetessa forastera, bastant neuleta per cert, que es deia Amalia Domingo i que, si no estic transcordat, acabà, anys després, pontificant d'espíritista, en un racó molt amagat de Gràcia. Però jo encara no havia fet professió catalanista, ni figurava tampoc en el món literari. En Balaguer podia, doncs, deixar molt bé de fixar-se en mi con ho féu en Zorrilla; encara amb més raó. No, les meves relacions personals amb don Víctor (nom amb el qual més comuntment s'apel·lava aquí Balaguer) daten més aviat de la visita que vaig fer-li a Madrid l'any 81, publicats ja els meus *Croquis* i canviades ja amb motiu d'ells algunes lletres entre ambdós.

De llavors ençà la nostra amistat fou sempre oberta, franca, constant; ens regalàvem mutuament les obres que publicàvem, ens veiérem algunes vegades a Madrid, a la Cerdanya, a Barcelona, a Vilanova i més d'una vaig tenir fins i tot l'honor d'ocupar un lloc a la seva taula. Sempre em tractà amb la franquesa d'un veritable company, sense fer-me sentir ni un sol moment la superioritat dels seus anys ni de la jerarquia social a la qual l'havia enlairat la política.

Per una nota que en guardo, sé que el darrer cop que el vaig veure fou el 15 de desembre del 1900, a Madrid, en els baixos de la casa que aleshores ell habitava al carrer de la Salut. Quina impressió més trista! La claror que, filtrant-se pels dos balcons oberts a un escarransit jardí, il·luminava aquella ampla peça era escasíssima, reflex esblaimat d'un crepuscle d'hivern boirós i a més opac. A la part més obscura d'ella, això és, entre els dos balcons, flamejava la llenya d'un escalfapanxes, i, a la seva voreta, d'esquena al foc, tot caigut, materialment aclaparat al fons d'una ampla butaca anglesa, vaig trobar el mestre. Amb el desig d'abraçar-me, amb prou feines aconseguí el pobre home aixecar-se, apuntalant-se amb una mà a la poltrona, i amb l'altra a la taula que tenia al davant amb uns diaris esparsos i un llibre que m'era desconegut: *Voyages de Victor Hugo*. Així a contraclaror, com se m'oferia la neulida figura d'aquell home abans tan animós, enterc i fort, sense veure-li encara la blancor exsangüe de la cara ni haver pogut notar, de moment, la ronquera carvernosa de la seva veu i el xiscladís panteix del seu pit, que aviat va dur-me tanta pena...! Quina sorpresa més dolorosa no em causà, ja de cop, aquella decrepitud inesperada!... Enfonsat de caixa, i amb cantelludes espatlles amunt bo i tapant-li les orelles, el tors tot corbat i buit, perdent-se-li balder dintre del folgat paltó, apareixia molt més petit i molt més prim del que abans era. Fins la seva testa, aquella testa lleonina de bard d'altres temps que s'havia apel·lat ell mateix "Trobador de Montserrat", havia perdut ja una tan gran quantitat dels seus rulls abundants, que pareixia també un altre. En Balaguer ja no era ell; s'estava fonent de pressa. Tot el seu neuliment general era terrible presagi d'una mort propera; de la mort que, en efecte, arribà ben tost.

A mitjan gener següent, quan tot just feia un mes que jo l'havia vist, venia la trista nota del temut desenllaç, i l'endemà a la tarda, me n'anava amb el meu fill Joan a Vilanova, on havia d'arribar el cadàver, per assistir al seu enterrament.

Quina alta impressió més trista! Els catalanistes que hi assistírem ens podíem comptar amb els dits, i, encara més en qualitat d'aïtals, pot dir-se que ens hi trobàvem com a fidels amics particulars del mort! La glòria del poeta i del polític catalanista s'havia anat extingint arreu de Catalunya, com la seva existència a Madrid. La major part dels seus primitius companys d'aquí

l'havien ja premort. L'ardència de les seves primeres poesies, ja de si més eloqüents i efectistes que inspirades, un cop atenuada amb les porugues notes que duen en la segona edició, no es comunicava ja a ningú. Tota l'exaltació patriòtica que apareixia en elles, en els discursos i articles del Balaguer dels primers temps, havia estat motejada de focs d'encenalls, criticada de freda i anticalana la seva actualització contemporitzadora amb la política de l'Estat. El seu darrer discurs de president dels Jocs Florals de Saragossa acabà de desenganyar els seus més indulgents prosèlits. La decepció ja prou pronunciada fou aleshores absoluta. Ningú no podia perdonar el vell Messies del catalanisme que, quan els seus antics deixebles eren perseguits, sortís ell cohonestant, més o menys palesament, la persecució, fent caloroses protestes que ningú no li demanava i renegant l'obra de la seva juvenesa. Si així havia aconseguit captar-se l'apartament ja absolut de la generació que anteriorment tant l'havia idolatrat i aplaudit, consideri, doncs, amiga meva, l'indeferenisme amb què devia mirar-lo la subsegüent —la que, sobre haver begut en altres fonts, no havia ni passat l'enlluernament que nosaltres a primera hora, ni menys pogut aprendre a estimar particularment aquell home per la bondat innegable del seu geni i l'encisadora amabilitat del seu tracte personal—, i comprendrà únicament el caràcter especial que hagué de revestir el seguici de les seves despulles a Vilanova: el de l'amistat gairebé íntima, engrandida i coronada per l'agraïment públic de la ciutat a la qual el difunt havia consagrat fervent amor, invertint tots els seus cabals en la sumptuosa Biblioteca-Museu amb què la dotà i confiant-li, a darrera hora, la custòdia de les pròpies cendres!

Fins el temps ajudà a la tristor de l'acte. Quan a l'estació de la línia fèrria es posà la comitiva en marxa, ploviscava i era ja gairebé fosc. Les llunyanes campanes sanglotaven i, a l'ombra tenebrosa dels negres paraigües regalimants, la fúnebre processó anà desfilant silent per l'estret call que li obria la gentada apostada per aquells carrers, on, només de lluny en lluny, brillava algun fanal. Desembocàrem per fi a camp obert. El camí sinuós que menava al fossar de Vilanova aparegué constel·lat de torxes de vent i, a la seva fulgurant resplendor, anà avançant, encara més silenciosa, l'enfredorida comitiva fins al portal del lloc sagrat. A la nostra entrada, grans ràfegues de claror inquieta anguilejaren per l'amarada blancor dels màrbrics panteons; flamejaren fosforescents al llarg dels espigats xiprers; encengueren les mústegues roses de tot l'any que engarlabaven llurs soques; els clergues resaren el respons; grinyolà esgarrifosament la caixa en ésser enforada al costat de l'esposa del difunt i... muts encara, i amb desordenat trepig, abandonàrem els vius, a la custòdia de la santa fe dels uns i de la temor supersticiosa d'altres, el buit estoig de l'ànima de l'il·lustre català, guiats només per la tènue celístia⁽¹²⁾ que resplendia en els tolls. I aquí sí que escau la repetició del tan rebregat *sic transit gloria mundi*.

NOTES

- (1) Dec el punt de partida d'aquesta reflexió a l'historiador i professor de la UAB, Enric Ucelay da Cal.
- (2) Margarida ARITZETA; "Vilaniu, mite i realitat en la novel·la d'Oller", dins Actes del Col·loqui sobre Josep Yxart i el seu temps. Tarragona, Diputació de Tarragona, 2000, p. 281-285; Rosa CABRÉ; Carola DURAN, epíleg, *La Barcelona de Narcís Oller. Realitat i somni de la ciutat*, Tarragona, Cossetània Edicions, 2004 (Col·lecció Antines; 6).
- (3) *La Biblioteca-Museu Balaguer de Vilanova i la Geltrú: projecte nacional català*, Barcelona, PAM (en curs de publicació).
- (4) "Francesc Gumà i Ferran, un personatge per a una novel·la: «La Febre d'Or» de Narcís Oller", a *Quaderns de Vilaniu*, núm. 21, 1987.

- (5) N. OLLER. *La Febre d'Or*, Barcelona, Ed. 62, 1980 (MOLC; 48, 49), p. 22.
- (6) Imprès a Vilanova i la Geltrú, per la impremta del Ferrocarril de J. Antoni Milà el 1882.
- (7) COROLEU. *Op. cit.*, p. 10.
- (8) P. 10. La cursiva és meva.
- (9) Vilanova i la Geltrú, Imprenta del Ferrocarril. J. A. Milà, 1882, p. IV i 65-73 i 113-119.
- (10) Enrique MIRALLES. *Cartas a Víctor Balaguer*, Barcelona, Puvill Libros S.A. 1995, p. 370-378; Narcís OLLER, *Memòries Literàries. Història dels meus llibres*, Barcelona, Aedos, 1962, p. 25-27. Hi ha altres llocs de les *Memòries...* on es refereix a Balaguer, alguna d'elles l'il·lustre polític no hi queda gaire ben parat, però Oller tot seguit afegeix un comentari final que no desmenteix el que diuen les pàgines reproduïdes.
- (11) La cursiva és meva.
- (12) Pot interpretar-se amb aquesta paraula un amagat i petit homenatge al difunt perquè, per a Balaguer, *celístia* és una de les paraules més boniques del català i per això treballà fins aconseguir que formés part del *Diccionario de la Lengua de la Real Academia Española*.

DOCUMENT INÈDIT SOBRE LES MURALLES DE VILAFRANCA DEL Penedès

RESUM

Sobre un document inèdit de l'any 1370, conservat a l'Arxiu Medinaceli de Sevilla, que confirma unes dades importants i aporta cronologia concreta en relació amb la construcció de la muralla vilafranquina.

ABSTRACT

An unpublished document dated in 1370, kept at Seville's Medinaceli Archive, which confirms some important data and provides specific chronology relating the construction of Vilafranca's walls.

Per recordar l'evolució i la importància de Vilafranca, farem un breu resum de la història de la vila, tot i que pugui semblar reiteratiu pel fet que ha estat estudiada per molts altres historiadors.

La seva situació geogràfica, just al pas de la via Augusta, fou, sens dubte, un factor decisiu per al seu creixement, ja que era un lloc d'encreuament molt propici per als contactes entre mercaders. L'acta de constitució de Vilafranca està documentada l'any 1151. L'increment de la població i les activitats que s'hi feien van afavorir la creació d'un mercat, la realització de fires i la concessió dels drets d'una notaria l'any 1188; i poc temps després, l'any 1191, fou concedida a la vila la carta de poblament.

La població va anar augmentant, els artesans es van anar multiplicant i diversificant, i la vila va adquirir un prestigi que quedava reflectit en els monuments que s'hi anaven construint, com ara el Palau Reial, on el rei sovint feia estades. Era força habitual que els nostres monarques medievals residissin en localitats diferents, en lloc de tenir una residència fixa. Es tractava d'una cort itinerant. Amb tot, Barcelona era la ciutat on el rei tenia el palau principal.

Des del final del segle XIII i durant el XIV, l'activitat constructiva de la vila no es va aturar: la basílica de Santa Maria, l'església de Sant Francesc i la capella de Sant Joan en són un testimoni evident. Una altra mostra de la seva creixent importància fou la concessió, el 1324, de ser seu d'un arxiprestat. I el 1356 fou nomenada cap de vegueria.

Podríem dir que, ja des dels seus inicis, Vilafranca fou una vila reial, atès que els seus fundadors la tenien sota la protecció del comte i era considerada com a feu reial. Ramon Muntaner, a la seva *Crònica*, diu que el 1274 era "una noble vila e bona, on los fo feita [als reis] aitanta d'honor com en una ciutat".

Abans de presentar el document motiu del present escrit, cal esmentar l'article d'Antoni Massanell,⁽¹⁾ que fa un estudi detallat sobre les muralles de la vila: el seu perímetre, les dades de construcció, les portes que havia de tenir la muralla, tot molt ben documentat i explicitat. Quedaven dubtes, però, sobre les dates en què es va fer l'obra, ja que faltava poder-ho provar documentalment. I, ara, aquest document inèdit del 1370, conservat a l'Arxiu Medinaceli de Sevilla,⁽²⁾ ens confirma unes dades importants relacionades amb la construcció de la muralla, i és per això que considerem interessant publicar-lo.

Com en moltes altres viles medievals que destacaven per la seva importància, a Vilafranca del Penedès es va fer necessari bastir unes muralles, primordialment per tal de protegir els seus habitants. I, en el nostre cas, trobem documentades la construcció de les muralles i la seva subsegüent ampliació. La primera muralla que tenim documentada correspon a la del castell dels castells, que data del 1181, que segons consta "estava molt ben murada amb una paret i grava de pedra i argamassa".⁽³⁾ També sabem que, amb l'augment de població, aquesta muralla va ser insuficient i va ser destruïda l'any 1338⁽⁴⁾ per tal de construir-ne una de nova. I va ser necessari enderrocar antigues cases per poder aixecar els nous murs.

A partir d'aquest moment, trobem diferents escrits en els quals es demana la reparació de les muralles i també dels fossats o valls per solucionar el problema de l'aigua que sovint s'hi quedava estancada. Moltes vegades hi havia dificultats, fossin de caire administratiu o econòmic, per dur a terme aquestes restauracions.

Antoni Massanell comenta que Pere Alagret afirma que el 1360⁽⁵⁾ ja estava feta la nova muralla de la vila, notícia que ja és recollida al *Llibre verd*, però mossèn Coy ho desmenteix, basant-se en un document del 1366 de l'Arxiu Capítular de Barcelona,⁽⁶⁾ en el qual es fa referència al fet que el bisbe veu de bon grat que els vilafranquins contribueixin a la construcció de la muralla, però que no pot obligar-los a fer-ho.

Atès que el *Llibre verd* és un recull de fets importants de la vila que va ser fet el 1604 i que no aporta prou proves documentals, podem considerar que el document del 1370, que inclou inserida una còpia d'un document del 1368 signat pel rei, és més fiable pel que fa a la data. Per tant, la visita i la decisió del rei de construir i reparar les muralles les hem de situar, no pas en el 1360, sinó en el 1368.

En aquest document del 1370, doncs, es consigna la decisió de dur a terme l'ampliació de les muralles per satisfer les noves necessitats que té la vila. I, com hem dit, el document en conté un altre d'inserit, signat pel rei, que data del 1368. En aquest document, el rei es compromet a contribuir a l'obra de reparació dels murs permetent la venda de violaris i censals morts, per ajudar a cobrir les despeses ocasionades per l'esmentada ampliació.

Tots dos documents confirmen el que es despenia indirectament d'una altra documentació ja publicada; però, a més, donen detalls que poden ser interessants per ampliar la història de la vila. El document comença exposant que es reuneixen els membres de la Universitat de Vilafranca (Ajuntament) amb els representants de rei Pere III el Cerimoniós i de l'infant Joan designats per tractar un assumpte que fa referència als murs de la vila. Els assistents van ser con-

vocats a la reunió mitjançant el toc de tuba de Pere Gravalosa, pregoner públic de la vila, seguint el costum. Sembla que la Universitat aprofitava els serveis del pregoner perquè l'instrument en qüestió feia tremolar fins i tot els murs de les cases, segons diu el document.

Els consellers assistents van ser Gerard de Pulcrovicino, mercader i veí de Vilafranca que era síndic i administrador de la Universitat; Berenguer Micer, Bernat Gomar i Joan Maillol, que aquell any eren jurats, i Valentí Golet, jurisperit absent de la vila; Bartomeu Babau, també jurisperit; Pere Prats, Marc de Crebeyno i Bernat Guardiola, drapers; Guillem Ametller, Ramon Carbó, Pere Alzina, Guillem Muntanyola, Arnau Pons, Guillem Raspall, Bertomeu Albinyana, Marc Sant-Martí, Berenguer Ferragut, Pere Llorés, Valentí de Petra, Pere Pons, Bernat Babau, Ferrer Esplugues, Nicolau Nicer, Nicolau Coull, Francesc Trestull, Guillem Urgellés, Bernat Esplugues, Berenguer Batlle, Guillem Llobera, Pere Cases, Bernat Prats, Mateu Feliu, Bernat Casals, Pere Miret, Guillem Montmany, Jaume Prats i Jaume Tomé, mercaders, i Berenguer Mata, notari. Tots ells designats per a aquest càrrec de conseller pel primogènit del rei l'infant Joan i confirmats pel mateix rei, reunits sota la supervisió de l'honorable Ramon Maillol, lloctinent de l'honorable Joan d'Adei, batlle de la dita vila.

Una vegada reunits, es planteja l'afer principal, és a dir: que la Universitat no té diners per reparar els murs i els valls de la vila i que és molt urgent i s'ha de fer ràpidament atès que corren rumors que escamots procedents de França, Anglaterra i Bretanya entren diàriament al Regne d'Aragó i al rei li arriben informacions que Bernat de Clèges i Enric, rei de Castella, fan incursions amb un gran seguici de gent forana i devasten viles, llocs més o menys fortificats, i que ja anteriorment havien incendiat, destrossat i gairebé ocupat Vilafranca, on van depredar monestirs i esglésies i van matar gent, a més de moltes altres maldats.

Per tal de fer front a aquests perills i els que puguin aparèixer, la Universitat pren la decisió de vendre béns per tal d'obtenir diners, com per exemple violaris i censals morts, per a la construcció de l'obra.

Ens sembla interessant transcriure el document reial de l'any 1368 inserit en el que acabem de comentar:

Nós, Pere, per la gràcia de Déu, Rei d'Aragó, València, Mallorca, Sardenya i Còrsega, Comte de Barcelona, Rosselló i Cerdanya, he considerat les deficiències que pateixen certes viles del nostre Principat de Catalunya, entre les quals es troba Vilafranca del Penedès, que no té valls ni murs que puguin aturar les cohorts i hordes pestíferes que a França, Anglaterra i a d'altres llocs del món s'hi van aixecar per a destruir, enganyar i damnificar regnes i terres tan estimades que vam veure, fa poc temps, en mans alienes. Molts indrets del nostre Principat de Catalunya van ser saquejats per aqueixes hordes pestilents. Per això, ordenem i manem que els llocs notables del Principat siguin protegits amb valls i muralles, de la millor manera possible, per a vigilar i defensar-s'hi adequadament. En el cas de Vilafranca del Penedès, hom ens ha suplicat humilment, per mediació dels ciutadans, jurats i homes probes, la concessió de la llicència per a la construcció i ampliació dels valls i les muralles. La raó que hom ens ha donada per a la venda de violaris i censuals és la manca d'altres mitjans per a l'obtenció dels diners necessaris a l'obra. Nós ens

hi hem vist inclinat, benignament, perquè hem comprovat que la dita venda és el camí més curt i útil per a aqueixa gestió. Per tant, una vegada atesa la súplica dels presents, concedim i donem la llicència i la plena potestat als jurats i a la Universitat de la dita Vila el que, per se o per mitjà del batlle, administrador i procurador, segons la causa exposada, hom pugui vendre els violaris i els censuals morts indicats. Els pactes, obligacions, renunciés, juraments, clàusules d'homenatge i cauteles que el batlle, administrador i procurador ha d'expedir han de ser sotmesos a la pragmàtica sanció —fa temps promulgada per Nós a les Cúries Generals celebrades a la vila de Montsó— o d'altres ordinacions i pragmàtiques sancions que consten en el contracte i que no poden ser omeses. Nós, gràcies a la nostra plena potestat de suplir defectes de forma que hom pugui introduir a qualsevol mena de contracte, aprovem, ratifiquem i confirmem les vendes en qüestió i d'altres documents sotmesos a la nostra autoritat.

El decret corresponent ha de ser subscrit pel notari i pels escrivans, que poden i han de signar la dita escriptura de venda; ítem, d'altres documents requerits, ara o en el futur, que hom rebi, redacti i ompleixi, és a dir, la pragmàtica sanció, així com qualsevol altra ordinació o provisió encara subsistents. El discret Príncep, inclit i magnífic Infant JOAN, el meu caríssim primogènit, Governador General dels regnes i de les nostres terres, és i serà el nostre gestor en tots els afers, per se o mitjançant d'altres oficials presents i futurs. En conseqüència, manem que aquesta provisió nostra sigui fermament mantinguda i observada, i que, si per alguna raó, la dita Universitat o qualsevol dels seus membres faltessin en donar o vendre els violaris i censuals morts als compradors, a alguna de llurs obligacions abans descrites en les escriptures de venda —així constava en actes judicials, per tal d'evitar excepcions i subterfugis—, manem als dits jurats i homes probes, al batlle d'aquesta Vila o al batlle, síndic i procurador de la Universitat que puneixin els transgressors amb una pena de 1.000 auris, que seran enviats al nostre erari; ítem, manem, sense cap altra mercè, que abans de la partició i distribució dels dits violaris i censuals morts hom formulí un jurament i hom celebri un acte d'homenatge, a càrrec del nostre fidel conseller Pere SA COSTA, Batlle General de Catalunya, perquè destini o apliqui aqueixos diners a la construcció i ampliació dels valls i muralles esmentades i no a cap altre ús. Manem que, com a testimoni fefaent de la gestió, sigui estampat sobre el document en qüestió el meu segell reial. Donat a Barcelona el dia 20 de desembre de 1368.

Com es pot comprovar, el rei requereix un jurament per tal que es destinin aquests diners per a la construcció i ampliació de valls i muralles, i no per a cap altre ús.

En el document de 1370, hi consta la venda d'un censal mort de 500 sous anuals, que es paguen per Sant Miquel. A més, s'estableixen les condicions de la venda i les penes pecuniàries en cas d'incompliment. Està assignat per l'esmentat batlle Gerard de Pulcrovicino, els jurats, els altres testimonis i el notari públic de Vilafranca Berenguer Mata.⁽⁷⁾

Segons consta al *Llibre verd* de la vila, el 1375 la Universitat ordena que es tanquin totes les portes de la muralla menys una, on uns guàrdies vigilaven les persones que entraven. Sembla ser, doncs, que el 1375 les obres de la muralla estaven acabades. Antoni Massanell, en el seu article, esmenta l'any 1376, ja que el rei Pere III, en la visita de la qual tenim notícia que féu a Vilafranca, es va referir a les muralles i els valls i va donar ordre que aquests darrers s'ampliessin

ADM
Sovila

102 - del domini de Vilafra...
103 - ...
104 - ...
105 - ...
106 - ...
107 - ...
108 - ...
109 - ...
110 - ...
111 - ...
112 - ...
113 - ...
114 - ...
115 - ...
116 - ...
117 - ...
118 - ...
119 - ...
120 - ...
121 - ...
122 - ...
123 - ...
124 - ...
125 - ...
126 - ...
127 - ...
128 - ...
129 - ...
130 - ...
131 - ...
132 - ...
133 - ...
134 - ...
135 - ...
136 - ...
137 - ...
138 - ...
139 - ...
140 - ...
141 - ...
142 - ...
143 - ...
144 - ...
145 - ...
146 - ...
147 - ...
148 - ...
149 - ...
150 - ...
151 - ...
152 - ...
153 - ...
154 - ...
155 - ...
156 - ...

Archivo Ducal Medinaceli (ADM), Secc. "Moncada", leg. 118, doc. núm. 20.

fins a 50 pams, ja que els trobava massa estrets. No esmenta les muralles, i això fa pensar que estaven acabades i en bon estat en aquell moment. En anys següents, està documentat que s'hauran de fer novament algunes reparacions i, a més, s'esmenta que cobriran els valls perquè hi ha una acumulació d'aigua pluvial que és insana i produeix males olors.

Al *Llibre verd*, foli 60, s'esmenta que l'any 1466 es procedeix a la construcció de les muralles, però possiblement es refereix a alguna reparació o ampliació.

Segles més tard, les muralles van ser totalment eliminades a causa de la seva escassa utilitat, i també arran de l'augment de la població, que necessita espai per expandir-se. Actualment queden molt pocs vestigis visibles, llevat d'unes quantes restes aparegudes en enderrocar alguna edificació, com ara la del carrer de la Beneficència.

NOTES

- (1) MASSANELL I ESCLASSANS, 1984.
- (2) Archivo Ducal de Medinaceli (ADM), Sevilla. Sec. "Montcada", leg. 118, doc. núm. 20.
- (3) Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA). Canc. Reg. Com. 725 a 731, fol. 92 i 445, any 1366; Gran Priorat, calaix 23, núm. 454.
- (4) MAS I PERERA, 1932: 98 i 102; *Llibre verd*, fol. 59.
- (5) Q.G., 1872: 46.
- (6) COY Y COTONAT, 1909: 79.
- (7) Arxiu Notarial de Vilafranca del Penedès (ANV). Berenguer Mata, (1344-1379). *Liber Notularum* 1369, desembre, 31-1371, gener 29.

BIBLIOGRAFIA

- ALAGRET, Pere. *Apuntes históricos de Vilafranca del Panadés*. Vilafranca del Panadés: Imprenta de Pedro Alagret, 1887.
- COY Y COTONAT, Agustín. *Vilafranca del Panadés. Su historia y monumentos*. Barcelona: Imprenta de Francisco J. Altés y Alabart, 1909.
- MAS I PERERA, P. *Vilafranca del Penedès*. Barcelona: Barcino, 1932 (Enciclopèdia de Catalunya).
- MASSANELL I ESCLASSANS, A. "Algunes consideracions sobre Vilafranca i les seves muralles". *Olerdolae*, 24. Museu de Vilafranca del Penedès, 1984.
- MIRET NIN, M. *La basílica de Santa Maria. Vilafranca del Penedès*. Museu de Vilafranca, 1987.
- PLANAS, J. Pvre. *Notas históricas de Santa María*. Barcelona: Impremta La Renaixença, 1935.
- Q.G. (Pere Alagret). *Vilafranca del Panadés. Antigua y moderna*. Vilafranca del Penedès: Imprenta de Pedro Alagret, 1872.

Fons documentals

- Archivo Ducal de Medinaceli, Sevilla.
- Arxiu de la Corona d'Aragó, Barcelona.
- Arxiu Notarial de Vilafranca, Vilafranca del Penedès.
- Llibre verd de Vilafranca del Penedès*.
- MUNTANER, Ramon. *Crònica*.

ESCUTS HERÀLDICS DE VILAFRANCA DEL Penedès (i II)

RESUM

Descripció detallada de l'heràldica vilafranquina, en aquesta segona part referida als segells i l'armorial de Vilafranca del Penedès.

ABSTRACT

A detailed description of Vilafranca's heraldry which devotes this second part to Vilafranca del Penedès' hallmarks and shields of arms.

L'HERÀLDICA ALS SEGELLS DE LA VILA

Els segells emprats des de temps antic pels municipis són una font indicativa molt important, perquè suposen una de les bases més significatives de les arrels dels escuts que posteriorment han adaptat moltes poblacions del nostre país.

Un doll d'informació valuós ens el facilita l'il·lustre sigil·lògraf Ferran de Sagarra, de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, corresponent de la Reial de la Història i de la Societat Arqueològica de Tarragona, que fou llicenciat en dret civil i canònic, en la seva obra cabdal *Sigil·lografia Catalana*, publicada per estampa d'Henrich i C^a, Barcelona, 1915, Premi Martorell 1912.

També és bàsic Manuel Bassa i Armengol en el seu treball *Els escuts heràldics dels pobles de Catalunya*, Editorial Millà, Barcelona, 1968, que recull l'heràldica de bona part dels municipis del Principat.

La descripció i estudi dels segells que trobem en altres indrets i obres especialitzades ens facilita la nostra tasca. La portada a terme per en Segarra, però, té un relleu considerable i primordial.

La magistral lliçó històrica del treball i l'abundosa documentació de les peces registrades en cinc volums de gran mida, encatífats de senyals i emblemes, escuts i divises de tots els estaments civils i militars, religiosos i laics, corporacions i municipis, veguers, batlles i batllies, reials, nobles i gentils, junt amb les definicions i comentaris sobre la matèria que tracta és, realment, excepcional i ens permet recollir i analitzar trets poc coneguts de l'heràldica vilafranquina.

Formes, canvis, varietats i desenvolupament dels segells, procedents de diverses deus documentals avalaran un exhaustiu registre dels senyals utilitzats en el nostre municipi.

Aclarim, tot de passada, que el mot segell prové del llatí *sigillum*. És un estri d'ús manual, generalment de metall en temps passats, amb què s'estampava sobre cera les armes, senyals, emblemes o divises que portava gravades, representant el sobirà, govern o els particulars.

L'encuny era empremtat per servir de garantia, autenticitat i validesa d'un document al qual s'aplicava mitjançant uns lligalls units als pergamins, de badana, cintes de seda, beta, teixit o llenques de paper.

Aquests segells premuts sobre cera verge natural, bruna, vermella o negra s'usaren pels veguers, batlles i batllies, ajuntaments, corregidors i notaris, els jurats i les seves corts corresponents.

El senyal reial, els pals, tres, quatre o cinc, segons segell, s'utilitzà en un principi com el blasó propi de la vila, per norma de tipus caironat. Després s'afegiren les torres i muralles acompanyant l'esmentat senyal, fins que passen al camper de l'escut com a emblema peculiar i representatiu, per acabar sostenint l'escut també forma part de l'evolució posterior de l'adarga vilatana, unes vegades empremtada en català altres en llatí.

A l'Arxiu de la Corona d'Aragó, datat el 4 de novembre de 1373, hi ha catalogat un segell de cera vermella, de 45 mm de diàmetre, que porta un escut amb els cinc pals, florejat i envoltat de tres castells. La llegenda diu:

PETRUS DEI G..... .E. .RAGONUM
(*Petrus Dei Gracia Rex Aragonum*)

Empremtat al dors d'un document signat per Valentí de Petra, batlle de la vila, a Narcís de Sant Dionís, doctor en lleis. Creiem que és el més antic dels quals tenim notícia, registrat amb el número 523.

Del 7 de desembre del 1405, a l'Arxiu del Reial Patimoni, de Barcelona, hi consta un segell rodó, de 55 mm, de cera vermella. Porta un escut caironat amb cinc pals, envoltat de branques i quatre castells.

Llegenda: S.....CURIE BAIU... VILL. FRANCHE PENITENSI
(*Sigillum Curie Baiuli Ville Franche Penitensi*)

Empremtat amb cera vermella en una certificació del batlle comunicant haver-se pregonat una lletra del Rei Martí referent als deutes, injúries i torts dels particulars que tinguessin contra Pere III.

Aquest mateix segell és al dors d'un edicte de Simon Argenter, batlle reial, disposant tràmits per causa entre Salvador Sòria, pagès d'Amenara, i Antoni Soler, blanquer de Vilafranca, amb data 11 de juliol de 1596.

El 16 de maig de 1430 és la data que porta una carta dels Jurats i Consell de Vilafranca

dirigida al patriarca de Jerusalem i administrador perpetu del bisbat de Barcelona, sobre la proposta del nomenament de degà del Penedès a favor de mossèn Francesc Soler, per haver mort l'anterior degà Bernat Ses Corts. El segell que clou la missiva és rodó, de 51 documents del segle XV. Presenta un escut caironat amb senyal de cinc pals, porta la llegenda:

S. UNIVERSITATIS VILLEFRANCHE PENITEN

Una altra lletra dels Jurats i Prohoms de Vilafranca al Prior i capítol de l'Orde de Santa Anna, de Barcelona, datada el 5 de març, sense indicació de l'any, però que fa creure pertany al segle XV, porta un segell rodó, 50 mm, de cara vermella, també roman a la Seu, a senyal dels cinc pals dintre d'un cercle, amb llegenda il·legible.

En un document del 6 de desembre del 1564, del Jurat de la vila al conseller de Barcelona, donant compte d'una alarma de pesta, hi ha un segell rodó, de 20 mm, cera vermella, que porta escut de cairó amb cinc pals. És a l'Arxiu Municipal, Cartes comunes originals, f. 63.

Un altre, amb els mateixos protagonistes, referent a la carretera de Barcelona que passa pel terme de Begues, per tal que es faci, i també el pont de Sant Boi, amb data de l'11 de febrer del 1581. Porta segell rodó, de 30 mm, cera vermella, al mateix arxiu, f. 91. Presenta semblant segell que l'anterior i una llegenda borrosa.

El 23 de setembre del 1585 fou empremtat amb cera vermella un segell rodó, de 40 mm, en un full de paper que forma plica de declaracions de testimonis en un procés fet a Cervera, certificat per Geroni de Çacierera, lloctinent del batlle de Cervera. Porta en un quadrilobat, és a dir, un figura que representa una flor de quatre pètals arrodonits, un escut triangular curvilini a senyal dels pals, acompanyat d'un castell per banda. En la llegenda, quasi esborrada, s'hi aprecia:

SIG..... ..ANCHE
(*Sigillum Vilefranche*)

No és la primera vegada que els batlles de Cervera, els Çacierra, varen fer servir el segell de Vilafranca en defecte d'altre. Suposem una relació entre les dues viles, de la qual no sabem els motius, si més no entre els seus batlles, per quan un altre lloctinent cerverí, Joan Fuster, en un altre document, que pel context es dedueix fou escrit el 1601, usà el mateix segell en una certificació. El senyal que porta i el fragment de la llegenda sembla indicar la seva pertinença a Vilafranca.

Un altre escut en forma de cairó, que porta per senyal cinc pals, rodó de 30 mm, de cera vermella i de paper, és al dors d'un requeriment fet per Miquel Miret, batlle reial de la vila, al veguer de Barcelona, sobre un interrogatori que s'havia fet a Francesc Babau, en el plet que la Cort del dit batlle aportava a l'enfrontament entre Joan Fonoll i Andreu Barceló, amb data 9 de setembre de 1591.

El 30 de juny de 1592, una carta dels Jurats de la vila als consellers de Barcelona comunicant les noves de la pesta al Vendrell porta un segell rodó, 32 mm, de cera vermella que roman

a l'Arxiu Municipal, cartes comunes originals, f. 96, porta un escut en cairó, amb adornament de volutes, cinc pals, sense llegenda.

En el mateix any, pel juliol, els mateixos estaments intercanviaren lletra referent a sanitat. Consta un segell al peu, de forma oval 25 x 20 mm, de cera vermella, confiat a l'esmentat arxiu, f. 103.

La nota descriptiva d'aquest segell diu: "Porta un castell i entre dues torres un escut amb senyal dels pals, timbrat per corona". Sense llegenda. Afegim que és encartutxat i envoltat per volutes de tipus gòtic.

Cal que ens parem en la relació i enregistrament dels segells vilatans per analitzar el que considerem fonamental en el desenvolupament heràldic de l'adarga vilafranquina, car aquest segell s'escapa de la normativa que fins a mitjans de l'any 1592 havien seguit les expressions representatives del municipi i estaments vilatans.

L'escudet, que porta quatre pals, timbrat per una corona reial antiga, situat al bell mig del camper de l'escut, sobremuntant una petita muralla amb porta, acompanyada per dues esveltes i elegants torres que arriben a l'altura de la menuda adarga central, és el primer senyal canviant de l'escut de Vilafranca del Penedès, fins ara de tipus caironat, amb els pals per totes armes.

Aquí comença molt possiblement l'arrel de l'actual escut vilatà, en aquesta mostra antiga, la qual, sens dubte, es presenta com la més interessant de les estudiades, innovant el concepte de la composició i repartiment de les armes en el camper.

Recordem la data expressiva de l'evolució: 12 de juliol del 1592.

Curiosament, però, el 15 de maig de 1612 és la data que porta un segell rodó, de 12 mm, cera bruna, que resta dipositat a la Secció de Processos de la Generalitat, amb senyal de tres pals, de tipus caironat. Impremtat en paper en una certificació feta pels collidors del dret de plom i segell de cera de la Taula del General de Vilafranca, "sagellada en lo sagel de serà acostumat de nostra taula". Aquest, per tant, involucionat.

Tampoc sofri modificació l'empremtat en una hòstia vermella i paper, rodó de 30 mm, que porta escut caironat amb cinc pals, corresponent a una plica de testimonis del Gremi d'Adroguers, del 21 d'agost de 1630, en remesa per al Cort de la Batllia de Vilafranca al veguer de Barcelona.

Aquests dos segells posteriors a l'anterior en 20 i quasi 40 anys respectivament no s'han renovat encara i sembla que són els supervivents del que no portaven torres ni muralla.

Distints documents lliurats per particulars, Jurats i Ajuntament de Vilafranca resten com a testimonis a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, de les notícies, fets i actes que van des del 3 de gener de 1690 al 30 d'octubre del 1808, emprant diversos segells que porten els mateixos senyals: "Un castell o força amb dues torres". Al cap de l'escut un escudet amb els pals reials, timbrat d'una corona.

Aquesta col·lecció atreu l'atenció amb una altra innovació. Al peu del castell, o la muralla torrejada de dues torres, per emprar la descripció en termes més heràldics, segons les distintes expressions gravades, hi figura, en lletres majúscules, la llegenda: S.C.V.V.F.P., de la qual ja hem parlat anteriorment en la descripció dels escuts de pedra vilatans. Les mides d'aquests segells, de forma oval, que sembla que per aquesta època es posà de moda, innovant també, per altra banda, l'aspecte geomètric dels segells, són de 40 x 30 mm, empremtats en cera vermella.

Entre els segells amb la llegenda esmentada anteriorment trobem la varietat dels que ja porten els lleons sostenint l'escudet central timbrat d'una corona, que significa també un canvi substancial en l'expressió del conjunt de les armes vilatanes.

Datat el 19 de març de 1812, oval, de 33 x 27 mm, empremtat en una hòstia vermella i paper, en un certificat referent al reemplaçament de l'exèrcit, entre els documents de la Junta Suprema de Catalunya, Memorials de Guerra, 1811-1812, figura aquest timbrat que ostenta un castell de dues torres, al cap l'escudet a senyal dels pals, timbrat d'una corona i sostingut per dos lleons afrontats.

Molt semblants a l'anterior, l'un rodó de 36 mm i l'altre de 33 x 28 mm, el primer a Hisenda i el segon a l'Institut d'Estudis Catalans, del 20 de febrer de 1821 i 24 d'octubre de 1826, respectivament, amb els mateixos senyals i llegenda, en registrem dos més.

Entretant, empremtat en una hòstia vermella i paper, en un certificat amb data del 22 d'octubre de 1814, de la Cort Reial del Corregidor de Vilafranca del Penedès, Arxiu Provincial d'Hisenda, oval de 28 x 22 mm, trobem un segell que no porta els lleons ni les torres. L'escut, del tipus quadrilong ibèric, és a dir, en forma de rectangle i arrodonit a la part inferior, porta els quatre pals. És coronat i envoltat de motiu ornamentals amb un cordó que l'encercla, escapant-se de la innovació.

La Vegueria de Vilafranca del Penedès també tingué una evolució en els seus segells, creiem que una mica distinta de la relacionada fins ara.

Del 3 de juliol del 1346 data un bonic segell rodó, de 50 mm, cera vermella, guardat amb les Cartes Reials de Pere III de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Empremtat al dors d'una lletra del veguer Arnau de Biure al rei Pere, trametent-li en apel·lació la sentència donada per Bartomeu Plana, jurispèrit de Vilafranca, en el plet entre Berenguer Batlle i Galcerà d'Albà. Porta un escut caironat, cinc pals. Encartutxat en un quadrilobat que en la part interna dels seus quatre arcs ostenta un castell, senyal de la vila, i en l'externa quatre escudets més en forma de losange amb els cinc pals. Dues anelles l'envolten, i entre una i l'altra la llegenda:

S. OFICI. VICARIE. VILLEFRANCHE. PENITENSI

En document del 23 de desembre del 1499, empremtat en paper, cera negra, rodó, de 53 mm, Col·lecció del Reial Patrimoni, que certifica Francesc Bartomeu, notari i regent de l'escribania de la Cort del Veguer, dirigida al Mestre Racional, de què els comptes que ha tramès Guillem de Masdovelles, lloctinent de la Vegueria, són exactes, hi ha un segell que porta, de forma cairó,

senyal dels tres pals. L'envolta adornament de volutes i cintes, encerclat per dues anelles entre les quals figura una llegenda borrosa.

Un altre document del 1560 registra un segell rodó de 24 mm, cera vermella, empremtat sobre paper, porta un caironat amb els tres pals. Dos cercles l'envolten i entre un i l'altre es pot llegir VILAFRANCA.

Un escut caironat, amb cinc pals, voltat de motius ornamentals i encerclat, és un altre dels segells. Rodó, de 33 mm, és empremtat en cera vermella en una certificació del veguer, datada l'any 1577.

Un segell rodó, de 25 mm, cera vermella, és guardat a l'Arxiu del Reial Patrimoni, amb escut empremtat en paper, el tipus quadrilong francès, és a dir, de forma rectangular amb una punta al peu, timbrat d'un corona borrosa, porta sis pals. Figura al peu dels comptes de Jaume Alamany, blanquer de Vilafranca, "de totes les entrades rebudes que ha fetes en lo temps ha portat lo bastó de sots-veguer de dita vila y vegueria de Vilafranca, datat l'any 1607". L'Arxiu Provincial d'Hisenda de Barcelona conserva un segell rodó, de 60 mm, empremtat en una hòstia vermella i paper, al dors d'una sentència donada per Bernat Llaurador i de Çatorra, veguer de Vilafranca, datada el 27 de febrer de 1651. Porta un segell amb cinc pals, del tipus quadrilong ibèric, timbrat d'una corona borrosa i acompanyat a cada costat per una torre de dues finestres i porta. Se li endevina un cercle amb llegenda, tot molt desdibuixat.

Possiblement trobaríem més versions de l'escut vilatà en altres segells empremtats als documents referents a la nostra vila, de temàtica diversa i motius socials i econòmics també interessants, però hem cregut donar punt i final a l'apartat dels segells perquè creiem exposats els trets més significatius d'aquestes peces matrius que s'estamparen identificant i garantint la seriositat dels documents de l'època.

Cal esmentar que els segells ja eren coneguts pel reialmes antics, i el seu ús es generalitzà a l'imperi romà, on la matriu era l'anell personal.

Al nostre país les empremtades més antigues que coneixem són les anulars del comte de Pallars, Frèdol I de Tolosa (848-852) i les de Bernat Tallaferro, comte de Besalú, usada per l'abat Oliva al segle XI.

Els primers segells d'època comtal pertanyen a Ramon Berenguer IV des del 1157 i el primer escut armorial apareix en les bolles de plom de Pere el Gran (1276-1285), aplicades als teixits destinats a la venda a l'engròs, com a contribució de les mercaderies despatxades a la duana.

A la cancelleria de Pere el Cerimoniós, entre 1336 i 1387, apareixen el segell secret del sobirà, amb els pals de Catalunya timbrats d'un elm.

Després hi ha una abundància de segells eclesiàstics, nobiliaris, de les vegueries i de les seves corts, municipals i un llarg etc., aplicats als documents de tota mena.

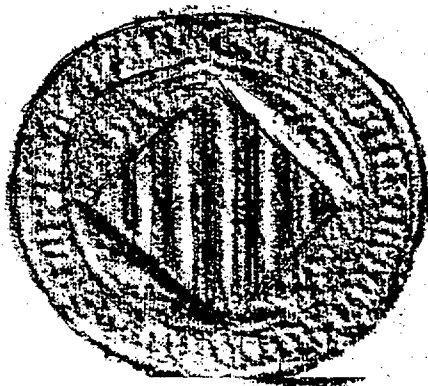
*Segell de la Batllia de Vilafranca del Penedès. Any 1373.
Batlle Valenti de Petra. Sigil·lografia Catalana. Làmina CIV.*

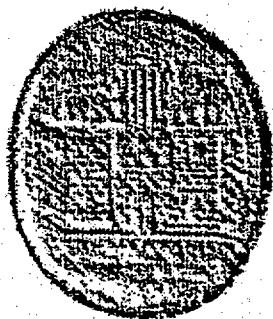
*Segell de la Batllia de Vilafranca del Penedès. Any 1405.
Batlle Ramon Marquet. Sigil·lografia Catalana. Làmina CIV.*

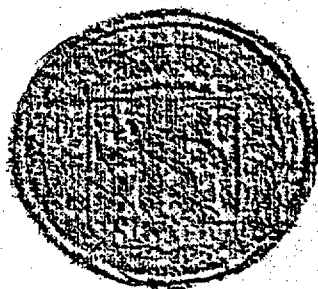
*Segell de la Cort de la Batllia de Vilafranca del Penedès.
Any 1630. Sigil·lografia Catalana. Làmina CIV.*

*Segell dels Jurats i Consell de Vilafranca del Penedès.
Any 1430. Sigil·lografia Catalana. Làmina CLXXIII.*

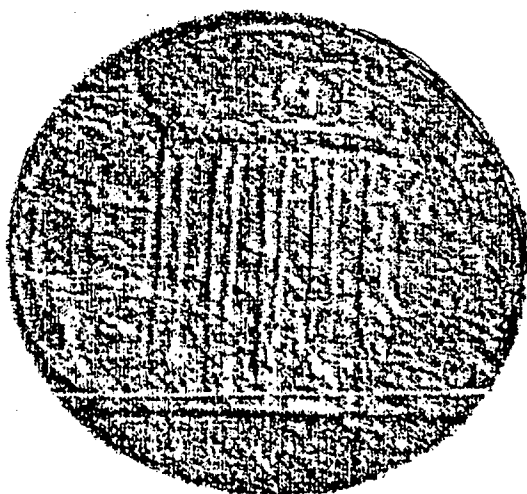
*Segell de l'Ajuntament de Vilafranca del Penedès.
Del 1690 a 1808. Sigil·lografia Catalana. Làmina CLXXIII.*

*Segell de l'Ajuntament Constitucional de Vilafranca del Penedès.
Any 1821. Sigil·lografia Catalana. Làmina CLXXIII.*

*Segell de la Vegueria de Vilafranca del Penedès. Any 1346.
Sigil·lografia Catalana. Làmina CXXIII.*

*Segell de la Vegueria de Vilafranca del Penedès. Any 1651.
Sigil·lografia Catalana. Làmina CXXIII.*

*Segell reial del Corregidor de Vilafranca del Penedès.
Del 1753 a 1814. Sigil·lografia Catalana. Làmina CXXIII.*

L'ARMORIAL DE VILAFRANCA DEL PENEDES

Aquest recull de les armes de la vila no el podríem considerar complet mancat d'esbrinar el significat i l'anàlisi de les peces i dels esmalts que componen l'adarga vilatana, per altra banda fàcil d'entendre i senzilla.

Aclarim primer que les armes d'un escut són el conjunt de tots els elements, interns i externs, amb què hom carrega, adorna o acompanya un escut de representació peculiar i simbòlica d'una persona, família o llinatge, dignitat, municipi, etc.

L'escut es presenta en una superfície geomètrica formada entre línies anomenada camper, dins el qual figuren les esmentades peces com a distintiu, ostentat el cromatisme corresponent.

El camper pren determinades formes diferenciades atenent l'origen de l'adarga, que han donat lloc a una diversitat i nombre d'escuts que no sempre han seguit les normes de l'heràldica en el seu contorn.

Formes que tenen noms concrets per donar a entendre la pertinença a distintes representacions i simbolismes. Així el tipus d'escut caironat, un dels més reconegut, per representar els municipis, en forma de quadrat repenjat sobre un dels seus angles.

També, molt popular, el triangular curvilini, aplicat generalment als llinatges, propi de l'antic regne d'Aragó i França al llarg de l'edat mitjana, en forma de triangle, una punta al peu i costats corbats, és comú i típic del món català.

En trobem altres, emprats i adaptats tostemps, que formen un conjunt utilitzat en caràcter general a les singulars mostres més reproduïdes de l'armorial de la vila, amb un clar simbolisme de les seves armes.

A part tenim les distintes peces que componen el blasó: la muralla, les torres i l'escudet timbrat d'una corona, dins el camper. En temps pretèrit els lleons. Per fora la corona mural.

És molt clar que la muralla indica el mur que envoltava la vila en temps antic formant un clos destinat a protegir l'habitat i els seus defensors.

L'heràldica es presenta en forma de faixa maçonada i merletada, és a dir, marcant les pedres o carreus que la integren i els merlets quadrats de la part superior.

Les torres, part important del cercle guardià de la població, són la defensa, protecció i resistència a l'enemic, guaita i refugi de tot home amb voluntat de salvació. En el seu aspecte tancat i murat, la torre evoca la porta del cel, i pel seu mitjà s'arriba a l'estança dels déus. Mite esotèric ascensional, que com a cloquer, tradueix l'energia solar en força regeneradora. A part del símbol d'orgull i tirania, no oblidem que, segons tots els historiadors, Vilafranca esdevingué veïnat a l'empar de l'anomenada Torre Dela, documentada el 1034, que existia encara l'any 1293 i qui sap (?) si enmig de la vila, oculta i secreta, en queden els vestigis invisibles i dissimulats.

Pel que fa a l'escudet dels quatre pals no tenim cap dubte que representen el poder de la monarquia que, com a vila reial, tenia el sobirà sobre Vilafranca.

Aquests pals, armes pròpies de la casa comtal de Barcelona, carregats d'història, fins i tot de llegenda, són l'indicatiu de la llança del cavaller posada davant la tenda de campanya per donar a entendre una jurisdicció a la peça heràldica amb la qual es compensava al combatent que trencat les files enemigues arrencava les estagues de defensa del campament contrari.

La corona del seu timbrat és la insígnia que especifica el grau de distinció i noblesa de l'escut al qual li és col·locat sobre, sense tocar-lo. En aquest cas, una corona a l'antiga és l'índici de sobirania exercida per la casa comtal amb domini sobre la vila.

La corona mural que timbra l'escut oficialitzat de la vila té un llenç de muralla tancat amb vuit portes, quatre de les quals es veuen, i també té vuit torres, de les quals se'n veuen cinc, unides per un mur sense merlets i sense garites. És col·locada al damunt de la vora superior de l'escut i una mica separada, no mai tocant-la, segons normes heràldiques vigents.

Fins aquí l'apartat analític referent a les actuals peces de l'escut vilatà, però a causa de la important introducció en el camper de l'escut vilatà, però per la important introducció en el camper de l'escut dels intrusos lleons, durant una llarga temporada, creiem convenient completar l'estudi destacant el simbolisme d'una de les figures heràldiques més carismàtiques de tostemps, comentant, de pas, la seva intromissió.

El lleó, *leo* en grec, es representa en armeria com a signe dels herois i forts capitans, expressant-se en posició rampant. Dret, la mà dreta més alta que l'esquerra, el cap de perfil, ull i boca oberts, la llengua fora i cua aixecada sobre el llom, la pota dreta també aixecada i descansant tot sobre l'esquerra, la veritat és que fa patxoca i goig.

Els grecs, israelites i armenis el tenien com a emblema i fou un dels símbols de Carlemany. S'imposa en les adargues de l'Estat espanyol representant la força d'unes armes contra els sarraïns i és considerat com a rei dels animals, senyor natural, principi del masculí, dignitat, història i noblesa.

Tenint en compte aquest cúmul de virtuts no és pas estrany que fos l'escollit per sostenir l'escudet de les armes del Principat i escut reial per partida doble, i més quan hi hagué un temps ple d'esoterisme aplicat en tot afer heràldic. Aquests lleons, que algú va veure com una imposició de Felip V d'Espanya, IV de Catalunya-Aragó (1683-1746), usats freqüentment els segles XII-XIV preferentment, varen ser les figures predilectes, també, de temps posterior, fins que, per la seva profusió, fou aplicada la sentència de "qui no té armes té un lleó". Caprici heràldic, no pas mòbil polític, l'addició dels lleons, perquè abans de Felip apareix el 1679 "en un opuscle que conté el sermó pronunciat el segon dia de les festes dedicades a Sant Bonaventura en el convent de Sant Francesc", segons notícia publicada a *El Labriego*, n. 732 (seguim Pere Mas, Vilafranca 1932).

Suposem que els lleons, aplicats com a element decoratiu, es col·locaren com a suport per enaltir les armes reials que en un principi ostentà Vilafranca, i no apareixen a la nostra arquitectura fins al segle XVII-XIX, ja d'una manera més per costum que racionalment científica.

De fet, anteriorment, editat el 30 de juny de 1599, al llibre *Privilegios de Vilafranca del Penedès, Cédula de la Confirmació otorgada por el Rey Felipe 2º, 3º de Castilla*, hi consta un segell ovalat emprat per l'“Ayuntamiento Constitucional de Vilafranca del Penedés”, l'escut de la vila amb els dos lleons afrontats, sobremuntats a cadascuna de les torres de la muralla, sostenint l'escudet de la casa comtal. L'adarga, del tipus quadrilong francès, porta per timbre una corona reial antiga.

També la butaca del president de la Corporació Municipal del saló de sessions de la Casa de la Vila ostenta els lleons a l'escut vilatà que timbra l'espallera de fusta.

En canvi, estranyament, pel temps i costum, no hi figuren els mamífers en les dues maces municipals de cerimònia, d'argent, que s'exhibeixen en solemnitats festives populars i religioses de la vila. De forma trapezoïdal, en els quatre costats dels quals consta cada peça, porten l'escut vilafranquí amb l'escudet sobremuntat al cap per sobre les muralles torrejades. En una de les cares de cada maça figura la data del 1672 en la qual foren fabricades.

Tenim constància de la introducció dels lleons en medalles vilatanes destinades com a premi d'un fet determinat. Una molt curiosa, d'argent, amb un delicat treball d'orfebreria porta a l'envers l'escut de la vila amb el lleons, muralles, torres i escudet sostingut, sobremuntant dues escopetes creuades i un morralet. Un doble cercle conté la llegenda:

**“ASOCIACION DE PROPIETARIOS
PARA LA VIGILANCIA RURAL AL MERITO”**

Al revers, l'original peça, rodona, de 42 mm, anellada, porta la data de l'any 1887.

Per les circumstàncies i dates podem entendre que el moment i temps en els quals s'inclouen els sillons a l'adarga vilatana és, per tant, imprecisa, i fluctua entre finals del segle XVI i els XVII, d'una manera més o menys oficial i capriciosa, creiem que improcedent, perquè no hi ha cap motiu ferm que justifiqui la presència del felí a l'escut.

No ens podem excusar de tractar i fer esment, per la seva importància, encara que d'una manera minsa, dels esmalts que porta l'escut de la vila, que donen un cromatisme atractiu al conjunt. Llàstima que els trobem tergiversats més d'una vegada desvirtuant el seu significat i simbolisme.

L'or de la muralla, el metall més preciós, perfecte i estimat, considerat com la imatge del sol, poder material i font de vida, símbol del coneixement, immortalitat i saviesa, ressalta sobre el camper de color blau, l'atzur en heràldica.

Atzur que significa el més profund dels colors, de la felicitat, dels camins dels somnis, de l'inconscient, irrealitat, indiferència i al mateix temps la veritat. Que resta al fons de l'escut quan les armes han estat obtingudes com a premi a la justícia i lleialtat al rei.

El gules dels pals comtals representa les virtuts de la lluita armada. Per als alquimistes,

aquest roig popular és el color de la pedra filosofal que “porta el signe del sol”. En heràldica ens mena al record ancestral dels fets d'armes, invariablement dels combats contra els sarraïns en temps de reconquesta, el vessament de sang, la valentia i la fúria del guardonat.

CLOENDA I RESUM

L'inventari dels emblemes, senyals i distintius posats al camper de l'escut de Vilafranca del Penedès, des dels primers motius heràldics del segle XIV fins als nostres dies, ens porta a la conclusió que els pals de gules sobre camp d'or de la casa comtal de Barcelona varen ser a Vilafranca, com a vila reial, els primers dels signes de la seva identitat.

La diversitat dels blasons, les seves armes i composició, sense seguir un ordre concret i de regularitat d'evolució ens va fer entendre que devíem esbrinar per separat cada bloc d'escuts per matèries físiques distintes aplegant en cada conjunt els més anàlegs i de contingut similar.

Era difícil establir amb tota justesa un ordre de prioritat entre les diverses entitats i corporacions de caràcter polític, social o administratiu que han integrat la vida civil vilafranquina des que apareixen els primers senyals heràldics propis de la vila, per això hem procurat reunir aquestes sèries sota una classificació que fos entenedora i ens facilités, al mateix temps, llur recerca i estudi.

Al final de l'agradable investigació podem precisar, totalment convençuts, que tant els escuts en pedra, ferro o fusta com els de les monedes, bitllets, segells i altres, porten primerament els pals del casal dels comtes, ja siguin dos, tres, quatre o cinc, representats en forma de cairó, de triangular curvilini o de quadrilong.

Evolucionen addicionant les torres que acompanyen l'escut. Les torres passen a l'interior del camper unides per la muralla. El senyal comtal, reduït i canviat de forma, passa a ser un escudet central al cap de l'adarga, i posteriorment és sostingut per dos lleons afrontats, somats un a cada torre, que són afegits segons moda i costum de l'època. Al peu del camper s'inclouen les lletres majúscules S.C.V.V.F.P. que indiquen la pertinença de l'adarga a Vilafranca del Penedès.

Últimament, tot seguint normes acceptades pels estaments oficials, a proposta de les societats de genealogia, heràldica i sigil·lografia de molts països, l'escut vilatà esdevé del tipus caironat, timbrat d'una corona muralla torrejada de dues torres, posada en faixa i l'escudet dels quatre pals centrat al cap, timbrat d'una corona antiga, tot amb el cromatisme esmentat anteriorment.

S'exclouen els lleons, la llegenda i els timbrats, del tot impropis i discordants, i es segueix la normativa moderna, elegant i entenedora.

Tanquem la recerca i estudi pensant que aquest són els trets descabdellats, analitzats i pre-muts més importants soferts per l'escut al llarg del temps i de la història que ha simbolitzat la peculiaritat i distintiu específic de Vilafranca del Penedès.

ARXIUS CONSULTATS I FONTS DOCUMENTALS

Arxiu de la Corona d'Aragó. Barcelona
Arxiu del Reial Patrimoni. Barcelona.
Arxiu del Capítol de la Seu. Barcelona.
Arxiu Municipal. Barcelona.
Arxiu provincial d'Hisenda. Barcelona.
Secció de Processos de la Generalitat. Barcelona.
Institut d'Estudis Catalans. Barcelona.
Arxiu particular de l'autor.

BIBLIOGRAFIA

Llibre dels llinatges (s. XVII). Biblioteca Nacional de París.
L'architecture gothique de Catalogne, Valence et Baléares. París 1935.
Heràldica de la Catedral de Barcelona. Ramon PIÑOL I ANDREU. 1948.
Heràldica y genealogía. Ed. Nueva Lente. Madrid 1988.
La moneda catalana local (s. XIII-XVIII). M. CRUSAFONT I SABATER, 1990.
Vilafranca del Penedès. Pere MAS I PERERA. 1932.
Les monedes catalanes. J. BRUNET I SISÓ. 1909.
Sigil·lografia Catalana. HENRICH I CIA. Ed. Estampa. Barcelona 1915.
Els escuts heràldics dels pobles de Catalunya. Manuel BASSA I ARMENGOL. Barcelona 1908.
Privilegios de Vilafranca del Penedès. Vilafranca 1599.

CRÒNICA

10 DE SETEMBRE

Vilafranca del Penedès

Trobada de la Secció d'Excursionisme

Amb la presència de quatre membres de la Secció, es va donar per finalitzada la preparació de la 67 Excursió a peu pel Penedès, que ja s'havia anunciat per realitzar-la el 16 d'octubre. Es va demanar a la Secció de Història que triés un diumenge de febrer per fer la 68 Excursió del Castell de la Geltrú a Sota-ribes.

10 DE SETEMBRE

Vilafranca del Penedès

Reunió de la Secció d'Història

La convocatòria va servir per preparar les XVII Jornades d'Estudis Penedesencs, monogràfiques sobre del Penedès medieval: amb el títol "De la Marca hispànica a les terres de marca, el Penedès", com a resultat d'una crida a tots els historiadors, i especialment als medievalistes penedesencs per tal de poder comptar amb les seves aportacions de cara a l'organització d'aquestes jornades.

16 DE SETEMBRE

Sant Quintí de Mediona

Inauguració de l'exposició itinerant

"Tradició i desenvolupament, artesanía i indústria al Penedès contemporani"

El Casal de la Gent Gran Joan Amades, al parc dels Lledoners, va acollir aquesta exposició itinerant que va restar oberta fins al 30 de setembre, amb la col·laboració de l'Ajuntament de Sant Quintí de Mediona. En l'acte inaugural Joan Solé i Bordes, president de l'IEP, va

comentar els principals aspectes d'aquesta mostra sobre l'arqueologia industrial al Penedès.

25 DE SETEMBRE

Piera

123 Sortida "Coneguem el Penedès i el seu entorn"

Aquesta sortida va permetre fer un recorregut per aquesta població des del nucli antic de la vila, a la plaça de la Creu, per després veure la casa Sastre, del segle XVII, i la plaça amb les seves arcades, on, pel carreró de Rodes, es va fer cap al Castell de Fang, indret singular de la població i des d'on els visitants es van arribar a l'arcada d'en Romanyà. La visita va incloure també el castell de Piera o "Castrum Apiarium" i l'església de Santa Maria, així com la casa de la Volta.

30 DE SETEMBRE

Vilafranca del Penedès

Inauguració de les XVII Jornades d'Estudis Penedesencs

L'auditori de l'Obra Social de Caixa Penedès al Fòrum Berger-Balaguer va acollir, un any més, l'acte acadèmic d'obertura de les jornades. En els parlaments inaugurals el president del Consell Comarcal de l'Alt Penedès, el president de la Fundació Caixa Penedès i el de l'Institut d'Estudis Penedesencs van remarcar el sentit i la importància d'aquesta convocatòria que en aquesta edició s'estendria en el decurs de tota la resta de l'any 2005 i el 2006 en un ampli cicle de conferències sobre el Penedès medieval, complement de l'exposició itinerant que visitaria les diverses poblacions

penedesenques en una mostra que era, a la vegada, reivindicació d'un passat comú base de la identitat comarcal. Al mateix temps, l'IEP va manifestar el seu agraïment a Caixa Penedès, a la Diputació de Barcelona i al Museu d'Arqueologia de Catalunya per fer possible aquesta mostra i l'edició del llibre.

Tot seguit la conferència inaugural de les jornades va estar a càrrec d'Antoni Virgili, professor d'història medieval de la Universitat Autònoma de Barcelona, el qual va parlar del Penedès medieval com un espai conquerit i un espai de conquesta, que a la vegada va servir per presentar el llibre *El castell termenat d'Olèrdola*, de la historiadora Carolina Batet. Virgili va remarcar com en el llibre s'explica la conquesta de la Marca i com el Penedès passa en dos segles d'espai conquerit a esdevenir plataforma per a l'expansió cap a Al-àndalus. En aquest sentit, va explicar com la casa de Barcelona es va expandir amb una xarxa de castells on l'important no era l'arquitectura, sinó l'espai sense crear espais buits, de manera que els castells limitaven els uns amb els altres sense cap espai lliure, eren una colla de taxes que permetien viure als senyors, a la vegada que imposaven els tipus de conreu que volien; cereals, vinyes i oliveres, de manera que l'espai feudal –va recordar Antoni Virgili– imposa un nou espai rural, amb noves rompudes.

En aquest sentit el conferenciant va comentar com la conquesta de la Marca deixa entreveure la consolidació de llinatges aristocràtics i l'encimbellament de llinatges nous que obtenien castlanies, una fragmentació dels termes que suposa una major eficàcia en la recaptació i va fer arrelar famílies als territoris. Antoni Virgili va comentar la presència de llinatges penedesencs en la conquesta de Tortosa i es va referir concretament als Castellet, els Castellví i els Sanmartí com a representatius d'una manera de procedir que tenia tres nivells, així a un primer nivell hi havia Bertran

de Castell, a sota els castlans de la Granada i al tercer nivell la família dels Vilafranca que organitzaven l'assentament.

Tot seguit es van exposar les principals característiques de l'edició que es presentava i de l'exposició que la complementava, mostra que l'arqueòloga Núria Molist i Capella i l'autora del llibre, la historiadora Carolina Batet, van comentar abans de passar a ser inaugurada a la sala d'exposicions de Caixa Penedès, on va restar oberta fins al 23 d'octubre.

1 D'OCTUBRE

Vilafranca del Penedès

XVII Jornades d'Estudis Penedesencs

Conferència sobre l'orfebreria medieval

Conferència sobre el retaule de Sant Jordi i de la Mare de Déu

L'església de Sant Francesc, al carrer de Sant Pere, va acollir la conferència sobre l'orfebreria medieval que va oferir Blai Carriet Torres, llicenciat en història de l'art. Amb l'ajut de projeccions va mostrar les principals tipologies de creus, custòdies, relicaris i copons, així com la tipologia dels perfils de la base i les marques de punxons que servien per a garantir la peça, tota vegada que hi havia molta falsificació dels materials. Al segle XIII Barcelona i València ja tenien privilegi de punxó, al segle XIV en té Vilafranca per un privilegi de Pere III el Cerimoniós, tot i que no se n'ha trobat cap peça, i en aquest sentit el conferenciant va esmentar l'estudi de Mn. Trens del 1936 sobre els argenters de Vilafranca.

Tot seguit i al mateix indret la historiadora medievalista vilafranquina M. Montserrat Miret va comentar els principals aspectes del retaule de Sant Jordi i de la Mare de Déu, l'extraordinària peça pictòrica medieval que allí es conserva i que hom no es cansa

d'admirar i entendre amb les explicacions de Montserrat Miret.

2 D'OCTUBRE

Sant Cugat del Vallès

35 Visita del Grup de Turisme Cultural, el monestir benedictí de Sant Cugat

El monestir benedictí de Sant Cugat fou fundat al segle IX, i va ser un dels principals centres monàstics, dels més importants i influents de la Catalunya medieval, i és per això que a l'hora d'organitzar les XVII Jornades d'Estudis Penedesencs es va tenir present de complementar la seva temàtica medieval amb aquesta visita. Es va poder visitar el monestir, l'església i la vila medieval de Sant Cugat, en un magnífic matí de diumenge que es va cloure amb un dinar en un establiment situat a la mateixa plaça del monestir. A destacar la magnífica labor d'organització, preparació del material i comentaris de Pilar Tarrada i Josep Anton Calvet.

7 D'OCTUBRE

Vilafranca del Penedès

XVII Jornades d'Estudis Penedesencs

Conferència sobre les fonts documentals d'època medieval. Conferència sobre les fonts arqueològiques d'època medieval

L'Arxiu Històric Comarcal a l'inici de l'avinguda d'Europa, al vilafranquí barri de la Girada, va acollir una conferència sobre "Les fonts documentals d'època medieval", a càrrec de l'arxiver i historiador penedesenc Josep M. Masachs. Aquest es va referir a l'eina dels testimonis escrits i a la teoria de la pluralitat d'evolucions, justificada perquè no hi ha uniformitat ni en les mentalitats ni en les formes de treball, ni en les maneres de viure; uns evolucionen més que uns altres i una situació que a Vilafranca pot ser normal per la seva vitalitat

comercial i possibilitats de relació humana, en altres llocs potser no ho era. Tot això va afirmar Masachs que ens demana ser crítics amb el que diuen els textos; així es va referir a les fonts documentals sobre el Penedès que es troben fora i les que es troben al territori, des dels arxius notariais i els parroquials fins als inventaris, els capbreus i també les fonts de l'administració reial o senyorial i la parroquial. En un tercer àmbit el conferenciant va fer referència a les fonts patrimonials que són una assignatura pendent encara a casa nostra, la documentació de les cases, i finalment la documentació dels fons municipals. En conjunt, va insistir que els documents han de ser estudiats, no sols per a donar-ne fe, sinó per analitzar-los i interpretar-los contextualitzant-los i poder veure així el perquè i el context en el seu entorn. Masachs va proposar una reflexió, a la cloenda, davant molts treballs dignes que haurien de ser consultats i que sovint acaben en prestatgeries, treballs de tesines que no són editats, i la seva divulgació –va dir el conferenciant– podria ser una tasca a desenvolupar per l'IEP.

Tot seguit l'arqueòloga Núria Molist, del castell d'Olèrdola, va pronunciar una conferència sobre les fonts arqueològiques de l'època medieval. D'entrada va indicar que l'arqueologia medieval és una disciplina recent que va introduir Albert del Castillo a Barcelona, que va ser qui va sentenciar que les tombes antropomorfes d'Olèrdola eren medievals. L'arqueologia demana trobar punts d'enllaç entre les diverses fonts de la història tenint en compte que sempre hi ha una part d'informació que es perd ja sigui per fenòmens naturals o per intervenció humana. Les dades que ens pot donar una excavació arqueològica, va comentar Núria Molist, ens indiquen què feia la gent allí, com vivia i de què vivia. Va explicar també com es treballa de camp, amb les fitxes i planimetries i el treball de laboratori, amb la documentació del material, perquè docu-

mentar bé el material, va comentar la conferenciant, obre la possibilitat de realitzar estudis futurs. Va comentar igualment els elements que es troben a les necròpolis antropomorfs que hi ha per Europa i en els jaciments, des d'elements mobles com joies, ceràmica, elements de ferro, peces de numismàtica, fins a l'epigrafia i també el que no veiem però sí que veuen els especialistes, des del pol·len en una antropologia que ha evolucionat molt en els darrers anys en aspectes com les anàlisis químiques. Finalment, Molist es va referir a la feina de conservació i restauració, a la degradació dels jaciments a l'aire lliure i a la labor de difusió d'aquest patrimoni.

7 D'OCTUBRE

Santa Margarida i els Monjos
Inauguració de l'exposició itinerant
"25 sortides a peu pel Penedès"

El Molí del Foix va acollir aquesta exposició itinerant sobre caminades a peu pel Penedès fins al dia 23 d'octubre. Aquesta activitat va comptar la col·laboració de l'Ajuntament de Santa Margarida i els Monjos, amb la presència en l'acte inaugural del regidor de mediambient del municipi, Josep A. Àvila.

8 D'OCTUBRE

Vilafranca del Penedès
XVII Jornades d'Estudis Penedesencs
Conferència sobre la vida quotidiana a l'edat mitjana. Conferència sobre les institucions medievals vilafranquines

El saló de plens de l'Ajuntament va acollir les conferències del darrer dia de les jornades amb una exposició sobre la vida quotidiana a l'edat mitjana, a càrrec de Teresa Vinyoles, professora titular d'història medieval de la Universitat de Barcelona, la qual va

recordar que el dibuix de la història sovint és polític i, per tant, superficial, sense entrar en les entranyes de la societat, a través dels retaules i les imatges marginals, així com als llibres podem resseguir els escenaris de la vida, a la llarga, o les necessitats quotidianes, el pas dels dies i els anys, les relacions i els sentiments, uns àmbits que ens ajuden a entendre les mentalitats de cada època històrica. En aquest sentit, la conferenciant va esmentar exemples de fonts processals de Barcelona, Vilafranca i Sitges. En concret, va esmentar un procés del 1324 a Vilafranca per la mort violenta d'un barber de la vila. Exemples que, en opinió de Teresa Vinyoles, ens mostren una societat violenta llavors, com ho és ara, però també com els documents ens expliquen fets reals.

Tot seguit, l'historiador penedesenc Josep Bosch i Planas va parlar de les institucions medievals vilafranquines, en concret es va referir a com estava organitzada Vilafranca, com veiem la presència dels comtes i els nobles, els castells per estabilitzar el territori i les primeres esglésies, amb una organització política pels termes castrals, com era el de Castellví fins al Gaià i el d'Olèrdola fins al mar, amb Sitges i Cubelles. Bosch va comentar el paper dels castlans i com al segle XI i XII es produeix el creixement de les ciutats i l'aparició de nous centres urbans, tot i que a les històries no s'esmenta el castell de Vilafranca perquè no hi ha restes arqueològiques, però coneixem qui eren els castlans i quin era el perímetre del recinte murat que els separava de la resta de la població, amb una porta al carrer de Sant Pau. Josep Bosch va comentar també les fires medievals a Vilafranca i com els beneficis eren per al rei, però també per als mercaders i cavallers. Igualment va fer referència a l'assemblea de pau i treva que Jaume I va convocar a Vilafranca i les corts al segle XIV i XV i la importància de la vila en la concòrdia de Joana Enríquez i les institucions catalanes en el cas del seu fill, el príncep de Viana.

Pel que fa a l'organització de la vida econòmica, política i social de la vila, el conferenciant va posar com a exemple l'assemblea celebrada al segle XIV dels caps de cases benestants, amb tres-centes persones reunides davant de Santa Maria. El rei donava privilegis i la universitat s'organitzava molt lliurement amb una poderosa estructura municipal i diferents càrrecs, amb jurats i consellers amb el procediment d'elecció per insaculació, els oficis dins de la universitat i les tres mans. Per altra banda, Bosch es va referir a la Vegueria medieval com a districte sota un veguer que al segle XVII entra en conflicte amb el poder municipal representat pel batlle. En definitiva, el conferenciant va comentar com les institucions medievals vilafranquines van ajudar a organitzar la vila, però també van enriquir algunes famílies del municipi, com va ser a Vilafranca en Joan Pellicer, el qual tenia l'actual edifici de l'Ajuntament i el llogava perquè s'hi fessin les reunions del Consell; també el cas dels Babau, propietaris del palau de cal Fraret i diverses cases pairals com cal Gomà. Es va referir igualment a les diverses estratègies matrimoniales que utilitzaven per enriquir el seu patrimoni fins al punt que a finals del segle XV es pot dir que a Vilafranca hi havia llinatges que s'havien apropiat de les institucions en el seu benefici, no sempre eren cavallers, sovint es tracta d'una burgesia urbana, els anomenats burgesos honrats.

Tot seguit, al mateix indret es va celebrar l'acte acadèmic de cloenda de les XVII Jornades d'Estudis Penedesencs que, a la vegada, ho va ser d'obertura del Cicle de Conferències sobre el Penedès Medieval 2005-06. Marcel Esteve, alcalde de Vilafranca; Joan Rios, regidor de Cultura, i Joan Solé i Bordes, president de l'IEP, van comentar els principals aspectes d'aquesta iniciativa de la Secció d'Història de l'IEP. Solé va donar les gràcies pel suport i la col·laboració de totes les institucions que han col·laborat a fer possible les

Jornades i específicament a l'Ajuntament de Vilafranca, el qual va acabar oferint a tots els presents una copa de cava. Per la seva banda, Marcel Esteve va donar les gràcies per l'esforç de l'IEP en iniciatives com aquestes Jornades i les conferències medievals que permeten posar sobre la taula elements de cultura i de patrimoni. En una societat canviant al Penedès ens cal, va dir Esteve, l'esperit de conèixer per aprendre i transmetre, per saber cap a on anem.

16 D'OCTUBRE

Per tramuntana de Sant Sadurn d'Anoia
67 excursió a peu pel Penedès

La incertesa del temps que faria el diumenge es va veure reflectida en l'assistència d'excursionistes. Feia gairebé una setmana que plovia, a voltes amb ganes. El dissabte al vespre encara queia aigua, no tanta. El diumenge es va llevar amb clarianes, però el sol era molt mullat. No vam passar de vint-i-cinc expedicionaris, car uns quants que havien de venir es van quedar a casa i no van tenir l'oportunitat d'enfangar-se, ja que els camins eren prou molls. I no diem dels camps on hi havia herba. Bé, l'excursió es va desenvolupar sense incidències des de can Codorniu a Creixà passant pel llac, can Ferrer del Mas, el pont petit i la font del Raval de Monistrol. Però la tornada de la Santa Creu de Creixà no es va poder fer travessant el riu Anoia a gual, per la qual cosa s'hagué de donar un tomb per Monistrol i perdre temps per tal d'arribar al pou de glaç de can Romeu dels Borrulls. Però va valer la pena, perquè tots vam poder entrar-hi i comprovar el seu bon estat de conservació, malgrat que el seu entorn necessita una bona desbrossada. Des d'aquesta crònica demanem a l'Administració una bona neteja del lloc i una senyalització a partir de la carretera de Piera, enfront de can Romeu. La importància arqueològica del pou s'ho mereix.

22 D'OCTUBRE**Vilafranca del Penedès****Cicle de conferències sobre el Penedès medieval****Conferència sobre els sepulcres i espais funeraris a la Catalunya medieval**

L'església de Sant Francesc, al carrer de Sant Pere, va acollir la magnífica conferència de la Dra. Francesca Espanyol, catedràtica en història de l'art medieval de la Universitat de Barcelona, la qual va parlar sobre els sepulcres i espais funeraris a la Catalunya medieval. Un dels aspectes destacats d'aquesta conferència va ser la possibilitat de comentar directament la temàtica exemplificada en algunes de les peces sepulcrales que conserva el conjunt monumental de Sant Francesc. Entre altres aspectes, la Dra. Espanyol va comentar el funeral d'estat a Santes Creus per la mort de Pere el Gran i es preguntava què van sentir els representants de les cases comtals catalanes tota vegada que el projecte d'enterrament del rei a Santes Creus no va passar desapercebut i les cases comtals van apressar-se a tenir pan-teons com el del comte de Barcelona, com el de Bellpuig de les Avellanes del comte d'Urgell, un mausoleu espectacular no en una església preexistent, sinó en una construcció religiosa que en substitueix una altra d'anterior.

23 D'OCTUBRE**Santa Margarida i els Monjos****III Sortida de Natura. Entorn del Parc del Foix**

El Molí del Foix, Centre d'Interpretació de la Natura, i la Regidoria de Mediambient de l'Ajuntament de Santa Margarida i els Monjos van organitzar aquesta sortida a peu pel municipi, amb la finalitat de conèixer i respectar les plantes, el nostre entorn natural. La sortida va resultar ben interessant i es va fer seguint el llibre *Anem a caminar per les fonts i masies de*

Santa Margarida i els Monjos, de l'autora Teresa Arnabat.

29 D'OCTUBRE**Cubelles****Reunió del Grup d'Estudis Toponímics**

A l'Hotel d'Entitats de l'Ajuntament de Cubelles, a les 5 de la tarda, va tenir lloc la quarta trobada de l'any de la Secció de Toponímia, oberta a tots els afeccionats del Penedès, en aquesta ocasió amb la presència del Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell, entre els quals Joan Vidal Urpí, el qual va gestionar el lloc de la trobada.

29 D'OCTUBRE**Vilafranca del Penedès****Cicle de conferències sobre el Penedès medieval****Conferència sobre la mort a l'edat mitjana****Conferència sobre els antics cementiris de Vilafranca**

A l'auditori del Museu de Vilafranca, la Dra. Maria Bonet i Donato, professora titular d'història medieval de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona, es va referir als principals aspectes de la mort i la seva significació en l'entorn de la vida als temps medievals. Així es va referir a la por que se sentia a l'època medieval per la descomposició dels cossos, de manera que alguns rics demanaven que se'ls sebullís per separar els ossos i que no es produís la descomposició total. També va fer referència a la importància de la processó fúnebre i la possibilitat de tenir un funeral millor o pitjor, amb celebracions de fins a 12 sacerdots. La vetlla es realitzava a casa, a l'església o al cementiri, de manera que tot plegat mostrava el paper de cada classe social en el procés de la mort, un procés que va anar canviant amb el temps i que a la baixa edat mit-

jana, amb l'increment social de la burgesia, va fer que s'oferissin diners per a maridar els orfes o redimir captius. La conferenciant va comentar la cristianització del cementiri com un procés de llarga durada que va culminar al segle XV, al segle XIII amb l'aparició de la idea del purgatori, es va referir a l'obra de sant Ramon de Penyafort i a la visió del temps de sant Agustí.

Tot seguit, l'arqueòleg vilafranquí Josep Maria Feliu va comentar els principals aspectes dels antics cementiris de Vilafranca, la seva ubicació, els referits a les diverses religions que convivia a la Vilafranca medieval i els que ens ha quedat d'aquests espais.

31 D'OCTUBRE

Sant Quintí de Mediona

Inauguració de l'exposició itinerant

"El castell d'Olèrdola i l'Alt Penedès a l'edat mitjana"

Cicle de conferències sobre el Penedès medieval

Conferència sobre el dia a dia de la vila de Sant Quintí a la baixa edat mitjana

El Casal de la Gent Gran Joan Amades, al parc dels Lledoners, va acollir l'exposició itinerant sobre el Penedès medieval, que va ser comentada per Joan Solé i Bordes i que va restar oberta fins al 13 de novembre. Tot seguit, diversos membres del Grup d'Estudis Històrics i Culturals de Sant Quintí de Mediona (GEHIC) van comentar un seguit d'aspectes sobre el dia a dia de la vila de Sant Quintí a la baixa edat mitjana.

12 NOVENBRE

Vilanova i la Geltrú

Presentació del llibre del castell d'Olèrdola

Dins dels actes de la tradicional Fira de Novembre vilanovina, en la qual l'IEP va ser present amb un estatge propi del 10 al 13 de

novembre, a la plaça d'Enric C. Ricart, la carpa firal va acollir l'acte de presentació del llibre sobre el castell termenat d'Olèrdola, que va anar a càrrec de la seva autora, la historiadora Carolina Batet, a la qual va presentar la historiadora penedesenca Àngels Parés i Corretgé.

11 AL 13 DE NOVENBRE

Vilafranca del Penedès

II Fira Vilaentitats

L'IEP serà present en la II Fira de Vilaentitats, a la sala gran del Casal, tot mostrant la labor de promoció i difusió de la cultura comarcal penedesenca que porta a terme.

19 DE NOVENBRE

Vilafranca del Penedès

Trobada de la Secció d'Excursionisme

Els presents en la reunió van confeccionar un nou calendari d'activitats a realitzar durant la primer trimestre de l'any vinent. D'acord amb la Secció d'Història, la 68 excursió a peu s'ha quedat de fer-la el 5 de febrer. Els participants aniran i tornaran del castell de la Geltrú a Sota-ribes. Pel que fa a la sortida 69, s'ha quedat de realitzar-la a Sant Pere de Riudebitlles el 9 d'abril, dia de Rams. També es va parlar de tornar a reunir-se el 4 de febrer i debatre el futur de la Secció.

19 DE NOVENBRE

Vilafranca del Penedès

Cicle de conferències sobre el Penedès medieval

Conferència sobre el paper de la dona a l'edat mitjana. Conferència sobre avols, fembres i alcabots

El saló de sessions del Consell Comarcal de l'Alt Penedès va acollir una con-

ferència sobre el paper de la dona a l'edat mitjana, a càrrec de Teresa Vinyoles, professora titular d'història medieval de la Universitat de Barcelona, la qual es va referir a l'entorn d'una estructura social bàsicament patriarcal, però en la qual la dona tenia un conjunt de papers fonamentals. Així, va comentar com al segle IX i fins al segle XII, quan Catalunya era terra de frontera per tal d'assentar-hi una població, va ser necessària una estabilitat que fes possible la tasca colonitzadora en la qual la dona va tenir un paper fonamental, per això surten en els documents, tot i que la història no n'hagi parlat. D'aquesta manera es va crear un marc legal que li era molt favorable, com mai no el tindrien les dones a casa nostra, amb un repartiment equilibrat dels béns i les terres, molt abans de la creació de la institució de l'hereu. La conferenciant va recordar com els homes pagaven un dot perquè la dona valia, era necessària i útil, protagonista, i que com a mínim era de la desena part dels béns del marit, de manera que aquest no podia vendre, i això donava estabilitat al matrimoni, amb el complement que si la vídua que no es tornava a casar gaudia de tots els béns. Va comentar encara com la conquesta de la terra es feia amb el treball més que amb les armes, i en aquest aspecte les dones seran veritables capdavanteres tal com es reconeix amb la participació de la dona en documents medievals que són preciosos i donen valor i protecció a la dona legítima, que al cap d'un any de matrimoni si el marit estava content podia oferir una donació a la seva esposa del 10 per cent. La dona tenia llavors una capacitat jurídica que després perdria i va esmentar el cas de dones que prenen la iniciativa i són capdavanteres en la comunitat, com les comtesses que governen, les castlans que manen un castell o casos com el de la comtessa Ermesenda, la qual va fer encunyar les primeres monedes catalanes, va presidir judicis, va fundar castells i monestirs i va ser una hàbil diplomàtica.

Tot seguit, els historiadors penedesencs Josep Bosch i Roger Benito es van referir a la prostitució a l'època medieval en un espai urbà com el vilafranquí que, pel fet de ser una vila de pas de mercaders i de comerç, comptava també amb aquest tipus d'activitats, sovint mantingudes amb una notable tolerància i de la qual ens queden referències documentals.

20 DE NOVEMBRE

Vilafranca del Penedès

Visita guiada per la muralla

L'arqueòleg Josep M. Feliu va guiar aquesta visita que es va iniciar al Portal de Canyamàs, al vilafranquí carrer de Ferran, cantonada amb el carrer Ponent, i que va permetre realitzar, amb una certa dosi de situació en el temps, un recorregut per l'antiga muralla que envoltava la Vilafranca del segle XIV.

26 DE NOVEMBRE

Vilafranca del Penedès

Presentació del llibre "El vino en el arte" de Montserrat Miret i Nin

L'Auditori del Museu de Vilafranca va ser el marc de presentació de la magnífica edició del treball de la historiadora penedesenca M. Montserrat Miret i Nin sobre el vi i l'art de tots els temps. El volum, en el qual es tracta la interpretació que han fet els artistes de la temàtica del vi en el decurs de la història, va anar a càrrec de Mauricio Wiesenthal, professor d'història de la cultura i autor de llibres de gastronomia i enologia, al qual va presentar Joan Solé i Bordes, president de l'IEP.

27 DE NOVEMBRE

Barcelona

36 visita del Grup de Turisme Cultural
Museu Nacional d'Art de Catalunya

Aquesta visita, al renovat Museu Nacional d'Art de Catalunya –MNAC– era un deute pendent per part de l'IEP per tal de poder gaudir de les diverses col·leccions d'art que allí s'apleguen, des del romànic i gòtic fins al del renaixement i el barroc, sense oblidar els diversos aspectes de l'art modern. En una primera part es va poder gaudir de la part dedicada a l'art medieval de la mà dels guies del museu i, en acabar, es va poder visitar la resta del museu en base a la bona labor característica de Pilar Tarrada i Josep Anton Calvet, de l'Institut d'Estudis Penedesencs.

2 DE DESEMBRE

Vilafranca del Penedès

Conferència sobre l'edició catalana del
segle XX

Amb motiu de la celebració de l'Any del Llibre i la Lectura i conjuntament amb la delegació d'Òmnium Cultural, Manuel Llanas, professor de la Universitat de Vic i especialista en l'estudi del món editorial a Catalunya, a qui el Gremi d'Editors de Catalunya està publicant els diversos volums de la seva memorable *Història de l'Edició a Catalunya*, de la qual han aparegut fins ara quatre volums que arriben al segle XIX. Llanas va pronunciar una interessant conferència sobre diversos aspectes de l'edició catalana del segle XX, en la qual va destacar el cas d'algunes nissagues penedesenques prou remarcables, des dels Alagret vilafranquins i els vendrellencs de la impremta Ramon fins als paradigmàtics Oliva de Vilanova.

4 DE DESEMBRE

Sant Pere Molanta – Olèrdola

Inauguració de l'exposició itinerant.

“El castell d'Olèrdola i l'Alt Penedès a
l'edat mitjana”. Cicle de conferències sobre
el Penedès medieval

El Centre Cívic Gatzara, al carrer Font del Cuscó de Sant Pere de Molanta, va acollir la inauguració d'aquesta exposició itinerant sobre el Penedès medieval, que va restar oberta fins al 18 de desembre, amb la narració d'unes rondalles del Gran Penedès a càrrec de la narradora penedesenca Jordina Biosca i Soler, la qual ja n'havia ofert una mostra el passat mes d'octubre en l'entorn vilafranquí de les conferències sobre el Penedès medieval.

11 DE DESEMBRE

Montblanc

124 sortida “Coneguem el Penedès i el seu
entorn”

Des del punt de trobada a la plaça Major de Montblanc es va realitzar una àmplia i detallada visita per tal de poder conèixer aquesta vila medieval tan relacionada amb el Penedès. Fundada l'any 1163 pel rei Alfons I el Cast, el qual lliurà la carta de població a favor de Pere Berenguer de Vilafranca, va ser així que es va iniciar el primer nucli urbà de Montblanc, amb l'església, castell i el mercadal. Al segle XIII la vila va créixer, es va crear el municipi, i s'edificaren notables edificis: església de Sant Miquel, Palau Reial, Call Jueu i el convent de Sant Francesc, conjunt monumental que l'expedició penedesenca va poder visitar i conèixer amb deteniment des de les explicacions de Josep M. Grau Pujol, arxiver, historiador i president del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà.

17 DE DESEMBRE

Vilafranca del Penedès

Cicle de conferències sobre el Penedès medieval. Conferència sobre les fires i mercats a l'edat mitjana

En el marc del vell edifici del Mercat de la Carn, a la vilafranquina cantonada del Vall del Castell amb la plaça de l'Oli, la historiadora Maria Soler Sala, professora titular d'història medieval de la Universitat de Barcelona, va parlar sobre el sentit i les característiques de les fires i mercats a l'edat mitjana des de la base dels segles X i XI que el feudalisme i la construcció de castells aporta nous senyors al territori i imposa una nova estructura piramidal de la societat. Això suposa la creació d'unes estratègies de control entre les quals hi ha el control dels temes econòmics com els mercats, de manera que només els podia establir el rei. Això va suposar també l'aparició de mercats nous i un control reial que indica el dia en el qual cadascun es porta a terme, la seva durada, els diversos pesos i mesures, i fins i tot imposa la mesura, tota vegada que fins llavors el que s'utilitzava era el sistema d'intercanvi. Maria Soler va especificar com a partir del segle XI cada cop el mercat és més monetari i va agafant importància perquè permet comercialitzar l'excedent agrari i comprar coses com eines de ferro, pagar deutes, etc. El mercat també era important per al senyor feudal, va comentar la conferenciant, perquè també comercialitzava el seu excedent dels productes agraris que li havien donat els pagesos que treballaven les seves terres, una noblesa que tenia magatzems i sovint especulava amb els productes, a la vegada que cobrava taxes sobre el que es comprova i venia. Els tres tipus de mercats –el diari, el setmanal i les fires– presentaven característiques diverses que va comentar la conferenciant, a la vegada que es va referir a la territorialització dels mercats en funció del seu abast, amb una xarxa de mercats que acaben ocupant tot el territori. La

conferència es va cloure amb el tast d'un vi piment, condimentat d'acord amb els usos medievals.

14 DE GENER DEL 2006

Vilafranca del Penedès

Presentació del llibre "Els beguins, l'heretgia de la Catalunya medieval"

L'església de Sant Francesc va acollir l'acte de presentació de l'estudi històric del vilafranquí Joan Cuscó i Clarassó sobre els beguins, una heretgia en la Catalunya medieval. L'historiador Ramon Arnabat i va presentar aquesta edició i va comentar, juntament amb el seu autor, alguns dels aspectes d'aquesta publicació sobre un episodi ben poc conegut fins ara a l'entorn de l'espai i les creences en el cristianisme medieval i que va tenir exemples ben concrets a Vilafranca.

15 DE GENER

Vilafranca del Penedès

Visita guiada per la muralla

En l'entorn de les Festes de Sant Raimon i a la vista de l'excel·lent acollida de la primera visita es va realitzar, també a càrrec de l'arqueòleg vilafranquí Josep M. Feliu, una altra edició del recorregut per l'antiga muralla que envoltava la Vilafranca del segle XIV.

16 DE GENER

La Ràpita

Inauguració de l'exposició "El castell d'Olèrdola i Alt Penedès a l'edat mitjana"

La sala d'actes del Centre Cultural i Recreatiu Rapitenc de la Ràpita va acollir, dins dels actes de la Festa d'Hivern, aquesta exposició, la qual va restar oberta fins al 22 de gener.

19 DE GENER

La Ràpita

Conferència sobre el convent de Sant Ramon de Penyafort. Cicle de conferències sobre el Penedès medieval

El Casal de la Gent Gran de la Ràpita, al municipi de Santa Margarida i els Monjos, va acollir una conferència a càrrec de l'historiador Joan Torrents, sobre el conjunt monumental del convent de Sant Ramon de Penyafort (1603-1835) que ell mateix va estudiar amb deteniment en un volum publicat ja fa una colla d'anys.

20 DE GENER

El Vendrell

Presentació del llibre del notari Victorino Santamaría "Recopilación razonada de los usos rurales del partido judicial de Vendrell (1896)"

El malaurat traspàs de l'historiador i professor Antoni Saumell, autor de l'estudi introductori d'aquesta edició, va obligar a ajornar la presentació d'aquest volum, inicialment prevista per al 16 de desembre del 2005, de forma que aquesta presentació, a la sala d'actes de la Biblioteca Popular Terra Baixa, al vendrellenc Portal del Pardo, va tenir, malauradament, caire d'homenatge pòstum.

Va obrir l'acte el president de l'IEP, el qual va comentar els aspectes generals i personals de la iniciativa d'aquesta edició i com el mecenatge generós de les empreses penedesenques Agroalsina SA i Rius i Rius Assessors havien fet possible que el llibre fos una realitat. Tot seguit, Ramon Arnabat i Mata, cap de la Secció d'Història de l'IEP, va comentar els diversos aspectes del llibre, una edició facsímil que compta amb l'extens estudi introductori del professor i historiador penedesenc Antoni Saumell amb el títol "Usos i costums de la

ruralia penedesenca del tombant dels segles XIX i XX i el treball del notari Victorino Santamaría *Recopilación razonada de los usos rurales del partido judicial de Vendrell (1896)*. Arnabat també es va referir a la personalitat del company, amic i estudiós recentment traspassat, al qual va qualificar d'historiador d'espardenya, en el sentit que Antoni Saumell era pagès i quan parlava del Penedès sabia del que parlava perquè ell ho coneixia per tradició familiar. Va cloure l'acte el representant de la Diputació de Tarragona i el regidor de l'Ajuntament del Vendrell, institucions que han col·laborat igualment a fer possible l'edició. (Foto 1).

(Foto 1)

22 DE GENER

Vilanova i la Geltrú

125 sortida "Coneguem el Penedès i el seu entorn"

Visita al poblat ibèric i la vil·la romana de Darró. Visita comentada de l'exposició "Cossetans i romans. Els antics pobladors de Solicrup i Darró"

La visita es va iniciar al poblat ibèric i vil·la romana de Darró, situat al vilanoví passeig de Ribes Roges, per tal de poder visitar primer les restes arqueològiques d'aquest poblat i vil·la i poder contextualitzar-les amb les peces que després es van poder veure al

Museu Víctor Balaguer en la visita a l'exposició "Cossetans i romans. Els antics pobladors de Solicrup i Darró", que va comentar amb deteniment el comissari de la mostra, Joan Garcia Targa.

23 DE GENER

Santa Margarida i els Monjos

Inauguració de l'exposició "El castell d'Olèrdola i Alt Penedès a l'edat mitjana"
Cicle de conferències sobre el Penedès medieval

La Biblioteca Municipal de Santa Margarida i els Monjos va acollir aquesta mostra, la qual va romandre oberta fins al dissabte 28 de gener, sobre el passat medieval penedesenc.

27 DE GENER

Santa Margarida i els Monjos

Conferència sobre el tema "Un mas de la parròquia de Santa Margarida: els Gual al segle XV". Cicle de conferències sobre el Penedès medieval

A la sala d'actes de la Biblioteca Municipal, l'historiador vilafranquí Josep Bosch va pronunciar una conferència sobre els Gual al segle XV, família que ocupava un mas de la parròquia de Santa Margarida.

3 DE FEBRER

Vilafranca del Penedès

Homenatge a Antoni Saumell i Soler
Presentació del llibre del notari Victorino Santamaría "Recopilación razonada de los usos rurales del partido judicial de Vendrell (1896)"

A les 8 del vespre, a l'auditori del Museu de Vilafranca, va acollir l'acte d'homenatge

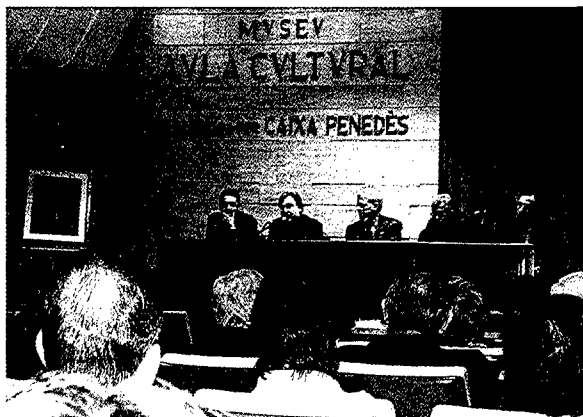
a l'historiador penedesenc Antoni Saumell i Soler, malauradament traspasat, amb la presentació de l'edició facsimil del llibre del notari Victorino Santamaría, publicat per l'IEP, amb un extens estudi introductori del professor i historiador penedesenc Antoni Saumell: "Usos i costums de la ruralia penedesenca del tombant dels segles XIX i XX. El treball del notari Victorino Santamaría."

Va obrir l'acte –organitzat conjuntament per l'Institut d'Estudis Penedesencs, el Museu del Vi / Museu de Vilafranca, el Departament d'Humanitats i l'Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives de la Universitat Pompeu Fabra– en nom de l'Institut d'Estudis Penedesencs el cap de la Secció d'Història, Ramon Arnabat i Mata, el qual va fer una sentida evocació personal de la personalitat d'Antoni Saumell, de qui va dir que tenia no sols el currículum normal, sinó també un currículum personal, més ocult, el de qui estimava la seva terra amb devoció singular, la coneixia i sentia la passió d'estudiar-la. Arnabat va agrair igualment la col·laboració de totes les institucions que han fet possible l'edició i en especial el mecenatge generós de les empreses penedesenques Agroalsina SA i Rius i Rius Assessors. També es va voler afegir a l'homenatge el Museu de Vilafranca amb unes paraules del seu vicepresident, Ramon Nadal, sobre la figura de l'estudiós i amic absent.

Va parlar, tot seguit, el Dr. Josep Fontana Lázaro, catedràtic emèrit de la Universitat Pompeu Fabra, el qual va recordar Saumell del curs de doctorat a la universitat, on va veure una persona amb una amplitud de coneixements, interessos i amb una qualitat humana. Va recordar la tesi doctoral d'Antoni Saumell que es va llegir el 2003 sobre la crisi agrària de finals del segle XIX i els intents de reedreçament al segle XX que li va dirigir el professor Antoni Gavallda. Per al doctor Fontana, Saumell tenia una especial dedicació

per l'ensenyament i comptava amb el respecte i l'afecte dels seus estudiants; sentia la seva feina d'historiador amb intensitat i volia aportar coneixements útils per al seu temps i la seva gent, de manera que el seu treball i la seva trajectòria és un exemple i una lliçó per als més joves de coneixement del país i de compromís crític.

Va cloure l'acte Antoni Gavalda, historiador i professor de la Universitat Rovira i Virgili, el qual va presentar la reedició del llibre de Victorino Santamaria, a la vegada que va recordar Antoni Saumell com un amic compromès amb la història i amb la realitat, a la vegada que va remarcar que va ser dels primers historiadors que amb un caire de transversalitat ben destacable va relacionar la història social i l'econòmica. *(Foto 2).*

(Foto 2)

4 DE FEBRER

Vilafranca del Penedès

Trobada de la Secció d'Excursionisme

La reunió no havia estat comunicada a secretaria, però s'avisà personalment els interessats. Per diverses causes, a la trobada només acudiren tres membres. Tot i així, el responsable de la Secció va confirmar que la sortida 69 es realitzaria a Sant Pere de Riudebitlles el 9 d'abril, dia de Rams. Per altra banda, Vicenç Carbonell, que ja té 71 anys, va notificar que

per motius personals deixa de pertànyer a la Secció d'Excursionisme, però, si era necessari, col·laboraria en la confecció dels relats de les excursions.

5 DE FEBRER

Del castell de la Geltrú al castell de Sota-ribes
68 excursió a peu pel Penedès

Uns vint-i-cinc excursionistes de diverses poblacions acudiren a la convocatòria de col·laboració en les Jornades sobre el Penedès medieval que periòdicament va organitzant la Secció d'Història. Els caminaires van trobar-se amb un bonic dia assolellat. A mesura que s'acostava el migdia, la fresqueta matutina anà pujant de temperatura fins a fer un xic de calor.

Tot es va desenvolupar segons estava previst. Després d'esmorzar a mig camí, els participants arribaren a la Casa del Terme de Sant Pere de Ribes, on escolliren la informació que se'ls tenia preparada. Per absència del prestigiós ballarí i coreògraf Josep Lluís de Udaeta, no fou possible entrar en les dependències del castell de Ribes, però les explicacions històriques del lloc foren llegides en la plaça situada entre la fortificació i la vella església de Sant Pere.

De camí vers la torre del Veguer, es va tenir la sort de trobar el senyor Enric Bartra, copropietari de la masia de la Serra, el qual ens va convidar a entrar en el vestíbul de la casa, on va donar compte de la història i de les activitats vinícoles de la seva empresa.

Tot foren bones atencions en la visita a la torre del Veguer. Els masovers obriren la sala gòtica de recepcions, l'església i el celler, on sota les arcades ogivals d'aquest darrer els excursionistes tingueren l'oportunitat d'adquirir vi embotellat de gran qualitat.

Finalment, en arribar a Vilanova i la Geltrú, s'entrà a l'Arxiu Històric Comarcal, situat al castell de la Geltrú. El seu director, després d'una breu explicació de la documentació servada, aconduí els expedicionaris per l'interior de les dependències, on, a més de comprovar *in situ* els compartiments plens, van poder observar els interiors de l'edifici restaurat, amb restes gòtics de certa categoria.

11 DE FEBRER

El Vendrell

Inauguració de l'exposició "El castell d'Olèrdola i l'Alt Penedès a l'edat mitjana"
Cicle de conferències sobre el Penedès medieval

El Centre Cívic de l'Estació va acollir l'exposició "El castell d'Olèrdola i l'Alt Penedès a l'edat mitjana" en un acte que va comptar amb l'assistència de la regidora de Cultura de l'Ajuntament del Vendrell, Belén Alcon. Tot seguit, la Dra. Francesca Espanyol, professora d'història de l'art medieval, va pronunciar una conferència sobre els segles medievals al Penedès: els homes i l'art.

11 DE FEBRER

Reunió del Grup d'Estudis Toponímics
Sant Pere de Riudebitlles

A les 5 de la tarda, a les escoles velles de Sant Pere de Riudebitlles, es va celebrar la primera trobada de l'any de la Secció de Toponímia, oberta a tots els afeccionats del Penedès. Va ser atesa pel soci i bon amic Joan B. Morgades i va comptar amb l'assistència de representants d'arreu de les tres comarques. Durant el curs 2006, la secció està delegada pel vocal Ignasi M. Muntaner. Aquesta trobada havia de fer-se 28 de gener del 2006, però la nevada va aconsellar deixar-la per a la nova data.

12 DE FEBRER

Vilafranca del Penedès. Centre Àgora
Assemblea general ordinària

La sala d'actes del Centre Àgora, situat al Polígon Domenys II de Vilafranca del Penedès, va acollir l'assemblea anual de l'IEP. Primer es va realitzar una visita a les instal·lacions del Centre Àgora, espai dedicat exclusivament a les empreses i entitats vinculades a l'entorn de la vinya i el vi i una responsable de les instal·lacions va comentar les seves principals característiques i els projectes de futur.

Tot seguit es va iniciar l'assemblea, d'acord amb l'ordre del dia previst, i es va aprovar l'acta de l'anterior assemblea, la memòria d'activitats, l'estat de comptes de l'any 2005 i el pressupost per al 2006. En l'informe del president de la junta directiva sortint, Joan Solé i Bordes va comentar les línies generals del 2005 i dels quatre anys de la junta directiva que ara acabava. Com a aspectes més destacats va remarcar la continuïtat de les activitats habituals i les publicacions, la constància en la labor de les diverses seccions, l'inici d'una nova línia de mecenatge a càrrec de destacades empreses de la comarca i la reivindicació de la Vegueria del Penedès. Es va referir als darrers quatre anys com un temps d'estabilitat per a l'entitat, la necessitat de trobar nous associats i arribar als joves, la racionalització de les activitats i els serveis que ofereix l'IEP i la necessitat de trobar nous i constants camins d'entesa amb les institucions, amb una referència final a la problemàtica econòmica. Va acabar el seu parlament donant les gràcies a tots els socis pel suport a la junta directiva en els darrers quatre anys, amb un agraïment ben especial als companys de junta que el van acompanyar i a les institucions, ajuntaments, consells comarcals i especialment a Caixa Penedès pel seu constant i incansable suport.

Tot seguit es va presentar la nova candidatura, única presentada en el termini i corresponent i en nom de la qual Ramon Arnabat va exposar les línies generals del programa en la perspectiva de potenciar les relacions amb els altres centres d'estudis en una línia coordinada, potenciar igualment el consell editorial i de publicacions, millorar els equipaments de l'administració i la secretaria, potenciar i a ser possible ampliar les seccions actuals, racionalitzar la programació d'activitats, obrir l'IEP a la col·laboració amb entitats i centres d'estudis a través de projectes i acords de col·laboració, iniciar una nova campanya de promoció i captació de socis, millorar la informació i la comunicació amb els socis, augmentar la presència de l'IEP als mitjans de comunicació i, a la vegada, mantenir i potenciar aquelles activitats que tradicionalment han vingut caracteritzant la vida de l'IEP.

L'assemblea va acceptar per aclamació la nova junta directiva formada per Joan Solé i Bordes com a president, Ramon Arnabat i Mata com a sots president, Montserrat Comas i Güell com a secretària, Àngels Santacana i Figuerola com a tesorera, i Àngels Parés i Corretgé, Neus Oliveras i Samitier i Albert Tubau i Garcia com a vocals. També es va acceptar que Pilar Tarrada i Gol passés a ocupar la secretaria tècnica de l'entitat, d'acord amb el que és previst en els estatuts de l'IEP.

(Foto 3). Les dues juntes directives, la sortint a l'esquerra i l'entrant a la dreta.

L'assemblea es va cloure amb l'apartat de precís i preguntes, amb l'oferiment d'un record als membres de la junta sortint i amb una copa de vi final oferta pel Consell Regulador de la Denominació d'Origen Penedès. (Foto 3).

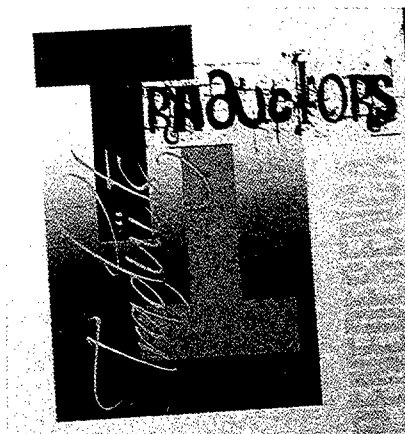
18 DE FEBRER

El Vendrell

III Matinal d'Escriptors "Traductors i Traduïts"

La Biblioteca Popular Terra Baixa, al vendrellenc Portal del Pardo, va acollir la tercera edició de la Matinal d'Escriptors organitzada per la Comissió Literària de l'IEP i dedicada al tema de traductors i traduïts que, després d'unes paraules d'obertura del president de l'Institut, es va iniciar amb una conferència a càrrec de la traductora i escriptora Mònica Zgustova, la qual es va referir a traduir i traduir-se. La impossibilitat física de ser present en l'acte va fer que fos Anna Ruiz, cap de la Secció Literària, qui llegís aquesta ponència. Després d'una pausa als jardins del Museu Apel·les Fenosa, la segona part va consistir en una taula rodona sobre traductors i traduïts que va comptar amb les aportacions de Francesc Ardolino, professor de la UAB, el qual es va referir a l'evolució de la traducció a Catalunya; Patrícia Campana, editora responsable de llibres de ficció i no ficció i traducció de l'editorial Columna, la qual va comentar el panorama actual de la traducció en el món editorial; Adam Kovács, escriptor i traductor, el qual es va referir a narrativa i traducció; l'escriptor i traductor Francesc Parcerises, el qual va parlar de poesia i traducció; i Rosanna Rion, professora de la URV i traductora, la qual va tocar el tema del teatre i la traducció. La taula va estar coordinada per la vilafranquina Mercè Senabre, traductora i professora de la Universitat de Barcelona. Va cloure la matinal la regidora de Cultura de l'Ajuntament del

Vendrell, Belén Alcón, i es va oferir una copa de cava als assistents. *(Foto 4).*

(Foto 4). Disseny del programa de la III Matinal, obra dels alumnes de l'Escola d'Art del Vendrell.

3 DE MARÇ

Santa Oliva

Exposició "El castell d'Olèrdola i l'Alt Penedès a l'edat mitjana"

Aquesta mostra sobre el Penedès medieval va estar exposada, amb el corresponent parlament d'obertura, fins al dia 12 de març.

4 DE MARÇ

El Vendrell - Centre Cívic Estació

Conferència sobre el paper de la dona a l'edat mitjana

Cicle de conferències sobre el Penedès medieval

El Centre Cívic de la capital del Baix Penedès va acollir la conferència sobre el paper de la dona a l'edat mitjana que la mateixa pro-

fessora Teresa Vinyoles havia pronunciat a Vilafranca el 19 de novembre del 2006, en aquesta vendrellenca oportunitat amb motiu també de la celebració del Dia de la Dona.

11 DE MARÇ

II Trobada de Centres d'Estudi

i de Recerca Cultural Penedesenca

Vilafranca del Penedès

El centre cultural vilafranquí de l'Es-corxador va acollir aquesta Segona Trobada de Centres d'Estudi i de Recerca Cultural Penedesenca, que tan bona acollida va tenir ja l'any passat entre els centres de recerca locals i comarcals de cara a impulsar iniciatives i realitzacions conjuntes. En aquesta oportunitat es van exposar diverses iniciatives a coordinar, com ja ho són les exposicions itinerants i el cicle de conferències sobre el Penedès medieval. Ramon Arnabat, sotspresident de l'IEP, va presentar els principals aspectes del projecte de recerca i divulgació històrica "Tots els noms (1931-1978)" i va demanar la col·laboració dels diversos centres per tal de trobar persones a cada població que puguin fer-se responsables de la recerca d'informació i documentació. *(Foto 5).*

(Foto 5)

PROJECTE DE RECERCA I DIVULGACIÓ HISTÒRICA “TOTS ELS NOMS (1931-1978)”

“Tots els noms” és un projecte de recuperació de la memòria històrica del període 1931-1978 al Penedès impulsat per l'Institut d'Estudis Penedesencs. Aquest projecte té tres parts complementàries: la Recerca exhaustiva en base a la documentació escrita, oral, visual i patrimonial; la Recuperació i Sistematització de fonts d'informació primàries al voltant d'aquests anys per tal de crear una gran base de dades, i la Divulgació i Difusió de la recerca realitzada mitjançant publicacions, audiovisuals, conferències, exposicions, itineraris, material didàctic i, sobretot, mitjançant una gran pàgina web a internet.

Els objectius del projecte “Tots els noms” són impulsar, coordinar i dirigir la recerca, la sistematització de les fonts d'informació, i la divulgació/difusió dels fets històrics desenvolupats entre 1931 i 1978 i de les persones que hi participaren en tots els municipis del Penedès, fent especial incidència en els referents democràtics.

Un cop estigui realitzada la recerca es planteja de desenvolupar les següents accions:

- Fer-ne una interpretació global, per tal d'analitzar-ne els trencaments i les continuïtats, tant a nivell polític, social, econòmic i cultural com a nivell personal i familiar.
- Creació d'una gran base de dades.
- Servar, conservar i difondre el material localitzat i generat durant la recerca.
- Planificar itineraris de la memòria democràtica a partir del patrimoni i els records.

- Difondre i divulgar aspectes generals, temàtics o cronològics de la recerca mitjançant publicacions, audiovisuals, conferències, exposicions, itineraris, material didàctic i, sobretot, mitjançant una gran pàgina web a internet.

L'abast cronològic del projecte “Tots els noms” és 1931-1978, és a dir, la Segona República (1931-1936), la Guerra Civil (1936-1939) i el Franquisme i l'antifranquisme (1939-1978). I l'abast geogràfic és el Penedès (Alt i Baix Penedès i Garraf), tot i que es començarà a treballar en aquells municipis que ja sigui a nivell dels veïns, dels historiadors, les entitats o els ajuntaments s'interessin pel projecte.

L'abast temàtic del projecte “Tots els noms” és refer la història d'aquests anys de forma completa i exhaustiva, fent especial incidència en els següents aspectes:

a) *Segona República*

- L'aportació penedesenca a la Catalunya republicana
- Els projectes més emblemàtics a la comarca
- Les forces polítiques i sindicals i els seus dirigents (els noms)
- Els ajuntaments republicans (els noms dels alcaldes i regidors)
- El conflicte pagès
- Els fets d'octubre de 1934
- La cartografia urbana: locals, partits i sindicats, reunions...
- Altres qüestions

b) *La Guerra Civil*

- La revolució social al Penedès: col·lectivització

- cions industrials i agràries
- Les Milícies i els Comitès
- La repressió contra les dretes (els noms dels assassinats)
- La participació al front (els noms dels morts)
- Els refugiats i els bombardeigs
- Els camps d'aviació i els tallers de reparacions
- Els ajuntaments (els noms dels alcaldes i regidors)
- Altres qüestions
- c) *Franquisme i antifranquisme*
- L'exili republicà (els noms i els llocs)
- La repressió: afusellaments, camps de treball i de concentració, presons (tots els noms)
- La Falange local i comarcal (els noms)
- Els ajuntaments franquistes (els noms dels alcaldes i regidors)
- L'Església catòlica: el doble paper
- La primera oposició: anys 50 i 60 (noms i entitats)
- L'oposició antifranquista: anys 70 (partits, sindicats, associacions, persones i noms)

La metodologia està fonamentada en la recerca històrica, i el projecte es desenvoluparà en fases successives en funció de l'interès i les col·laboracions que es vagin tenint. Aquest és un projecte obert i s'enriquirà a partir de les aportacions dels municipis i dels historiadors. Les iniciatives de recerca i divulgació poden sortir del projecte, o bé dels municipis i dels mateixos historiadors.

L'organització del projecte s'estructurarà al voltant d'un director científic, que serà el doctor en història Ramon Arnabat Mata (vicepresident de l'IEP), i d'un Consell integrat

per un representant de cadascun dels organismes i entitats que assumeixin la seva participació en el projecte. Aquest Consell definirà anualment les línies d'actuació del projecte i la destinació dels recursos que disposés. El projecte "Tots els noms" establiria convenis amb les persones, entitats o ajuntaments interessats en participar-hi globalment o parcialment, establint les aportacions de les parts.

El projecte es desenvoluparà en un ampli marc de col·laboracions. Es treballarà d'acord amb els centres de recerca d'abast català que ja hi ha en funcionament i que treballen aquests temes: Centre d'Estudis Històrics Internacionals, Centre d'Història Contemporània de Catalunya, Grup de Recerca de sobre l'Època Franquista, Amical de Mauthausen, la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana. També es cercarà la col·laboració dels organismes que treballen per a la recuperació de la memòria històrica com el Memorial Democràtic depenent de la Conselleria de Relacions Institucionals i Participació de la Generalitat de Catalunya, la Direcció General de Recerca del Departament d'Universitats, Recerca, Societat de la Informació, l'Associació per a la Recuperació de la Memòria Històrica de Catalunya, Universitat Oberta de Catalunya. També es col·laborarà amb les institucions públiques penedesenques: Consells Comarcals i Ajuntaments (en aquests moments tenim signat un conveni amb el Consell Comarcal de l'Alt Penedès), així com amb les institucions culturals com el Museu de Vilafranca / Museu del Vi, l'Arxiu Històric Comarcal de l'Alt Penedès.

INVENTARI DE TOPONÍMIA PENEDESENCA

Preguem que es faci conèixer qualsevol referència documental que es tingui dels següents llocs del Penedès:

LLISTA NÚMERO 116 - Tardor · Hivern 05-06

TOPÒNIMS	MUNICIPI	1ª NOTÍCIA	DATA
BORRUT, pallissa del	El Vendrell	"Gayetano B."	s. XIX
BOSC, serra del	Avinyonet - Olesa de Bones.	?	1618
BOSC, clot del	Pontons	?	1993
BOSC, mas d'en	Campdàsens (Sitges)	"Joan Bosc"	1483
BOSC, mas del	Torrelles	"Bosc d'Abaix"	1920
BOSC GRAN, el	Castellet i la Gornal	?	1999
BOSC GRAN	Font-rubí	"Bosch Gran"	1895
BOSC GRAN, el	Sant Pere de Ribes	?	1988
BOSC GRAN, el	Sant Pere de Riudebitlles	?	2005
BOSCASSER, maset del	Avinyonet	?	?
BOTERA, la	L'Arboç	?	1947
BÓTES, les	Castellet i la Gornal	?	1976
BOU, cal	Avinyonet	?	1987
BOU, riera o torrent d'en	Pontons	?	1949
BOUS, cova dels	Castellet i la Gornal	?	1978
BOVERA, la	Santa Oliva	?	2001
BRAM, cova del	Pontons	?	1986
BREINO, puig de	Viladellops (Olèrdola)	"puig de breino"	1537
BRINASSA, la	Les Gunyoles (Avinyonet)	"la brinassa"	1594
BRISQUES, can	Sant Martí Sarroca	?	1987
BRUGUERES, coll de	Castellet i la Gornal	"c. de Brugueres"	1553
BRUNET, casa	Cubelles	?	1818
BRUNO, fondo del	Cubelles	?	1873
BUADELLA, la	Santa Margarida i els Monjos	"ipsa Buadella"	s. XI
BRUFAGRAIES, mas o molí de	Sant Martí Sarroca	"brufagrayes"	1474

Adreceu-vos a:

Vicenç Carbonell, Av. de Jaume Balmes, 32, 3r, 2a

08800 VILANOVA I LA GELTRÚ

Tel. 93 815 90 26 C.e: v_carbonell_v@yahoo.es

25 SORTIDES A PEU PEL PENEDES

Secció d'Excursionisme de l'Institut d'Estudis Penedesencs
2003

TOPÒNIMS	PÀGINES	NOTES
COSCONAR, barri del (Torrelles)	15	En la carretera de Font-rubí
COSTA, mas i torrent de la (la Bisbal)	69, 71	El torrent i el de la Meixa, formen el Mal
COSTELLA, cal	125	Mas rònec propietat d'en Magí Suriol
COVA FUMADA (Sitges)	115	A Garraf
COVA, puig de la (el Montmell)	85	Sector de Sansuies
COVARRONS, els	115	A Garraf
COVES DE SITGES, punta i túnel de les	42 (foto), 43	A Miralpeix
COVETES, les (Albinyana)	51	Sector de Vallmajor
CREMAT, cal (Castellet)	139, 143	Masia enrunada
CREU D'ORDAL, coll de la	55	Té 507 m d'altitud
CREU DE LAVIT (Terrassola i Lavit)	89, 96	A 327 m d'altitud
CRISTINA, ca la	125	Masia en runes vora torre Milà
CÚGUL, puig (Terrassola)	89, 91, 96	Té 356 m d'altitud. Troballes neolítiques
DENT DEL MONTMELL, la	83	On hi ha el castell del Montmell
DESENROCADA, la (Sitges)	43	Punta de la costa
DEU, font de la (el Montmell)	87	A la Joncosa. Citada l'any 1011
DEUS, coll de cal (Canyelles)	25, 141	Entre Canyelles i Castellet, a l'Àliga
DOMENYS, els (Sant Jaume dels)	155	Propietat del Senyor
DUC, forat del (Ribes)	45	En la penya de can Marcer
ERES, serra de coll d'	96	Terrassola i Lavit
ESCANSA, mas d' (Albinyana)	51	Hi ha un avenc. Masia doc. l'any 1751
ESCORREGUIXES, punta (Vilanova)	41	Vora els Colls
ESPINAGOSA, puig de l' (la Llacuna)	73	Capçalera del riu Foix
ESPLUGA, l' (Olivella)	153	Avui cova de can Muntaner
ESQUENA ROSA, castell d' (Albinyana)	49, 50 (foro)	Documentat en el segle XI
ESQUERRÀ, masia, corral i avenc de l'	32 (foto), 33, 35	Olesa de Bonesvalls
ESQUERRÀ, torre de l' (el Montmell)	29, 31	A Moja
ESQUIROLS, avenc dels	58 (foto)	Subirats? També de la Sal de Llop
ESTALELLA, mas (Castellví)	13	Dóna nom a una riera
ESTELLAR, fondo i mas de l' (Sitges)	61, 65	Mas citat l'any 1536
ESTEPES, pla de les (el Montmell)	121	Esment
FÀBREGA, la (Aiguamúrcia)	21	Limita amb Pontons
FALÇ, corral d'en (Sitges)	119	"Centro Levantina", ara Centre Llevantina
FALCONERA I EL RIUET, la (Sitges)	111, 115	A Garraf. Doll de 86.000 m³ diaris

(continuarà)

Francesc Foguet i Boreu

«ATADO Y BIEN ATADO» DE LA DICTADURA A LA MONARQUÍA, DE VILANOVA I LA GELTRÚ ESTANT

«És ara quan ens cal escampar el vi
i empillocar-nos fins que ens fugi el seny,
que el tirà és mort!»
«Traduït d'Alceu», a *Cau de llunes* (1977),
de Maria Mercè Marçal

1

Amb la mort del dictador Francisco Franco, la matinada del dijous 20 de novembre de 1975, els poders locals de Vilanova i la Geltrú vinculats directament al règim mobilitzaren ben aviat els seus ressorts. El mateix dijous a la nit, l'Ajuntament i el Consell local del Movimiento es reuniren en sengles sessions extraordinàries, totes dues sota la presidència de Miquel Benavent Seguí, alcalde i cap local del Movimiento.⁽¹⁾ Entre altres decisions inconfessades, que és possible que mai no arribem a conèixer, els reunits acordaren l'enviament de telegrams de condol a l'esposa del Generalísimo, Carmen Polo, al president del Consell de Regència i al secretari general del Movimiento. Segons recollia *Villanueva y Geltrú. Semanario de Información Local*, dirigit en aquells moments per Jaume Carbonell Masip, la sessió extraordinària del Ple de l'Ajuntament del mateix dia 20 resolgué d'expressar, en nom de la ciutat, el condol oficial per la mort de Franco:

*Recogiendo el sentir unánime de la
Ciudad, que al igual que el resto de los*

*españoles, vive momentos de sentido
dolor y tristeza, que se testimonie la
profunda condolencia a la Exma. Sra.
D.ª Carmen Polo Viuda de Franco, y a
los Excmos. Sres. Presidente del
Consejo de Regencia y Presidente del
Gobierno por el fallecimiento del
Excelentísimo Sr. Don Francisco Franco
Bahamonde, Jefe del Estado Español y
Generalísimo de los Ejércitos.*⁽²⁾

Dos dies després de la mort de Franco, el setmanari oficialista *Villanueva y Geltrú*, depenent de la Red Catalana de Prensa del Movimiento, publicà en la seva edició especial del 22 de novembre de 1975 el missatge que llegí el president del govern, Carlos Arias Navarro, per ràdio i televisió, en el qual es recollia el comiat del dictador i l'herència que deixava en el rei Juan Carlos I, nét d'Alfonso XIII de Borbón: «Quiero agradecer a cuantos han colaborado con entusiasmo, entrega y abnegación, en la gran empresa de hacer una España unida, grande y libre. Por el amor que siento por nuestra Patria os pido que perseveréis en la unidad y en la paz y que rodeéis al futuro Rey de España, don Juan Carlos de Borbón, del mismo afecto y lealtad que a mí me habéis brindado, y le prestéis, en todo momento, el mismo apoyo de colaboración que de vosotros he tenido.»⁽³⁾ Amb la retòrica de la por, habitual del règim, el comunicat pòstum advertia dels perills que, desaparegut el Caudillo, es congriaven per a la «patria»: «No olvidéis que los enemigos de España y de la civilización cristiana están alerta. Velad también vosotros y para ellos deponed frente a los supremos intereses de la patria y del pueblo español toda mira personal. No cejéis en alcanzar la justicia social y la cultura para todos los hombres de España y haced de ello vuestro pri-

mordial objetivo. Mantened la unidad de las tierras de España, exaltando la rica multiplicidad de sus regiones como fuente de la fortaleza de la unidad de la Patria». Era l'ignominiós *testament polític* del Generalísimo.

El setmanari vilanoví manifestà el seu condol per la notícia de la mort de Franco en la portada de l'edició especial del 22 de novembre, parcialment preparada des de feia dies tot esperant de poder-hi estampar la data històrica: «El semanario local, como portavoz de la ciudad, se une al duelo nacional por la muerte del Jefe del Estado Generalísimo Franco, y al hacerse eco de la triste noticia eleva sus preces al Altísimo por el eterno descanso de su alma.»⁽⁴⁾ En una nota biogràfica panegírica sobre el dictador, publicada també a *Villanueva y Geltrú*, es consignava que Franco s'havia posat al capdavant del «Movimiento Nacional iniciado el 18 de julio de 1936» i que hi havia lluitat com un General, si bé «todos adivinan en él al futuro Caudillo que había de llevar felizmente a la Patria a sus más altas metas». Amb l'acabament de la guerra, Franco havia inaugurat, segons aquesta nota, una nova etapa en la història espanyola: «Franco, el estratega genial en la guerra, iba a ser, como Jefe de Estado, el hombre que había de desplegar más serenidad y energía en la lucha diaria, el Caudillo que había de pulsar con más acierto los difíciles resortes del mando de una nación.»⁽⁵⁾

II

A més de fer-se ressò de la «triste noticia», l'edició extra del setmanari *Villanueva y Geltrú* resseguia en sengles articles les visites de Franco a la ciutat i el lliurament, al Palacio del Pardo, de la Medalla de Oro de Villanueva.⁽⁶⁾ Eren dues mostres ben eloqüents de la immillorable relació que mantenia l'oligarquia socioeconòmica local amb el règim dictatorial. La dreta vilanovina visqué en feliç conniven-

cia amb el règim franquista i, versàtil i adaptable com era, la majoria dels seus membres –llevat dels irreductibles– de seguida va saber moure els fils per desvincular-se del seu passat franquista, declarar-se paradoxalment com a «apolítics» o «polítics accidentals» i, ni que sigui en les formes, reciclar-se com a demòcrates moderats *avant la lettre*.⁽⁷⁾

Durant la dècada del 1940 i 1950, Francisco Franco féu dues visites oficials i una de privada a Vilanova i la Geltrú. La primera tingué lloc el 30 de gener de 1942 amb motiu d'un viatge de Barcelona a Tarragona. Les rambles Ventosa i Vidal eren guarnides amb domassos i banderes i un gran arc donava la benvinguda al Generalísimo. En l'encreuament amb la Rambla del Caudillo, l'esperaven les autoritats locals, el Frente de Juventudes, la Secció Femenina, Milícies locals i una bateria del Regiment d'Artilleria número 62 amb la seva bandera formada per a rendir tots els honors. A dos quarts de dotze, les sirenes de les fàbriques anunciaren l'arribada de Franco. Al pas de la comitiva, una multitud envoltà el cotxe oficial i, com ja era de consuetud, se sentien els crits enèrgics de «¡Franco!, ¡Franco!, ¡Franco!». Després de saludar les autoritats i passar revista a les tropes, el Generalísimo reemprengué el viatge cap a Tarragona.

La segona visita fou el 8 de juny de 1949. Franco feia una estada a Barcelona i aprofità l'avinentesa per desplaçar-se a Vilanova i la Geltrú per visitar la fàbrica Pirelli, del tot reconstruïda, segons deien les cròniques oficials, després de «los daños producidos por la voladura efectuada por el ejército rojo en su retirada».⁽⁸⁾ Com recordava l'alcalde franquista Antoni Ferrer Pi (1946-1969), l'Ajuntament mantingué relacions amb diverses empreses que buscaven lloc per a traslladar-se i, a manera de reclam mercantil, féu gestions perquè Franco visités la ciutat i fonamentalment la importantíssima fàbrica Pirelli.⁽⁹⁾

Com en la primera estada del dictador a la ciutat, la premsa parlava del caràcter «apoteósic» de l'esdeveniment: tota la ciutat esperava Franco al llarg de la carretera i de la Rambla Pirelli, i banderes, arcs triomfals i flors innumerables guarnien l'itinerari de benvinguda. El Caudillo fou rebut per Antoni Ferrer Pi, alcalde de la ciutat i cap local del Movimiento, «autoritats, falangistes i molt de públic».⁽¹⁰⁾ Acompanyat per l'alcalde, que li va lliurar la vara (símbol inequívoc del poder de la ciutat), es dirigí a peu a la factoria de Pirelli. Durant aquest breu passeig, respongué les aclamacions de la multitud saludant amb la mà i fent lluir el seu somriure sinistre. A l'entrada de la fàbrica, els senyors Josep Bertran Musitu, financer i consumat franquista, Carlo Terzi Fugazza, director executiu de Pirelli, i Guillermo de Azcoitia, director general, a més d'altres directius de l'empresa, el saludaren i l'acompanyaren per diferents seccions de la factoria, on els treballadors estaven al peu del canó. Acabada la visita, el Caudillo se'n va anar cap a Sitges.

La darrera estada de Franco a Vilanova i la Geltrú tingué, en canvi, un caràcter estrictament privat. La tarda del 7 de juny de 1952, arribà a bord d'una faluga que el conduí des del iot Azor i que desembarcà a l'espigó que hi havia aleshores a l'escullera de llevant del port vilanoví. El dictador fou hoste del financer Felip Bertran Güell, fill de Josep Bertran Musitu (tots dos, franquistes de primera fornada), a la seva Casa del Mar, on pernoctà aquella nit. L'endemà, mig d'incògnit, viatjà a Barcelona en cotxe.

Vint-i-dos anys més tard, el 1974, l'Ajuntament de Vilanova concedí a Francisco Franco la primera Medalla d'Or de la ciutat. Les autoritats locals es proposaven d'atorgar aquest guardó a aquelles personalitats que haguessin destacat pels seus mèrits o pels serveis rellevants a la ciutat. La primera Medalla d'Or es concedia a Franco com a reconeixement

«por la dedicación de su vida al servicio de la Patria, llevándola a las más altas metas y consiguiendo para todos los españoles paz, orden y prosperidad». El lliurament tingué lloc el 16 de gener, en una audència al Palacio del Pardo, en què l'Ajuntament, presidit per l'alcalde Miquel Benavent Seguí, acompanyat pel governador civil, Tomás Pelayo Ros, i per altres membres del consistori, tots vestits de jaqué: els quatre tinents alcaldes, Emili Figueras Gispert, Miquel Ansón Alegre, Josep Raventós Oliva i Pasqual Ferrer Soler; els consellers Josep Calvet Simó, Josep M. Contreras Olià, Joan Fortuny Parés, Joan Fusté Olivella, Manuel López López, Francesc Navarro Almirall, Antoni Ruiz de Castañeda Oliva i Josep Ventosa Torrents; el secretari Antoni Ribot, i el cap de protocol de l'Ajuntament, Josep Antoni Serra Alsina. Després de la intervenció del governador, l'alcalde de Vilanova i la Geltrú adreçà al Caudillo aquestes paraules:

Excelencia: Villanueva y Geltrú, representada hoy por su consistorio, se siente orgullosa y emocionada al poder haceros entrega de la primera Medalla de Oro de nuestra ciudad.

Al igual que en aquel 8 de junio de 1949, en que su Excelencia visitó nuestra ciudad, la población entera vibra de emoción y reitera su entusiasta adhesión y cariño a vuestra persona, poniendo de manifiesto que nuestras voluntades, nuestras esperanzas y nuestros ideales siguen en la misma línea y me atrevo a decir que más fuertes y más entusiastas, si cabe, pues no en balde han pasado estos años de paz y prosperidad para nuestra Patria, sabiamente dirigida por Vos.

Con nuestra voluntad inquebrantable os repetimos de corazón que seguiremos siempre a vuestras órdenes, mi General.

L'alcalde lliurà la Medalla d'Or de la ciutat a Franco i un pergamí en què, solemnement, es deixava constància de l'acte. A continuació, en un breu parlament cerimonial, el cap d'estat i Caudillo de España recordà la seva visita a Vilanova l'any 1949 i pregà a l'alcalde que transmetés a tots els vilanovins el seu reconeixement. A *posteriori*, sense gaires ganes de fer-ne memòria, Miquel Benavent Seguí consideraria aquesta visita com a merament «protocol·lària».⁽¹¹⁾

III

La mort del dictador motivà la suspensió i ajornament de tots els actes i espectacles públics que havien de tenir lloc a la ciutat durant el cap de setmana, com ara les sessions programades pel Festival de Cinema Amateur i els actes de l'homenatge a Josep Antoni Serra Alsina, cap de protocol de l'Ajuntament i popular locutor de Ràdio Vilanova, conegut sobretot com a promotor de campanyes benèfiques. El dol havia de ser absolut.

Conjuntament amb la Jefatura Local del Movimiento, l'Ajuntament de la ciutat organitzà, com a darrer tribut a Franco, la celebració d'«una solemne missa de funeral» al temple de Sant Antoni Abat el dissabte 22, a les cinc de la tarda. Les naus de l'església resultaren insuficients, si fem cas de la crònica que en feia *Villanueva y Geltrú*, per donar cabuda «a cuantos villanoveses quisieron asistir a la ceremonia», la qual fou presidida per les autoritats locals: Miquel Benavent, l'alcalde, la Corporació Municipal i el Consell Local del Movimiento. Les exèquies foren oficiades per nou capellans i el vicari episcopal del Garraf pronuncià l'homilia. Al final de la missa, es repartí als assistents «un sencillo recordatorio en el que se insertaba el mensaje del Caudillo al pueblo español».⁽¹²⁾

L'enterrament de Franco al seu mausoleu del Valle de los Caídos provocà, també segons *Villanueva y Geltrú*, una paralització total de l'activitat ciutadana: «Tanto los propios domicilios como en sociedades, restaurantes y bares, la prensa, la radio, y sobre todo la televisión acapararon la atención ciudadana consciente de su significado y trascendencia [...] merece quede registrado el respetuoso silencio, casi diríamos un inusitado recogimiento que, desde el momento en que se supo la muerte de Franco hasta su entierro, reinó en la ciudad. Ignorando los atractivos de un fin de semana con tiempo realmente bueno, calles, plazas y carreteras circundantes, impresionaban por su desolado aspecto».⁽¹³⁾ En cap moment, el setmanari local, que s'autoanomenava portaveu de la ciutat, es féu ressò de l'alegria immensa dels qui, des de feia anys, esperaven la mort del tirà i finalment podien celebrar-la.⁽¹⁴⁾ Els poders fàctics del règim, tant d'àmbit estatal com local, no perderen el temps i seguiren al peu de la lletra el guió que els havia deixat escrit el dictador.⁽¹⁵⁾

IV

Com és sabut, el 25 d'agost de 1948, el Generalísimo celebrà a bord del iot Azor una entrevista històrica amb Don Juan de Borbón, en què es començà a preparar l'educació del príncep Juan Carlos sota la tutela del règim dictatorial. En entrevistes successives, el dictador i el pare de Juan Carlos perfilaren el relleu de règim, de la dictadura a la monarquia, encara que l'un i l'altre tinguessin idees diferents, contraposades i tot, de la manera com calia dur-lo a terme. Fins al 1969, el príncep Juan Carlos mantingué contactes sovintejats amb l'administració franquista i unes relacions cordialíssimes amb el Caudillo. Tots els caps estaven ben lligats. El dictador va saber jugar molt bé les seves cartes no sols per perpetuar-se en el poder, sinó per assegurar-se la successió a

través de la perversió –d'acord amb els seus plans i interessos– de la Monarquia borbònica.

El 23 de juliol de 1969, tot passant per sobre del cadàver polític del seu pare Don Juan de Borbón, el príncep Juan Carlos fou proclamat successor del cap de l'Estat, Generalísimo Franco, a títol de rei, de manera que, amb vehemència i tot, jurà decididament els Principios del Movimiento Nacional i les Leyes Fundamentales, una mena de compendi de les disposicions legals del franquisme. Era la «Monarquía del Movimiento», com recollí en la seva portada, dos dies després, el diari monàrquic *Informaciones*.

A partir de la seva proclamació oficial com a successor de Franco, el príncep Juan Carlos intensificà la seva presència en els actes més representatius de la vida oficial del règim i multiplicà els viatges a l'estranger.⁽¹⁶⁾ Entre la mort del dictador i la pompa del seu enterrament, la proclamació del príncep Juan Carlos com a successor de Franco a títol de rei el mateix dissabte 22 de novembre, després d'una reunió extraordinària de les Corts Espanyoles, es consumà un episodi crucial per a la «cerimònia transitiva»: la institucionalització de la continuïtat del règim instaurat el 1939. El relleu de la dictadura a la monarquia segons la legalitat franquista vigent hipotecava del tot l'anomenada «transició democràtica» i, per tant, avortava d'arrel la restauració de la legitimitat republicana.

En l'àmbit local, el dimecres 26 de novembre, en el transcurs del Ple que setmanalment celebrava la corporació municipal vilanovina, s'acordà per unanimitat de palesar la seva ferma adhesió al rei d'Espanya, Juan Carlos I, en un missatge *ad hoc* a «Su Majestad».⁽¹⁷⁾ El resum de l'acord d'aquesta sessió, publicat a Villanueva y Geltrú, és d'una claredat meridiana pel que fa a la successió sancionada i sentenciada pel mateix Franco:

El Ilte. Sr. Alcalde expone el proceso de la normativa instrumentada para regular la sucesión en la Jefatura del Estado y después de decir que este objeto ha constituido una especial inquietud en el Caudillo de España, Francisco Franco (q.e.p.d.) poniéndose de relieve –una vez más– la sagacidad del insigne político desaparecido, al resolver tan acertadamente esta cuestión al recaer la sucesión en S.A.R. Don Juan Carlos de Borbón y Borbón, en cuya augusta persona concurren garantías suficientes para regir los destinos de España, extendiéndose la Presidencia en la consideración de las virtudes que en él concurren, por su tradición familiar, por la competencia demostrada en las sustituciones realizadas en la Primera Magistratura de la Nación, así como por el contenido de su mensaje con motivo de su proclamación como Rey de España, lo que evidencia la favorable acogida que ha logrado tanto en el orden nacional como en el ámbito internacional.

Por todo ello, a propuesta de la Alcaldía Presidencia, con la seguridad de recoger el sentir unánime de la población, se acuerda formular los más fervientes deseos de que su Majestad el Rey D. Juan Carlos I (Q. D. G.) tenga un dilatado, feliz y fecundo reinado –aciertos que cabe esperar de las acendradas virtudes que arraigan en su real persona– así como testimoniarle la leal y entusiasta adhesión y ofrecerle la máxima e incondicional colaboración en el cumplimiento de la alta misión que el Trono le impone.

Com a mostra de l'hagiografia que despertava l'excels finat, durant els dies posteriors a la mort del tirà, diàriament es renovaren cinc roses vermelles al bust del Caudillo que hi

havia al saló de sessions de l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú. L'hagiografia podia tenir també vel·leïtats poètiques d'exaltada adhesió al Generalísimo. Arran del seu enterrament, el setmanari *Villanueva y Geltrú* publicà un simulacre de composició poètica, signada per Pilar J. Fàbregas, que duia per títol «A Franco. En el dia del seu enterrament».⁽¹⁸⁾ Descartada una lectura irònica, ja que els temps no estaven per ironies, el poema reflecteix molt bé la compunció per la pèrdua del *pater*, però també la tranquil·litat dels franquistes en uns moments transcendents, perquè sabien quina era l'herència que els deixava el seu ídol mor agònicament al llit de la Clínica de la Paz de Madrid.

A la plaça d'Orient
avui hi ha el cor d'Espanya
que et dona l'últim adéu
sortit de dintre de l'ànima.

Tu has *sigut* pare per tots
i per tu tots plorem ara.
Seríem uns fills ingrats
si no ploressim al pare.

Jo t'ho dic en català
perquè és ma llengua estimada.
Espanyola com qui més,
però també catalana.

Tu has *sigut* pare per tots
i entens la meua paraula.
Les llàgrimes són ben iguals,
les d'una regió i d'una altra.

La pau que tu ens has deixat
ens dius que amb tu no s'acaba
i ens has obert el camí
per a conduir la Pàtria.

Tu que has pensat sempre amb tot
fins ens deixes un Monarca.
Ja no podia fer més
el teu amor sense valla.

Tu l'has tingut al costat.
Ell ens hi tindrà a nosaltres.
Espanya sempre endavant
Visca el Rei i visca Espanya!

V

«En el fons la monarquia espanyola és una imposició disfressada de necessitat, una impostura monumental col·locada al cim del poder constitucional amb calçador.»

Contra la monarquia (2004), de Matthew Tree

El primer missatge públic «a la nació» de Juan Carlos I Rei d'Espanya, publicat íntegrament a les pàgines de *Villanueva y Geltrú*, atorgava a la Corona –en un acte de cinisme d'una gran transcendència històrica– una legitimitat basada en «la tradición histórica, las Leyes Fundamentales del Reino y el mandato legítimo de los españoles» [sic].⁽¹⁹⁾ Amb gratitud i respecte, el nou rei situava la figura de Francisco Franco com «un jalón del acontecer español y un hito al que será imposible dejar de referirse para entender la clave de nuestra vida política contemporánea». L'enaltiment patrioticohagiogràfic de Franco era esborrador, ja que legitimava, tot legitimant-se, la Dictadura Franquista: «Su recuerdo constituirá para mí una exigencia de comportamiento y de lealtad para con las funciones que asumo al servicio de la Patria. Es de pueblos grandes y nobles el saber recordar a quines dedicaron su vida al servicio de un ideal. / España nunca podrá olvidar a quien, como soldado y estadista, ha consagrado toda su existencia a su servicio.» Com havia fet Franco el 18 de juliol de 1936, la monarquia encetava una nova etapa en la història d'Espanya com a hereva i continuadora de la que havia instaurat el dictador, però alhora amb un «esperit de concòrdia» que

venia a preparar el terreny per a l'amnistia dels botxins i el pacte de silenci segellat del 1975 ençà:

Hoy comienza una nueva etapa de la historia de España. Esta etapa que hemos de recorrer juntos se inicia en la paz, el trabajo y la prosperidad, fruto del esfuerzo común y la decidida voluntad colectiva.

La monarquía será fiel guardián de esa herencia [ço és, el llegat de Franco] y procurará mantener la más estrecha colaboración con el pueblo. La Institución que personifico integra todos los españoles, y hoy, en esta hora tan transcendental, os convoco porque a todos nos incumbe por igual el deber de servir a España.

A més d'atribuir-se la funció de cap d'Estat, segons concessió del mateix Franco, el missatge del flamant Rei d'Espanya assumia, sense cap intermediació democràtica, la funció que, més tard, li atorgaria la Constitució Espanyola de garant de la unitat de «la nación» –tal com li havia encomanat un Franco moribund, però amb les facultats mentals encara actives per signar condemnes de mort– i d'àrbitre del «sistema constitucional» –dues comeses del tot complementàries que, reinventant-se a si mateixa, la monarquia ha dut a terme amb una fidelitat absoluta fins avui. No deixava tampoc de reconèixer la importància de la resta de poders fàctics històrics: «las Fuerzas Armadas de España, ejemplo de patriotismo y disciplina» i, com a catòlic profund, de «la Iglesia». Les paraules finals anaven adreçades a legitimar la monarquia espanyola a la resta d'Europa i, de nou, a assegurar la unitat patriòtica com a objectiu prioritari:

La monarquía española, depositaria de una tradición centenaria, envía a todos los pueblos su deseo de paz y entendi-

miento, con respeto siempre para las peculiaridades nacionales y los intereses políticos, con lo que todo pueblo tiene derecho a organizarse de acuerdo con su propia idiosincrasia.

España es el núcleo originario de una gran familia de pueblos hermanos. Cuanto suponga potenciar la comunidad de intereses, el intercambio de ideales y la cooperación mutua es un interés común que debe ser estimulado.

La idea de Europa sería incompleta sin una referencia a la presencia del hombre español y sin una consideración del hacer de muchos de mis predecesores.

Europa deberá contar con España. Los españoles somos europeos. Que ambas partes así lo entiendan y que todos extraigamos las consecuencias que de ella se derivan es una necesidad del momento.

No sería fiel a la tradición de mi sangre si ahora no recordase que durante generaciones los españoles hemos luchado por restaurar la integridad de nuestro solar patrio. El rey asume este objetivo con la más plena de las convicciones.

La confirmació de Carlos Arias Navarro en el Govern i el nomenament de l'extutor reial Torcuato Fernández-Miranda com a president de les Corts i del Consejo del Reino eren la prova més evident, si en calien més, de la continuïtat del règim i la legitimació de la monarquia com el seu relleu *natural*. Entre les mesures del nou cap d'Estat, n'hi havia dues de caràcter «domèstic» que confirmaven sense complexos la fidelitat *postmortem* al dictador: Juan Carlos I atorgà el Señorío de Meirás a la vídua de Franco, Carmen Polo, i el Ducat de Franco a la seva filla, Carmen Franco Polo. La Reforma dita democràtica, no pas la Ruptura per la qual havia lluitat l'oposició d'esquerres (si més no, les seves bases) durant la resistèn-

cia antifranquista, seria dissenyada per les entranyes de la Dictadura: la instauració de la monarquia borbònica, decidida per Franco, era només el primer pas d'una obertura pseudodemocràtica sense risc i perfectament tutelada.

NOTES

- (1) Sobre Miquel Benavent Seguí, vegeu Josep Maria Ràfols, «Benavent, el Franquisme crepuscular (1969-1976)» i «Miquel Benavent Seguí, alcalde de Vilanova i la Geltrú (1969-1976)», a *Sis alcaldes de Vilanova i la Geltrú* [Antoni Ferrer Pi, Miquel Benavent, Josep Piqué Tetas, Jaume Casanovas, Josep González i Esteve Orriols]. *La casa de la vila de 1946-1997* (Vilanova i la Geltrú: El Cep i la Nansa, 1997), pàg. 44-46 i 97-118, respectivament.
- (2) «Actualidad municipal. Acuerdos del Pleno: Péame por la muerte del Caudillo y adhesión al rey», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1479 (29-XI-1975), pàg. 21.
- (3) «El adiós de Franco», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1478 (22-XI-1975), pàg. 5.
- (4) «Franco ha muerto», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1478 (22-XI-1975), pàg. 1.
- (5) «1892-1975. Franco. Una vida al servicio de la Patria», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1478 (22-XI-1975), p. 4.
- (6) Vegeu, respectivament, «Las visitas de Franco a nuestra ciudad», *Villanueva y Geltrú*, núm. 1478 (22-XI-1975), p. 4, i «La primera Medalla de Oro de Villanueva entregada al Caudillo», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1478 (22-XI-1975), pàg. 4. A doble pàgina, el setmanari vilanoví publicava fotografies de l'estada de Franco a la ciutat i del lliurament de la Medalla d'Or al dictador (cf. «Franco y Villanueva», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1478 [22-XI-1975], pàg. 2-3).
- (7) Vegeu, sobre la dreta vilanovina, a més del llibre de Ràfols citat en la nota 1, Antonio Francisco CANALES SERRANO, «La transició municipal, 1976-1979», a *Passatgers de la mateixa barca. La dreta de Vilanova i la Geltrú 1903-1979* (Lleida: ECD, 1993).
- (8) Durant la guerra, la fàbrica Pirelli es dedicà a la producció de material militar i patí diversos bombardeigs, ja que es trobava en una zona estratègica en què, en un mateix eix industrial, hi havia la Fàbrica de Mar, el port, l'estació de ferrocarril i altres tallers i indústries. El 21 de gener de 1939, les instal·lacions de la Pirelli vilanovina foren dinamitades per artifi-

ciers de l'exèrcit republicà en retirada, poques hores abans que entressin les primeres tropes del bàndol feixista. Tot i les versions disperses sobre la destrucció de la fàbrica Pirelli, Jaume Carbonell, oficinista de l'empresa durant els darrers mesos de la guerra, considerava que els encarregats de posar les càrregues explosives a la Pirelli eren de la ciutat i sabien que la fàbrica donava vida a moltes famílies vilanovines, de manera que optaren per sabotejar l'operació, que –segons la seva opinió– havia estat dirigida per tècnics soviètics, perquè la destrucció no fos total. Vegeu Albert TUBAU I GARCIA, *90 anys de Pirelli a Vilanova* (Vilanova i la Geltrú: Consell Comarcal del Garraf, 1993), pàg. 53, i Xavier CANALIS NIETO, *Crònica de la Guerra Civil a Vilanova i la Geltrú* (Vilanova i la Geltrú: *L'Hora del Garraf*, 2000), pàg. 56. Agraeixo a Miquel Àngel González Ayala que, a més de fer-me observacions intel·ligents a un primer esborrany d'aquest article, m'hagi facilitat les dues referències bibliogràfiques sobre la Pirelli suara esmentades.

- (9) RÀFOLS, *Sis alcaldes de Vilanova i la Geltrú*, pàg. 89. D'altra banda, val la pena de recordar que, en la immediata postguerra espanyola, l'11 de juliol de 1939, el comte Ciano, ministre d'Afers Estrangers del govern feixista italià i gendre del Duce, visità la fàbrica Pirelli, acompanyat de diverses autoritats de la Dictadura Franquista, «en una operació de suport a la continuïtat de l'empresa italiana a Vilanova i potser dirigida a assegurar subministraments a Itàlia en cas d'entrar en guerra a Europa» (*ibidem*, pàg. 23).
- (10) RÀFOLS, *Sis alcaldes de Vilanova i la Geltrú*, pàg. 89.
- (11) RÀFOLS, *Sis alcaldes de Vilanova i la Geltrú*, pàg. 115.
- (12) «Del entierro de Franco a la proclamación del rey», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1479 (29-XI-1975), pàg. 1.
- (13) *Ibidem*.
- (14) Pocs mesos després, al març de 1976, el setmanari vilanoví apostaria, com la major part de la premsa franquista i, salvades totes les distàncies, seguint el model paradigmàtic de *La Vanguardia* barcelonina, per una «obertura» tutelada, que evités qualsevol vel·leïtat rupturista: «La nueva situación del país, al margen de la conflictividad laboral, viene registrando los pasos previos e ineludibles para la democratización prevista y mayoritariamente deseada; etapas que parecen lentas para unos y precipitadas para otros, pero que entendemos deben ser *cautas y calculadas*, para no caer en el caos de la "portugalización". Parece ser que, a la vista de los acontecimientos, se impone cada vez más la conveniencia de una rápida *evolución pero sin ruptura*, teoría a la que van entrando hasta los mismos promotores de la segun-

da de dichas soluciones» («Villanueva, Hora 0. Prensa y apertura», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1493 [13-II-1976], pàg. 5; la cursiva és nostra).

- (15) En fer balanç de les notícies més importants del 1975, el setmanari vilanoví no deixava de destacar la mort de Franco com l'esdeveniment més important de l'any i, amb la retòrica solemne del periodisme del règim, resumia el procés de relleu institucional: «La noticia del año queda centrada en el fallecimiento del Generalísimo Franco, tras largos días de lucha contra la muerte. Se suspenden todos los actos y se celebran Misas por el eterno descanso de la figura desaparecida. Se cursan numerosos telegramas de pésame y la ciudad vive unos días de sentido y expectante duelo. Nuestro Semanario, haciendo un considerable esfuerzo, dado sus limitadas posibilidades, lanzó una edición especial al cabo de escasas horas de producirse el óbito. Asimismo, los villanoveses siguieron vivamente interesados los actos del juramento y proclamación del nuevo rey, don Juan Carlos I» («1975. Una edición especial dió cuenta del máximo acontecimiento del año: El fallecimiento del Caudillo de España», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1483 [3-I-1976], pàg. 7). Poc després, en el primer aniversari de la mort del Generalísimo, la *novollengua* monàrquica s'havia instal·lat plenament en el quart poder i la legitimació de la monarquia, com a hereva del règim anterior, es consumava amb tocs de cinisme i tot: «Hoy se cumple un año del fallecimiento del que fue Jefe de Estado, Generalísimo Franco. No podemos sustraernos de evocar una efeméride que marcó un hito trascendental en la historia contemporánea de nuestro país; el fin de un dilatado período de gobierno personal y inicio de una evolución hacia formas democráticas. / Al recordar la muerte del viejo Caudillo, que rigió durante 40 años el destino de los españoles, ciframos nuestras esperanzas en el nuevo orden de cosas que se está instaurando y cuyo espaldarazo definitivo lo han dado las Cortes con la aprobación de la Reforma Política» («Mirando atrás sin ira», *Diari de Vilanova*, núm. 1527 [20-XI-1976], pàg. 3).
- (16) «Proclamación del Príncipe Juan Carlos como Rey de España», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1478 (22-XI-1975), pàg. 7.
- (17) «Actividad municipal. Acuerdos del Pleno: Pésame por la muerte del Caudillo y adhesión al Rey», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1479 (29-XI-1975), pàg. 21.
- (18) «A Franco. En el día del seu enterrament". Rincón poético», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1479 (29-XI-1975), pàg. 17.

- (19) «El mensaje a la nación de Juan Carlos I Rey de España», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1479 (29-XI-1975), pàg. 3-4.

- (20) Sobre el període «transitiu» de la dictadura a la monarquia a Vilanova i la Geltrú, vegeu les aportacions testimonials de Sixte MORAL i Ramon FARRÉ, *Malgrat tot, avançàvem* (Vilanova i la Geltrú: El Cep i la Nansa, 1981), pàg. 17-84; Xavier GARCIA I PUJADES, *La transició apassionada 1975-1980. Un ecologista es confessa* (Barcelona: Fundació Roger de Belfort, 1989), especialment les pàg. 19-42, i, amb rivets revisionistes, Jaume CARBONELL MASSIP, «*Diari de Vilanova: història i memòria del periòdic més antic de la premsa estatal* (Vilanova i la Geltrú: Edicions del Garraf, 2000), pàg. 142-146. Pel que fa al procés històric general des del 1939 ençà a l'Estat espanyol, són molt suggerents les heterodoxes anàlisis de Bernat MUNIESA, *Dictadura y monarquía en España. De 1939 hasta la actualidad* (Barcelona: Ariel, 1996) i *idem*, «La transició. Tot lligat i ben lligat», *El Contemporani*, núm. 25 (gener-juny de 2002), pàg. 22-26. Una interpretació molt ben documentada i extraordinàriament reveladora del procés, focalitzat en la figura del monarca, l'ofereix Patricia SVERLO (pseudònim), *Un rei cop per cop. Biografía no autorizada de Joan Carles de Borbó* ([Lizarra:] Kale Gorria, 2002).

Froilan Franco (*)

SANTIAGO RUSIÑOL, UN TESTIMONI ESCOLAR

La precarietat de la vida dels mestres públics ha estat remarcada pel testimoniatge del nostre Santiago Rusiñol, el qual ens parla de les seves misèries materials i culturals, dels sentiments de pietat i menyspreu que despertaven els seus mestres [sic] i d'altres aspectes de la crònica negra del magisteri en el seu llibre *Quaderns d'estudi* (1916), a l'apartat "Quan jo anava a estudi". Aquests retalls de la vida d'en Rusiñol a l'escola pública s'han de situar ben bé a les darreries del segle XIX. En el món escolar, l'autoritat era la base del procés educatiu i la mateixa denominació "d'escolacaseria" indicava que el docent feia el paper

- da de dichas soluciones» («Villanueva, Hora 0. Prensa y apertura», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1493 [13-II-1976], pàg. 5; la cursiva és nostra).
- (15) En fer balanç de les notícies més importants del 1975, el setmanari vilanoví no deixava de destacar la mort de Franco com l'esdeveniment més important de l'any i, amb la retòrica solemne del periodisme del règim, resumia el procés de relleu institucional: «La noticia del año queda centrada en el fallecimiento del Generalísimo Franco, tras largos días de lucha contra la muerte. Se suspenden todos los actos y se celebran Misas por el eterno descanso de la figura desaparecida. Se cursan numerosos telegramas de pésame y la ciudad vive unos días de sentido y expectante duelo. Nuestro Semanario, haciendo un considerable esfuerzo, dado sus limitadas posibilidades, lanzó una edición especial al cabo de escasas horas de producirse el óbito. Asimismo, los villanoveses siguieron vivamente interesados los actos del juramento y proclamación del nuevo rey, don Juan Carlos I» («1975. Una edición especial dió cuenta del máximo acontecimiento del año: El fallecimiento del Caudillo de España», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1483 [3-I-1976], pàg. 7). Poc després, en el primer aniversari de la mort del Generalísimo, la *novollengua* monàrquica s'havia instal·lat plenament en el quart poder i la legitimació de la monarquia, com a hereva del règim anterior, es consumava amb tocs de cinisme i tot: «Hoy se cumple un año del fallecimiento del que fue Jefe de Estado, Generalísimo Franco. No podemos sustraernos de evocar una efeméride que marcó un hito trascendental en la historia contemporánea de nuestro país; el fin de un dilatado período de gobierno personal y inicio de una evolución hacia formas democráticas. / Al recordar la muerte del viejo Caudillo, que rigió durante 40 años el destino de los españoles, ciframos nuestras esperanzas en el nuevo orden de cosas que se está instaurando y cuyo espaldarazo definitivo lo han dado las Cortes con la aprobación de la Reforma Política» («Mirando atrás sin ira», *Diari de Vilanova*, núm. 1527 [20-XI-1976], pàg. 3).
- (16) «Proclamación del Príncipe Juan Carlos como Rey de España», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1478 (22-XI-1975), pàg. 7.
- (17) «Actividad municipal. Acuerdos del Pleno: Pésame por la muerte del Caudillo y adhesión al Rey», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1479 (29-XI-1975), pàg. 21.
- (18) «A Franco. En el día del seu enterrament". Rincón poético», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1479 (29-XI-1975), pàg. 17.
- (19) «El mensaje a la nación de Juan Carlos I Rey de España», *Villanueva y Geltrú*, II època, núm. 1479 (29-XI-1975), pàg. 3-4.
- (20) Sobre el període «transitiu» de la dictadura a la monarquia a Vilanova i la Geltrú, vegeu les aportacions testimonials de Sixte MORAL i Ramon FARRÉ, *Malgrat tot, avançàvem* (Vilanova i la Geltrú: El Cep i la Nansa, 1981), pàg. 17-84; Xavier GARCIA i PUJADES, *La transició apassionada 1975-1980. Un ecologista es confessa* (Barcelona: Fundació Roger de Belfort, 1989), especialment les pàg. 19-42, i, amb rivets revisionistes, Jaume CARBONELL MASSIP, «*Diari de Vilanova: història i memòria del periòdic més antic de la premsa estatal*» (Vilanova i la Geltrú: Edicions del Garraf, 2000), pàg. 142-146. Pel que fa al procés històric general des del 1939 ençà a l'Estat espanyol, són molt suggerents les heterodoxes anàlisis de Bernat MUNIESA, *Dictadura y monarquía en España. De 1939 hasta la actualidad* (Barcelona: Ariel, 1996) i *idem*, «La transició. Tot lligat i ben lligat», *El Contemporani*, núm. 25 (gener-juny de 2002), pàg. 22-26. Una interpretació molt ben documentada i extraordinàriament reveladora del procés, focalitzat en la figura del monarca, l'ofereix Patricia SVERLO (pseudònim), *Un rei cop per cop. Biografía no autorizada de Joan Carles de Borbó* ([Lizarra:] Kale Gorria, 2002).

Froilan Franco (*)

SANTIAGO RUSIÑOL, UN TESTIMONI ESCOLAR

La precarietat de la vida dels mestres públics ha estat remarcada pel testimoniatge del nostre Santiago Rusiñol, el qual ens parla de les seves misèries materials i culturals, dels sentiments de pietat i menyspreu que despertaven els seus mestres [sic] i d'altres aspectes de la crònica negra del magisteri en el seu llibre *Quaderns d'estudi* (1916), a l'apartat "Quan jo anava a estudi". Aquests retalls de la vida d'en Rusiñol a l'escola pública s'han de situar ben bé a les darreries del segle XIX. En el món escolar, l'autoritat era la base del procés educatiu i la mateixa denominació "d'escolacaseria" indicava que el docent feia el paper

de representant de la societat dels adults. El concepte de mestre públic era en el centre del procés escolar, tant des del prisma intern de l'escola com de la seva projecció externa.

La doctrina del pecat original i la refutació de l'Emili d'en Rousseau era una mena de monstre per a l'ideari conservador que servia per a la perpetuació de l'estatus de privilegi de les classes rectores en relació a la convicció que les diferències de classe social eren d'origen diví, així resulten curiosos i significatius els arguments d'en Cánovas del Castillo. L'aitoritarisme era tan important a l'escola tradicional que atorgava un valor transcendental a l'ordre i el silenci entre els gairebé vuitanta alumnes que hi havia a cada aula... És clar que el xivarri devia ser més freqüent que no pas l'ordre i el silenci, així ho testimonia Santiago Rusiñol, que comenta per a la posteritat (els llibres de pedagogia l'esmenten) la labor dels seus mestres, el senyor Quim i el senyor Guni, els conductors de la seva escolarització al Masnou, el seu poble.

Del senyor Quim, en comenta Santiago Rusiñol: "De tres quarts d'edat, havia perdut quasi tots els cabells (els negres sobretot) i el millor de la dentadura, les poques peces que li quedaven se li sortien de les genives i, negres i ensenyant les arrels de capa cap, s'aguantaven gronxant-se per la mandra de caure o per la força de l'arrelat que em sospito una d'aquelles prendes que s'escurcen de vergonya i que al pobre senyor Quim li posaven les botes al descobert apedaçades amb repunt però, això sí, sempre enllustrades, sempre amb les mitges soles acabades de posar.

"Així era ell quant al físic. Tocant a la part moral, el senyor Quim estava per l'antic sistema d'ensenyança, era home de palmeta i de rigor... Pam, pam, pam. Tot seguit, il·luminu, Senyor, el nostre enteniment i voluntat perquè les coses que hem apreses (que havíem

d'aprendre en tot cas) ens serveixin per al nostre profit espiritual. I ara, anem a veure qui sap la lliçó. Gran i únic silenci sacramental, cap ni un responia. N'hi havia prou que ens preguntessin perquè aquella boca callés.

"Allà, la xerrameca havia de ser espontània i no pas moderada, amb preguntes de coses que cap de nosaltres tenia el gust de saber. [...] No recordo mai que el senyor Quim hagués quedat satisfet. De la trentena d'agenollats, penitents, mai però mai va sortir una veu que digués: aquí sóc jo, senyor Quim. Pregunti sense temor que li diré la veritat. [...] El senyor Quim havia d'enterar-nos de coses que no sabia del cert i fer-nos l'explicació en castellà, que era el que el molestava més. [...] Aquell Fleury, que n'hi havia donat de maldecaps! A voltes, al bo d'una digressió sobre els faraons o el pas de l'aigua pel Mar Roig, entrava la dona del senyor Quim a preguntar-li, a cau d'orella, si volia cigrons a l'olla o fideus fins, i del Mar Roig saltava a l'escudella i nosaltres aprofitàvem aquell *paro* de discursos per vessar tinta, tirar-nos boles mastegades i donar-nos..."

No obstant això, ens informa de l'altre mestre, el senyor Guni. "Era un mestre més, és a dir, un altre desgraciat?" D'ell afirma, per exemple: "Li perdono les interminables passejades per dins de l'escola, arrencat en fila, cantant tot el que és cantable: la taula de multiplicar, les definicions de les quatre regles aritmètiques, les oracions del catecisme i d'altres composicions amb lletra i música."

Que a Sitges –la pàtria xica i estimada d'en Santiago Rusiñol– hi havia una forta voluntat i un desig pregon de canviar l'escola pública, ens ho demostra en Miquel Utrillo i Morlius, el personatge més entranyable per als sitgetans, l'any 1918, tota vegada que aquest any es va publicar el *Decret de Graduació de l'Escola o el règim graduat*. Sitges encara no

tenia ni tan sols un edifici escolar propi, ni municipal ni estatal. Els nostres infants no eren ben atesos a l'ensenyament públic i fins i tot els obrers sentien vergonya d'haver d'enviar els seus fills als locals que s'utilitzaven, antihigiènic i antipedagògics, sempre denunciats per la Inspecció provincial. En Miquel Utrillo i Morlius, coneixedor del problema, manifestava: "M'encanta la Festa Major de Sitges i el seu ramell de focs artificials, però ho canviaria tot per un edifici escolar en règim graduat per als nostres infants."

Aquell primer intent seriós de graduació d'escoles, el 19 de setembre de 1918, dictaminava que tots els establiments docents d'ensenyament primari dels pobles de més de 2.000 habitants s'havien de convertir en escoles graduades. Com sempre, va passar, i encara passa a Sitges, la realitat va estar molt per sota de la llei, malauradament. Aquells pobres mestres, el senyor Quim i el senyor Guni, del nostre enaltit, florejat i idolatrat senyor Rusiñol, desbordats pel centenar de galifardeus als quals calia ensenyar alguna cosa (i la majoria no eren fàcils d'aconduir, per tal com estaven pujats en el bon costum d'una pallissa paterna per dia) per arribar a aquella fi amb un ordre relatiu van establir un sanitos terror mitjançant l'aplicació dels càstigs corporals abundantment distribuïts... Ai las!

(*) Estudiós de l'escola pública de Sitges.

Joan Solé i Bordes

LA COOPERATIVA VILAFRANQUINA DE FLEQUERS DEL 1936

El bon amic Josep M. Riba de Sant Cugat Sessgarriagues, responsable del Museu Rural El Forn d'aquesta població que l'IEP va

visitar el 26 de setembre del 2004, va fer donació, amb destinació a la biblioteca de l'IEP d'un exemplar dels *Estatuts de la Cooperativa Vilafranquina de Flequers* editat el 1936 a Gràfiques Cuscó, un senzill opuscle (150 x 110 mm) que ens ofereix alguns detalls poc coneguts sobre els processos de col·lectivització aplicats el 1936 a les principals activitats econòmiques.

Tal com van estudiar Colomer i Soler,⁽¹⁾ entre els diversos sistemes de col·lectivitzacions portats a terme hi va haver el de concentrar els diversos tallers d'un mateix ram per tal de poder augmentar la capacitat de producció, anul·lar la competència i aconseguir una major estabilitat laboral, amb la possibilitat de rebre comandes més importants. Aquest va ser el cas de la Cooperativa de Flequers, rere la qual trobem forners ben coneguts com els Inglada de la placeta de Sant Magí o els Parés de la carretera de Tarragona.

A les dotze pàgines del fullet hi ha els 21 articles dels estatuts de la Cooperativa, creada a l'empara de la Llei de Bases de Cooperació i de la Llei de Cooperatives amb l'objectiu de "millorar les condicions de treball dels obrers flequers, creant l'ensem un Taller Cooperatiu, a l'objecte d'elaborar tota classe de pa necessari a les costums i exigències de la nostra Vila." (Art. 1). La nova entitat va establir la seva seu als números 15 i 17 del carrer de Salvador Seguí (ara Oviedo).

La junta administradora era la que estava autoritzada a acceptar o desestimar l'ingrés de persones a la cooperativa, en especial aquells que fossin obrers no flequers però resultessin imprescindibles per a la seva bona marxa (Art. 2.). El capital per tirar-la endavant procedia de les aportacions dels socis que hi havien de posar mil pessetes, aquell es desembossava amb una part d'aportació de quantitat voluntària i la resta amb el descompte del 10

tenia ni tan sols un edifici escolar propi, ni municipal ni estatal. Els nostres infants no eren ben atesos a l'ensenyament públic i fins i tot els obrers sentien vergonya d'haver d'enviar els seus fills als locals que s'utilitzaven, antihigiènics i antipedagògics, sempre denunciats per la Inspecció provincial. En Miquel Utrillo i Morlius, coneixedor del problema, manifestava: "M'encanta la Festa Major de Sitges i el seu ramell de focs artificials, però ho canviaria tot per un edifici escolar en règim graduat per als nostres infants."

Aquell primer intent seriós de graduació d'escoles, el 19 de setembre de 1918, dictaminava que tots els establiments docents d'ensenyament primari dels pobles de més de 2.000 habitants s'havien de convertir en escoles graduades. Com sempre, va passar, i encara passa a Sitges, la realitat va estar molt per sota de la llei, malauradament. Aquells pobres mestres, el senyor Quim i el senyor Guni, del nostre enalltit, florejat i idolatrat senyor Rusiñol, desbordats pel centenar de galifardeus als quals calia ensenyar alguna cosa (i la majoria no eren fàcils d'aconduir, per tal com estaven pujats en el bon costum d'una pallissa paterna per dia) per arribar a aquella fi amb un ordre relatiu van establir un sanitos terror mitjançant l'aplicació dels càstigs corporals abundantment distribuïts... Ai las!

(*) Estudiós de l'escola pública de Sitges.

Joan Solé i Bordes

LA COOPERATIVA VILAFRANQUINA DE FLEQUERS DEL 1936

El bon amic Josep M. Riba de Sant Cugat Sesgarrigues, responsable del Museu Rural El Forn d'aquesta població que l'IEP va

visitar el 26 de setembre del 2004, va fer donació, amb destinació a la biblioteca de l'IEP d'un exemplar dels *Estatuts de la Cooperativa Vilafranquina de Flequers* editat el 1936 a Gràfiques Cuscó, un senzill opuscle (150 x 110 mm) que ens ofereix alguns detalls poc coneguts sobre els processos de col·lectivització aplicats el 1936 a les principals activitats econòmiques.

Tal com van estudiar Colomer i Soler,⁽¹⁾ entre els diversos sistemes de col·lectivitzacions portats a terme hi va haver el de concentrar els diversos tallers d'un mateix ram per tal de poder augmentar la capacitat de producció, anul·lar la competència i aconseguir una major estabilitat laboral, amb la possibilitat de rebre comandes més importants. Aquest va ser el cas de la Cooperativa de Flequers, rere la qual trobem forners ben coneguts com els Inglada de la placeta de Sant Magí o els Parés de la carretera de Tarragona.

A les dotze pàgines del fullet hi ha els 21 articles dels estatuts de la Cooperativa, creada a l'empara de la Llei de Bases de Cooperació i de la Llei de Cooperatives amb l'objectiu de "millorar les condicions de treball dels obrers flequers, creant l'ensem un Taller Cooperatiu, a l'objecte d'elaborar tota classe de pa necessari a les costums i exigències de la nostra Vila." (Art. 1). La nova entitat va establir la seva seu als números 15 i 17 del carrer de Salvador Seguí (ara Oviedo).

La junta administradora era la que estava autoritzada a acceptar o desestimar l'ingrés de persones a la cooperativa, en especial aquells que fossin obrers no flequers però resultessin imprescindibles per a la seva bona marxa (Art. 2.). El capital per tirar-la endavant procedia de les aportacions dels socis que hi havien de posar mil pessetes, aquell es desembossava amb una part d'aportació de quantitat voluntària i la resta amb el descompte del 10

per cent del jornal setmanal, i fins una part dels beneficis si aquests es produïssin (Art. 4 i 5); però el capital havia de procedir també del quaranta per cent dels beneficis aconseguits (que anomenaven “excés de percepció”) i encara de donatius, subvencions i préstecs (Art. 3 a 8).

L'articulat comentava igualment els drets i deures dels associats i especificava que les diferències entre els associats o entre aquests i la societat serien sotmeses a l'arbitratge de la Federació de Cooperatives de Catalunya i fins en apel·lació davant el Consell Superior de la Cooperació (Art. 9).

Regia la societat l'Assemblea General de socis que elegia una Junta Administradora formada per set persones: president, comptador, secretari i quatre vocals, la meitat de la qual s'havia de renovar cada any durant la segona quinzena del mes de juliol, s'indicava encara que ningú no podia ocupar un mateix càrrec més de quatre anys consecutius (Art. 11). L'assemblea era també la que nomenava una Comissió Revisora de Comptes que no es podia immiscir en la direcció de la societat però sí que podia convocar l'assemblea general en cas d'irregularitats i que estava assessorada per persones amb coneixement sobre el tema, però de la qual no podien formar part els membres de la junta, empleats administratius o familiars (Art. 12 a 15).

L'esmentada Junta Administradora havia de presentar cada semestre el balanç detallat de les activitats de la Cooperativa, amb indicació dels deutes i crèdits, les existències i maquinària. En cas de beneficis, després de realitzar les oportunes reserves per amortitzacions, aquests s'havien de dedicar en un quaranta per cent a engruixir el capital col·lectiu, un vint per cent “a obres de cultura social, professional i solidaritat social”, i l'altre quaranta per cent s'havia de distribuir de forma propor-

cional entre els associats i els obrers eventuais no socis, la proporcionalitat d'aquest repartiment depenia del “valor designat al treball personal aportat pels associats a l'obra comú” (Art. 16 i 17).

El darrer article era el 18, dedicat a la dissolució de la societat, allí s'especificaven els motius que la farien possible. A més de la pèrdua de les tres quartes parts del capital, s'havia previst la dissolució si el nombre de components de la cooperativa era inferior a vint, detall que ens mostra el caire d'àmplia base que es volia donar a l'entitat, tot i que no consta que en cap moment arribessin a assolir aquesta xifra. Signaven els estatuts el primer d'octubre de 1936 alguns dels més reconeguts flequers vilafranquins d'aquells anys, en concret Alfred Inglada, del número 3 del carrer Prat de la Riba (actual avinguda de Barcelona, a la placeta de Sant Magí); Francesc Figueras, del carrer 14 d'abril (l'actual de Sant Pere); Joan Parés, del número 13 de la carretera de Tarragona; Josep Pascual, del carrer dels Ferrers; Pere Montserrat, del carrer de la Palma; i Josep Pujol, del carrer del General Cortijo. La cooperativa vilafranquina va ser inscrita el 9 d'octubre d'aquell mateix 1939 al Registre del Servei de Cooperació com a Cooperativa Popular de Producció i Treball.

Colomé i Soler⁽²⁾ van remarcar com, tot i iniciatives com la que comentem, un any després, al novembre del 1937 hi havia a Vilafranca problemes de proveïments, en especial de pa, problemes que van derivar en un conflicte entre la Cooperativa i el Departament de Proveïments del Consell Municipal vilafranquí. Es parlava de pa poc cuit, de vendes de favor i fora dels dipòsits establerts, i fins es comentava la necessitat de concentrar la venda de pa en un sol punt, a la vegada que diversos documents consultats per Colomé i Soler remarcaven el continuat augment de preus i els arguments presentats per la Cooperativa per

demanar un augment del preu de venda del pa. D'acord amb el memorial de greuges que van presentar es pot entendre que en un dia elaboraven de mitjana més de tres mil quilos de pa.

NOTES

(1) Josep COLOMÉ FERRER i Raimon SOLER BECERRO. *Revolució i guerra a Vilafranca (1936-1939)* Ed. Ajuntament. Vilafranca del Penedès 1986. Pg. 104.

(2) COLOMÉ i SOLER. Pg. 114 i 115.

Joan Solé i Bordes

UN LITIGI PENAL DEL 1863
SOBRE EL PAGAMENT DEL
DELME

El bon amic vilafranquí Lluís Ràfols ens ha permès accedir a l'exemplar que conserva de l'edició *Defensas escritas por D. Francisco de Paula Rius i Taulet. Abogado del Ilustre Colegio de Barcelona, en demostración de la inocencia de Pablo Massana y Vendrell, labrador, vecino de San Pablo de Ordal, acusado de hurto de uvas a D. Modesto Lleó y de coacción ilegítima á D. Pedro Ràfols i Llopart, con el fallo proferido por el Sr. Juez de primera instancia de Villafranca del Panadés, el dictamen formulado por el Abogado Fiscal de la Audiencia territorial de Barcelona, D. Manuel Ponce y Vila, y la sentencia acordada por la Excma. Real sala primera de dicho Superior Tribunal en méritos de la causa criminal formada en virtud de denuncia de los espresados delitos*. Publicat a Barcelona a la impremta de Valentí Domènech el 1864.

Tot i que la còpia que hem pogut estudiar és incompleta i mancada d'algunes pàgines, és possible seguir-hi gairebé tot el procés que, pel que sembla, en el seu moment va desvetllar un especial interès al Penedès. Primerament hi trobem la defensa realitzada davant el jutjat de Primera Instància de

Vilafranca per l'advocat barceloní Francesc Rius i Taulet. Nascut a Barcelona el 1833, Rius i Taulet va exercir d'advocat, company d'estudis jurídics del vilafranquí Ramon Freixas i Miret, amb el qual sempre el va unir una profunda amistat sovint amb relacions també professionals, va mantenir nombroses relacions amb la nostra comarca, de la qual va ser Marquès d'Olèrdola, municipi on va morir el 1899. De la seva voluntat liberal i reformista, en pot ser una bona mostra la defensa del cas que comentem en la que, com es podrà veure, el que en el fos es debatia era l'abolició definitiva dels antics delmes.

El delme, impost d'origen eclesiàstic, consistia en la dècima part del producte de la terra o els ramats que la pasturaven. En tractar-se d'una renda feudal durant el Trienni Liberal es va proposar la seva abolició, però el decret de 29 de juny de 1921 el va reduir a la meitat, a la vegada que quedaven abolides les percepcions que corresponien a l'Estat i als laics. Tot i això, el retorn de l'absolutisme amb Ferran VII el va restablir altra volta, fins que el 29 de juny de 1837 la reina Isabel II el va declarar suprimit juntament amb les primícies. La llei que regulava aquesta supressió, que afectava especialment els ingressos eclesiàstics, no va entrar en vigor fins que el 31 d'agost del 1841 es va legislar una nova contribució de culte i clergat. Tot i que l'any 1846 es va decretar la llei definitiva que considerava la indemnització dels laics per l'abolició del delme podem veure com gairebé vint anys després encara hi havia qui pretenia mantenir el vell dret de cobrament de delme. Durant anys en els contractes de parceria encara es va fer constar, però, la possibilitat d'haver de pagar-lo, així el 1857 a Sant Cugat Sesgarigues es pactava en un article addicional: "Así se exige el diezmo lo pagaremos adquiridor y establente en función de los frutos que nos correspondan".

demanar un augment del preu de venda del pa. D'acord amb el memorial de greuges que van presentar es pot entendre que en un dia elaboraven de mitjana més de tres mil quilos de pa.

NOTES

(1) Josep COLOMÉ FERRER i Raimon SOLER BECERRO. *Revolució i guerra a Vilafranca (1936-1939)* Ed. Ajuntament. Vilafranca del Penedès 1986. Pg. 104.

(2) COLOMÉ i SOLER. Pg. 114 i 115.

Joan Solé i Bordes

UN LITIGI PENAL DEL 1863
SOBRE EL PAGAMENT DEL
DELME

El bon amic vilafranquí Lluís Ràfols ens ha permès accedir a l'exemplar que conserva de l'edició *Defensas escritas por D. Francisco de Paula Rius i Taulet. Abogado del Ilustre Colegio de Barcelona, en demostración de la inocencia de Pablo Massana y Vendrell, labrador, vecino de San Pablo de Ordal, acusado de hurto de uvas a D. Modesto Lleó y de coacción ilegítima á D. Pedro Ràfols i Llopart, con el fallo proferido por el Sr. Juez de primera instancia de Villafranca del Panadés, el dictamen formulado por el Abogado Fiscal de la Audiencia territorial de Barcelona, D. Manuel Ponce y Vila, y la sentencia acordada por la Excma. Real sala primera de dicho Superior Tribunal en méritos de la causa criminal formada en virtud de denuncia de los espresados delitos*. Publicat a Barcelona a la impremta de Valentí Domènech el 1864.

Tot i que la còpia que hem pogut estudiar és incompleta i mancada d'algunes pàgines, és possible seguir-hi gairebé tot el procés que, pel que sembla, en el seu moment va desvetllar un especial interès al Penedès. Primerament hi trobem la defensa realitzada davant el jutjat de Primera Instància de

Vilafranca per l'advocat barceloní Francesc Rius i Taulet. Nascut a Barcelona el 1833, Rius i Taulet va exercir d'advocat, company d'estudis jurídics del vilafranquí Ramon Freixas i Miret, amb el qual sempre el va unir una profunda amistat sovint amb relacions també professionals, va mantenir nombroses relacions amb la nostra comarca, de la qual va ser Marquès d'Olèrdola, municipi on va morir el 1899. De la seva voluntat liberal i reformista, en pot ser una bona mostra la defensa del cas que comentem en la que, com es podrà veure, el que en el fos es debatia era l'abolició definitiva dels antics delmes.

El delme, impost d'origen eclesiàstic, consistia en la dècima part del producte de la terra o els ramats que la pasturaven. En tractar-se d'una renda feudal durant el Trienni Liberal es va proposar la seva abolició, però el decret de 29 de juny de 1921 el va reduir a la meitat, a la vegada que quedaven abolides les percepcions que corresponien a l'Estat i als laics. Tot i això, el retorn de l'absolutisme amb Ferran VII el va restablir altra volta, fins que el 29 de juny de 1837 la reina Isabel II el va declarar suprimit juntament amb les primícies. La llei que regulava aquesta supressió, que afectava especialment els ingressos eclesiàstics, no va entrar en vigor fins que el 31 d'agost del 1841 es va legislar una nova contribució de culte i clergat. Tot i que l'any 1846 es va decretar la llei definitiva que considerava la indemnització dels laics per l'abolició del delme podem veure com gairebé vint anys després encara hi havia qui pretenia mantenir el vell dret de cobrament de delme. Durant anys en els contractes de parceria encara es va fer constar, però, la possibilitat d'haver de pagar-lo, així el 1857 a Sant Cugat Sesgarigues es pactava en un article addicional: "Así se exige el diezmo lo pagaremos adquiridor y establente en función de los frutos que nos correspondan".

El litigi que s'aplega en la publicació que comentem és d'uns quants anys després i ens mostra com el tema encara estava viu i era objecte de polèmica. Tot plegat mou la presentació d'una denúncia per robatori que el propietari Modest Lleó presenta contra Pau Massana i Vendrell de Sant Pau d'Ordal, el qual tenia la cura i administració d'una peça de terra que Modest Lleó tenia donada a parts a Teresa Massana, sogra de l'inculpat. A finals del mes de setembre de l'any 1863 s'havia de collir la finca anomenada Montjuich, al terme de Subirats. Pau Massana i Antoni Puig, aquest darrer com a encarregat del propietari, Modest Lleó, es troben i acorden davant de diversos testimonis portar a terme la partició de dues de cada nou, però quan estan collint i arriben a la tira que en fa deu Antoni Puig la reclama per a Modest Lleó a títol de delme, Massana es nega a acceptar-ho i insisteix que ja han fixat les parts, llavors Puig parla amb el masover de Modest Lleó i acaba afirmant que si no es reconeix el delme no volen collir.

Pau Massana i els seus companys van continuar collint i van deixar les passades –dues de cada nou– que s'havien acordat inicialment. En acabar de collir deixen passar encara un dia i quan veuen que els raïms segueixen als ceps i es poden fer malbé avisen el representant del propietari i cullen la part d'aquest, fet que els obliga a portar-lo al celler del parcer i elaborar-lo allí. És aquest fet el que permet a Modest Lleó portar-lo als tribunals amb l'acusació de furt de fruits. Per acabar-ho d'adobar, a l'hora de la declaració dels testimonis es presenta davant el jutge de Primera Instància de Vilafranca un informe de l'alcalde de Subirats on s'afirma que Pau Massana és agent d'una societat secreta que fomenta les dissensions entre els propietaris i els rabassaires per tal de subvertir l'ordre públic, un argument que veurem repetit de forma més sovintejada cap a finals del segle XIX, quan la crisi de la fil·loxera determina que hi hagi qui parli

fins i tot de la presència de la “Mano negra” andalusa a les terres penedesenques.

En la seva exposició davant el tribunal vilafranquí, Rius i Taulet defensa la inexistència de delictes i ho atribueix a la injustificada cobdícia d'alguns propietaris de terres establertes a cens irregulars denominats de primers ceps, propietaris que no respecten pactes ni contractes i qualifica al seu defensat d'un exemple de pobre emfiteuta.

Al mateix temps imputen a Pau Massana un segon delictes per haver impedit a Pere Ràfols Llopart d'exercir un dret legítim. Rius i Taulet argumenta que ha estat Antoni Puig, l'encarregat del propietari Modest Lleó, qui ha portat endavant aquesta acusació tot aprofitant que coneixia que Pere Ràfols era enemic declarat de Pau Massana. L'acusació assegura que Massana no volia pagar el delme d'una finca de la vinya anomenada “Darrera Mas Caballé”, situada a la partida dels Pallers, al terme d'Avinyonet. Com en l'altre cas, s'afirma que es volia, a més de la part pactada, la undècima com a delme.

El jutge de Primera Instància de Vilafranca, José Domingo Llera, dicta sentència el 25 de desembre de 1863 i afirma que la partició de cada deu tires de ceps una per al propietari era un tribut dels parciers de Modest Lleó que es venia pagant des de feia molts anys i així era reconegut “siendo consuetudinario en el país dicho pago”. El resultat és la condemna de Pau Massana per furt de raïms a sis mesos de presó, el pagament de les costes i despeses del judici i a pagar una indemnització de 90 rals i 41 cèntims, però l'absol del delictes de coacció del que també era acusat.

Pau Massana va recórrer la sentència a l'Audiència Territorial de Barcelona i l'esmentada edició aplega també el resultat d'aquesta, també a càrrec de l'advocat Francesc de P. Rius i Taulet.

Allí es reconeix que el tema de fons era si, a més de les parts pactades, calia abonar a Modest Lleó una de cada deu amb motiu del delme.

La sentència de l'Audiència reconeix que les diferències són sols civils, és a dir, que es refereixen a la part a pagar i el delme, i que dels esdeveniments no en deriven responsabilitats penals. La sala de l'Audiència, formada pels jutges Carlos de Collantes, Victoriano Sudor, Pedro Rodríguez i Mariano Peralta, el dia 11 d'abril de 1854 revoca la sentència del jutge de Vilafranca i declara Pau Massana i Vendrell absolt, tot i que Modest Lleó es podia reservar emprendre accions civils.

Les principals referències bibliogràfiques sobre el Trienni Liberal són a Ramon Arnabat *Liberals i reialistes. El Trienni Liberal al Penedès (1820-1823)* publicat per l'IEP el 2004, que inclou abundant bibliografia sobre el tema, i també a Ramon Arnabat *Visca la Pepa! Les reformes econòmiques del Trienni Liberal 1820-1823* publicat el 2003 per la Societat Catalana d'Estudis Històrics.

Pel que fa al tema de la viticultura penedesenca al segle XIX i en especial sobre la rabassa morta entre altres referències bibliogràfiques podeu veure: Antoni Martorell y Panyellas, *El Penadès. Notes crítiques sobre les vicissituds de la Agricultura, Industria i Comers durant el segle XIX...*, Vilafranca 1902; Pau Benach i Sonet, *En defensa de la rabassa morta*, Barcelona 1911; Belén Moreno Claverias, *La contractació agrària a l'Alt Penedès durant el segle XVIII* publicat per la Fundació Noguera el 1995; VVAA. "De l'aiguardent al cava" publicat a Vilafranca per *El Tres de Vuit* el 2003; també d'aquest mateix any el treball de Joan Solé i Bordes i Antoni Miret i Via, *Propietat i tinença de la terra a Sant Cugat Sesgarrigues als segles XIX i XX* publicat per la Societat Coral El Raïm de Sant Cugat Sesgarrigues; finalment, no podem oblidar la recent edició facsimil que Antoni Saumell ha preparat del treball de Victorino Santamaria, *Recopilación razonada de los usos rurales del partido judicial del Vendrell* publicada per l'IEP al desembre del 2005.

LLIBRES

Esteve Cruanyes i Oliver

LA FESTA MAJOR DE L'ARBOÇ A TRAVÉS DELS SEUS PROGRAMES

Ed. Ajuntament de l'Arboç. 2005.

L'incansable estudiós arbocenc Esteve Cruañes ha trobat en els programes de les festes patronals en honor a sant Julià conservats a l'arxiu de Josep M. Jané una nova font per al coneixement de la vida i l'entorn social a l'Arboç, així com de les diverses incidències i característiques que presenta la festa a l'entorn dels seus aspectes més tradicionals. Evidentment, els programes responen als gustos, estils i característiques –a més de les varietats que han proporcionat els canvis tècnics en les arts gràfiques– però en cada moment són un reflex, una veritable fotografia d'un temps i una població començant per la mateixa grafia del topònim de la vila. Temps era temps que en cent anys n'han passat moltes, de coses.

L'edició li serveix a Cruanyes per a fer a les pàgines inicials un retrat de la població, les seves característiques, el seu passat i la seva història, així com un conjunt de consideracions generals a l'entorn de la que sempre ha estat considerada com una de les més típiques de Catalunya. Tot seguit el volum aplega en prop d'un centenar de pàgines totes les portades dels programes, des del 1901 fins al mateix 2005 que va tenir com a motiu totes les portades. El volum reproduïx a color la portada de cada any amb un breu comentari de les principals característiques del contingut del programa o les seves característiques físiques. Tot plegat, una feina d'aquelles de detall –si parlem de l'Arboç talment com les puntes al coixí– que Cruanyes ha madurat amb la cons-

cient paciència d'estudiós reflexió i enamorat de la seva terra que tots li valorem com a ben característica.

J. M. L.

Emili Giralt i Raventós (dir.)

HISTÒRIA AGRÀRIA DELS PAÏSOS CATALANS

Ed. Fundació Catalana per a la Recerca.

Universitats dels Països Catalans.

Han vist fins ara la llum els dos primers volums –el primer dedicat a l'antiguitat i coordinat per Josep Guitart i Duran, el segon sobre l'edat mitjana portat pel coordinador general de l'obra Josep M. Salrach– d'aquesta monumental edició que, de forma discreta i sense fer enrenou fora dels àmbits d'estudi, constitueix un veritable monument a la historiografia de la nostra terra. En cada cas parlem de volums de gran format, de més de cinc-cents pàgines cadascun, en una edició molt acurada, tot i que no es permet la frivolitat de caure en el color ni la presentació enciclopèdica –llegiu ostentosa d'arts gràfiques–, i que compta en un i altre volum amb més de mitja dotzena d'autors, investigadors de les més reconegudes universitats del món. Heus ací l'obra de qui n'és el director, la llavor que durant tants anys ha sembrat el mestre Emili Giralt i Raventós.

A l'espera dels dos volums que s'anuncien per completar tota la visió històrica, i on indubtablement hem de trobar en temps més moderns l'aportació concreta d'Emili Giralt, aquesta *Història agrària...*, obra única en la bibliografia de casa nostra, representa la cul-

minació de tota una vida dedicada a aquesta especialitat històrica, amb una bibliografia d'estudi i recerca que si no és marcadament àmplia sí que és volgudament intensa, profunda, dedicada a posar les bases per a un treball que Giralt qualifica en l'ampli pròleg que dedica a cada volum d'alta divulgació històrica, i preocupat també per concretar les línies d'una investigació que després portarà –si és el cas, que tractant-se de coses de pagesos no se sap mai– a treballs de divulgació més a l'abast.

Direm així que aquesta història agrària és, indubtablement, el millor reconeixement al doctor Emili Giralt, a la personalitat, l'obra i la llarga trajectòria de la seva labor docent. Tots els col·laboradors que fan possibles cadascun dels volum es reconeixen deixebles i continuadors de les seves línies de treball, d'una base que ha fet escola perquè Giralt va ser el primer en començar a incidir en un àmbit, el dels estudis agraris, en el qual gairebé tot era per fer. Reconeixement d'homenatge a un mestratge impagable que ara esdevé realitat en una obra magna, de referència insubstituïble perquè, com escriu a les línies inicials del primer volum qui ha estat durant més de quinze anys director de la revista *Estudis d'història agrària*, editada del Centre d'Estudis Històrics Internacionals de la Universitat de Barcelona, “la història del món rural –és a dir, bàsicament, la història dels homes que han treballat la terra, han pagat rendes i prestacions, han criat bestiar i han transformat els productes agrícoles i ramaders en primeres matèries destinades principalment al consum alimentari– és la història que fins fa quatre dies ha caracteritzat la societat de l'Europa occidental”.

J. S. i B.

Josep Cornellà, Josep Puig i Joan Mitjans

L'ORFEÓ MOJA. 1947-1954

Ed. Parròquia de Sant Jaume. Moja 2005.

Breu però complet i ben editat opuscle d'una trentena de pàgines que ressegueix amb detall la trajectòria d'aquesta formació coral de vida breu, una coral de veus mixtes que s'inicia el 1947 sota la direcció de Joan Mitjans i que expandiria les seves activitat de mica en mica fins a esdevenir orfeó i elenc artístic en entrar els anys cinquanta. Un procés que es ressegueix més a més. L'edició es complementa amb una llista dels cantaires i de les obres interpretades i es recullen alguns programes de les celebracions portades a terme i l'himne de l'orfeó, igualment es reproduïxen els estatuts i es comenta la relació del compositor Josep Sancho Marraco amb Moja, població de la qual era filla la seva esposa. No s'obliden algunes referències al mestre Bové, així com les activitats del grup de teatre i les obres que van posar en escena.

J. S. i B.

Salvador Llorac i Santis

COL·LEGI DE SANT JOSEP. CENT ANYS. 1905-2005

Ed. Fundació de Cultura i Promoció Social.
Sant Sadurní d'Anoia.

Al mes de juny del 2005 els actes de commemoració del centenari del col·legi Sant Josep de Sant Sadurní d'Anoia, conegut popularment com “els hermanos” va fer possible l'edició d'un complet treball d'estudi històric i aportació de dades realitzat per l'historiador sadurninenc Salvador Llorac Santis amb la labor de Pere Casanovas i Carbó pel que fa a la identificació dels alumnes que apareixen en les fotografies, una tasca especialment difícil

i feixuga en relació als anys més reculats com explica ell mateix en un dels capítols inicials.

El volum compta amb textos d'introducció del director del centre, Joan Amat; de Josep Ferrer Sala, president de la Fundació de Cultura i Promoció Social, entitat titular del centre; i de Manuel Raventós i Negra, vicepresident de la Fundació i besnét d'aquell Manuel Raventós i Domènech, empresari, escriptor i incansable promotor de tota mena d'iniciatives agràries i socials que es va entestar a portar a Sant Sadurn una congregació que es dediqués a l'educació cristiana dels nois de la vila i comarca.

Llorac ha dividit el seu treball en tres parts, la primera que va del 1905 al 1936 s'ocupa del lent procés de fundació de l'escola després que no fructifiquessin els contactes amb els germans de la Salle, de manera que van ser finalment els Germans de Sant Gabriel, de procedència francesa, els que van tirar endavant la iniciativa escolar en un edifici del mateix Manuel Raventós, al carrer de l'Hospital i que posteriorment seria objecte de diverses reformes. Aquesta etapa més reculada ha estat resseguida amb especial deteniment per l'autor tot cercant i aportant nombrosa informació i dades desconegudes que han estat localitzades en arxius familiars, empresarials, acadèmics i eclesiàstics. Una primera època que arribarà fins al final de les activitats l'any 1936 i el saqueig revolucionari de les seves instal·lacions.

Salvador Llorac situa la segona etapa entre l'any 1939 i el 1979 i comprèn fases tan essencials com la constitució de la Fundació del Fomento de Cultura Popular S.A. que promou l'any 1947 el fill de l'iniciador de les activitats de l'escola, en Manuel Raventós Fatjó, i altres prohoms de la vila per tal de solucionar definitivament el problema de les instal·lacions del col·legi amb la construcció d'un nou edifici. El volum ressegueix igualment l'estructura

educativa i de funcionament del centre, d'acord amb el sistema d'estudis del franquisme, així com els diversos canvis en la direcció del centre per part dels "hermanos". En arribar el 1966 es crea la "Cooperativa de Enseñanza y Promoción Social" amb la finalitat de tirar endavant la construcció del nou centre que és en la seva estructura bàsica, tot i les nombroses reformes realitzades, el que arribarà fins als nostres dies, i altra volta hi tornem a trobar al darrere el nom dels més destacats prohoms de la població.

Els recorda igualment com el curs 1968-69 s'iniciaria el cinquè curs de batxillerat, per primer cop amb caire mixt com a resultat d'un acord amb les religioses Vedrunes del Col·legi del Carme. El nou centre, un cop enllestides les obres, s'inauguraria l'any 1970, i el 1978, sota la presidència de Josep Ferrer i Sala, s'iniciarien les obres de l'ala dreta, pocs temps abans s'havia posat a la façana l'escut dels germans Gabrielistes, donació de la senyora Dolors Sala i Vivé. Aquesta etapa, que inclou no sols l'inici dels estudis de batxillerat, sinó també els de Formació Professional, es clou al juny del 1978 quan la comunitat de "Hermanos de San Gabriel" fa cessió gratuïta de la titularitat del centre escolar a la Cooperativa d'Ensenyança i Promoció Social, a l'agost del 1979 els "hermanos" deixarien definitivament el col·legi.

S'inicia aquí una tercera etapa que arriba fins als nostres dies i es caracteritza d'entrada per la creació de la Fundació de Cultura i Promoció Social que des de llavors porta la titularitat del centre i que presideix Josep Ferrer. En aquest apartat del llibre s'inclouen les fotografies a color dels alumnes de les darreres dècades. A destacar igualment que tot el volum es complementa amb nombroses notes i un apèndix general amb una biografia dels diversos directors que ha tingut el centre, el professorat i administració, l'organigrama

de direcció, els premis rebuts per l'alumnat i fins els alumnes matriculats des del curs de 1925. A la cloenda les imatges de tots els alumnes del curs del centenari, així com un ampli apèndix bibliogràfic, detalls que fan d'aquesta edició un magnífic volum d'història i consulta, però a la vegada una crònica completa de la que ha estat durant cent anys iniciativa col·lectiva de tota la vila de Sant Sadurní.

J. M. L.

M. Montserrat Miret i Nin

EL VINO EN EL ARTE

Ed. Lunwerk. Barcelona.

De la mà de d'una de les més prestigioses editorials de volums d'art de casa nostra, en gran format i edició de luxe veia la llum el passat desembre un completíssim treball de la penedesenca i estudiosa de la història de l'art M. Montserrat Miret i Nin. Es tracta d'un estudi de dues-centes pàgines, amb més d'un centenar d'imatges a color, en el qual Miret ressegueix la petjada del vi i el seu món en la producció artística, reflex de la presència del fruit de la vinya en les diverses cultures de tots els temps. El llibre compta amb un pròleg de l'escriptor, professor i erudit enòfil Mauricio Wiesenthal, el qual qualifica el volum de delícia en la mesura que sap ajuntar contingut i imatge com el vi a la copa d'un quadre de Caravaggio, proposa una passejada detallada per tota la història de l'art de tots els temps des de la perspectiva vínica; una passejada que s'inicia a la prehistòria i l'Orient Mitjà fins arribar als temps actuals. No cal dir que la passejada s'atura amb detall en l'art egipci, la mitologia clàssica, tot el que significa el món de la Bíblia i, per suposat, la iconografia cristiana, l'etapa medieval i el barroc de les natures mortes abans d'arribar als segles més propers.

Cal destacar especialment, com un goig per als sentits, les extraordinàries imatges de les obres d'art, aquelles més característiques i conegudes, però també peces que són petites descobertes, joies de l'art que ens resultaven desconegudes, sovint en reproduccions esplèndides, a pàgina sencera i amb insistència en detalls determinats d'una peça o quadre. No cal dir que l'edició, enquadernada amb tela, ha cuidat tots els detalls fins a esdevenir una petita joia a l'abast, un treball en el qual es conjuguen els coneixements i la voluntat de divulgació de Montserrat Miret, amb la seva prosa sempre fresca i directa, lliurada al goig de comentar obres mestres, a la vegada que les reproduccions s'acompanyen d'una completa nota amb tots els detalls de l'obra objecte de comentari a les pàgines de text.

Apuntem amb voluntat d'agraïment que Miret no se n'ha pogut estar de reproduir un dels vitralls de Macià de l'absis de la villa-franquina basílica de Santa Maria i, ben especialment, el Mural de Pau Boada del Museu del Vi, tot un goig per a la contemplació artística que mereix sense cap mena de dubte figurar al costat de les grans creacions artístiques contemporànies. Tot i que inicialment Montserrat Miret va redactar el seu treball en català, l'edició s'ha publicat en castellà, en versió d'Emilio Masià i inclou també els textos en versió anglesa de Richard Rees. Al mateix temps, l'editorial té previst realitzar també l'edició, en conveni amb altres cases editorials en diverses llengües europees més.

L'edició va ser distingida posteriorment com a finalista del premi "Gourmand World Cookbook Awards" a la millor edició a nivell mundial sobre vi i gastronomia durant l'any 2005 que es va lliurar a Kuala Lumpur, la capital d'Indonèsia. En una primera tria es van seleccionar 28 llibres de gastronomia i 7 de vins dels quals el millor en l'apartat de vins i en l'especialitat d'història era el treball de

Montserrat Miret. Una segona selecció va seleccionar el *El vino en el arte* a la final mundial del premi creat el 1995 pel francès Edouard Cointreau.

J. M. L.

Manuel Maria Fuentes i Francesc Roig

MANUEL BORRÀS I FERRÉS, UNA VIDA AL SERVEI DE L'ESGLÉSIA

Ed. Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví. La Canonja. Tarragona, 2005.

Després d'una labor de recerca i estudi que ens consta llarga d'anys, el Centre d'Estudis Canongins ha tret a la llum un d'aquells volums que no és pas habitual entre els centres d'estudis comarcals, un volum amplísim i ben complet a l'entorn de la figura de qui va ser bisbe auxiliar del cardenal Vidal i Barraquer i personalitat, per aquest mateix motiu, a reivindicar des de la seva posició a l'ombra.

Assassinat l'estiu del 1936 l'any 1959 es van tramitar a Roma els processos ordinaris per a la seva beatificació i es va decidir recollir un estudi biogràfic ben complet. Aquesta voluntat s'esdevé possible ara en base a una labor que, com assenyala el bisbe actual de Tarragona, Jaume Pujol, situa la vida del bisbe Manuel Borràs en les coordenades d'espai i temps en les quals va viure, exercici imprescindible per entendre en profunditat la seva vida i la labor que va portar a terme. Així a les pàgines del volum es recorden aspectes que ara ens resulten ben allunyats com la vida espiritual, les pràctiques litúrgiques i devocionals, la seva tasca com a predicador, la labor d'acompanyament espiritual en un centre d'educació cristiana, la labor moderada i reflexiva de l'home de govern a la seu taragonina o la seva

preocupació per l'assistència sociosanitària del clergat i els mitjans de comunicació. I encara les famílies tarragonines amb les quals tenia amistat. Entre altres aspectes, resulten especialment curioses les notes de la recerca acurada dels seus antecedents familiars en l'entorn de la Canonja del segle XIX i els trets que des de ben jove van definir la personalitat de qui seria destacat eclesiàstic.

Tot plegat dibuixa una biografia ben completa, no sols del personatge, sinó també de l'Església a casa nostra en les primeres dècades del segle fins als temps més difícils i en concret aquell estiu del 1936 quan, igual com ho havia estat altres companys, el bisbe Borràs era assassinat al Coll de Lilla. Un punt final en el qual l'intent de reconstrucció de què veritablement va succeir ha suposat per als seus autors una labor de veritable reconstrucció testimonial del qual queden encara algunes ombres que ha estat impossible concretar, en qualsevol cas una magnífica mostra del rigor amb el qual han treballat tot el volum. El volum inclou finalment un apartat dedicat al llarg procés de beatificació i un apèndix documental amb més d'una setantena de peces ben interessants i encara una àmplia nota bibliogràfica.

J. S. i B.

Tres perspectives del Calafell contemporani

Helena Rotés

DE LA FINESTRA AL BALCÓ

Ed. Proa 2005. Finalista del premi Pere Calders 2004.

Joan Santacana

HISTÒRIA DE CALAFELL. EL SEGLE XX. ENTRE LA PESCA I L'ESPECULACIÓ

Llibres de Matricula. Calafell 2005.

Jaume Solé

EL BOT SALVAVIDES DE CALAFELL. VIVÈNCIES D'UN TRIPULANT

Llibres de Matricula. Calafell 2005.

Fins ara qui ens havia venut la imatge més evident de la platja de Calafell era en Carlos Barral, una visió prou subjectiva bàsicament a *Años de penitencia*, *Los años sin excusa* y *Penúltimos castigos*, tot i que la presència més significativa i difícil de rastrejar és a la seva obra poètica. Aquests darrers dos anys, però, la felicitat coincidència de tres volums ens permet accedir a una triple perspectiva, la del Calafell literari, la del més específicament mariner i una perspectiva general de l'entorn al segle XX, justament en l'etapa que la població marinera ha patit un canvi més profund i substancial en segles d'història.

En el cas d'Helena Rotés no es tracta d'una perspectiva hagiogràfica o mítica del Calafell literari com a recer d'una part dels creadors en llengua castellana que es movien a l'entorn de la personalitat i l'obra de l'editor Carlos Barral, sinó una dimensió real de la platja, del punt de descans i referència, vistos

des de la perspectiva d'una nena, amb els anys una adolescent que ara, en la maduresa, busca en els records d'aquell temps punts de referència per a una interpretació de la seva pròpia vida: el descans, el paper de la mare, la creació artística i literària, la solitud que sembla acompanyar aquell conjunt de dones que van acabar per formar la seva família.

Es reivindica la figura de Miquel Montoliu, l'amic fidel de Barral, sempre a l'ombra, justament el pare de la col·lecció dels Llibres de Matricula que Rotés comenta una i altra vegada. En tots tres llibres, però, hi veiem una perspectiva de la població ben diferent de la parafernàlia, no ara sinó de fa dècades, d'altres viles del litoral penedesenc. Calafell era sempre la d'estar per casa, amb un club nàutic que no era altra cosa que un tancat amb la bandera que havia dibuixat en Barral. En aquest entorn l'autora ens descriu la vida de família, la identificació del grup, la platja dels nens o el sanatori abandonat, imatges d'un espai i de l'esperit d'una època. És, va ser, aquest un temps desaparegut com la fina sorra de la platja, les dunes, les tallines, el peix aranya, i fins el perfil i el color de la platja, i les mainaderes i minyones, un temps ara mitificat, de coses que han desaparegut, com les taques de quitrà, com aquell bot dels anys cinquanta que a la dècada dels vuitanta s'acabava de podrir en un racó i del qual Jaume Solé ha fet una crònica que és la de la vida marinera d'un poble de la costa penedesenca. En tot aquest entorn se situen també els personatges que Rotés descriu en el seu volum, figures de platja, estrofolaris o vells pescadors.

Tot plegat, el mateix Calafell de sempre, no pas el d'ara, és el resultat d'una evolució social que Rotés ha dibuixat a nivell familiar des del segle XVIII i en base a quatre papers vells, un temps en el qual no falta la línia d'americanos, i els que van anar a la capital a guanyar-se la vida i van tornar al poble a

comprar terres. Una trajectòria que Santacana esquematitza de forma completa en el seu estudi històric sobre el segle XX, per una banda el món dels pescadors, a l'altre cantó el dels pagesos, amb tota la problemàtica rabassaire a les primers dècades del segle, i d'aquí a les esperances del temps republicà (quan a casa de l'Helena tenien un lloro portat de Cuba que xiulava la marxa reial i que va haver de ser sacrificat en caure la monarquia, no fos cas que donés pas a interpretacions incorrectes), el pas de la guerra i la misèria que va venir després, entre l'agricultura, la pesca i el contraban, fins que va arribar el temps dels constructors i Calafell va caure en l'òrbita de la megalòpoli barcelonina.

Aquesta darrera etapa, en base als anys setanta, és la que Helena Rotés retrata amb una nostàlgia ben sentida, perquè el pas cap a l'adolescència i el món adult s'ha d'edificar sobre un món que canvia de forma vertiginosa, encara que sigui el que recupera tradicions pròpies com el bot salvavides.

J. S. i B.

DDAA

SANT SADURNÍ 300 ANYS D'HISTÒRIA. 1705-2005

Ed. Parròquia de Sant Sadurní. 2006.

L'existència d'un document a l'Arxiu Diocesà de Barcelona d'una llicència del bisbe Benet de Sala per beneir la nova església de Sant Sadurní de Subirats determina que la parròquia de la capital del cava hagi celebrat els tres segles d'activitat i, al costat d'altres actes religiosos i culturals, va recollir un conjunt de referències prou diverses, mostra de la diversitat social sadurninenca que es mou i s'ha mogut al voltant de la parròquia, en aquest volum de prop de 250 pàgines en una edició ben acurada.

Una vintena de signatures s'apleguen a les seves pàgines, des de les referències històriques de la parròquia, a càrrec de Salvador Llorac, o la reivindicació de la personalitat artística de Jaume Busquets i la seva labor en la reconstrucció, ornamentació i pintures del temple parroquial, a càrrec d'Anna Recasens, fins als records de rectors de la parròquia com Josep M. Aragonès, Francesc Pardo o Antoni Babra, i Carles Catasús a les pàgines inicials o els mossens nascuts a la vida de l'Anoia. I tot això sense oblidar el conjunt de grups, serveis i activitats que s'han mogut al tombant de la parròquia, al seu costat, a la institució cultural La Llar i que algun dels seus impulsors enumera amb deteniment en els seus records: la coral, els joves, els escolans, la catequesi, el cos de portants, la labor a la Vilarnau...

El conjunt és un volum de lectura suau i agradable, una edició coral, on moltes veus deixen sentir les que sempre són en el fons les mateixes notes, el càntic d'una comunitat que mira endins, que fa seves les creences però, a la vegada, mira enfora i esdevé protagonista destacat de la història d'una vila, eix vertebrador de tantes i tantes activitats que, d'una o altra manera, han ajudat –com en tantes altres poblacions de la nostra geografia– a estructurar el teixit social d'una comunitat, sempre amb una voluntat de servei. En definitiva, el retrat d'una parròquia, escrit i en imatges, però també en ell mateix el retrat d'una comunitat penedesenca.

J. M. L.

Ricard Vinyals i Torres

L'ENXANETA TORNEIG D'HOQUEI BASE. 25. 1982-2006

Ed. Club Patí Sant Ramon. Vilafranca 2006.

El fet de celebrar una efemèride d'un quart de segles d'educació i esport és a casa nostra una d'aquelles circumstàncies veritablement excepcional. Molt sovint aquestes són iniciatives que tenen un temps de continuïtat limitada, i encara més si parlem d'un centre educatiu on el pas dels alumnes, una promoció rere l'altra, esdevé constant. Tot i això el Col·legi de Sant Ramon ha sabut mantenir, des de la iniciativa de moltes persones que hi han donat empenta unes rere les altres i entre les que voldria esmentar sols el bon amic Joan Ortiz i el seu actual capdavanter Josep Casanellas, conscient que em deixo al tinter tota una colla de persones, potser per això aquest volum, editat amb cura i obra de la fina ploma

periodística de Ricard Vinyals, ha de passar a la història per l'ampli nombre de pròlegs que l'obren.

Les pàgines ressegueixen els orígens de l'esport sobre patins a Vilafranca i la seva evolució fins a l'inici de les competicions a l'Escola de Sant Ramon, tota una tradició que identifica aquest centre. Tot plegat ha fet possible aquest quart de segle d'un torneig que ha sabut mantenir el fogatge de l'esport de l'hoquei patins, una pedrera de la qual han sortit jugadors de primera línia d'aquest esport. En aquest sentit l'edició esdevé un volum de referència, farcit de dades i noms i amb una ben àmplia selecció gràfica que les diverses etapes d'una competició que ha fet camí i que és ara mateix una magnífica realitat amb molts anys, i molta feina a fer, per endavant entre les noves generacions.

J. M. L.

FONS BIBLIOGRÀFIC

Donatiu Consell Comarcal del Baix Llobregat

- *El Baix Llobregat. Guia d'arxius municipals i comarcal.* Consell Comarcal del Baix Llobregat. Baix Llobregat. 2002. 80 pàg.

Donatiu del Sr. Francesc Villegas

- UDINA I MARTORELL, Frederic, Dr. *Barcelona a través dels temps.* Distribuidora Internacional de Acunaciones, S.L. Barcelona. 1971. 20 pàg.
- Serra Massana. *Un dibuixant d'Igualada.* Ajuntament d'Igualada. Igualada. 2000. 20 pàg.
- PINYES, Ramon, Dr. pvre. *Monografia de la Ermita de la Mare de Déu del Roser, de Vallmoll.* Gràfiques Moncunill de Valls. Valls. 1935. 120 pàg.
- MARTÍ I VILA, Carles. *Notes històriques de la vila (I).* Sant Boi de Llobregat, s/d. 134 pàg.
- *Igualada vista per Montserrat Mainar Benedito.* Igualada. 1989. 16 pàg.
- *Cervelló i la Palma. Guia del patrimoni historicoartístic.* Centre d'Estudis i Divulgació del Patrimoni. 1995. 32 pàg.
- *Jardín de María. Plantado en el Principado de Cataluña.* Gogistes Tarragonins. Tarragona. 1999. 78 pàg.
- SALLERAS I JUAN, Francesc. *Catàleg de la col·lecció de goigs "La Sibila".* Palma de Mallorca. 1996. 64 pàg.
- *Ateneu Barcelonès.* Ateneu Barcelonès. Barcelona. 1982. 20 pàg.
- *Mare de Déu dels Àngels.* Valldoreix. 1981. 12 pàg.
- BACH I RIU, Antoni. *Navès i l'antiga Vall de Lord.* Ajuntament de Navès. Navès. 1982. 116 pàg.
- *15 Vallès Occidental. Rutes de Catalunya.* Enciclopèdia Catalana. Barcelona. 1999. CD. Rom.
- *Guia del Garraf. L'esperit del Romanticisme.* Consell Comarcal del Garraf. Vilanova i la Geltrú, s/d. 84 pàg.

- TORNER I PLANELL, Jordi. *Notícia històrica i inventari del Fons Documental de la Unió Manresana d'Assegurances (1899-1987)* núm. 10. Arxiu Històric Comarcal de Manresa. Manresa. 2002. 44 pàg.
- *Col·legiata Basílica i Parròquia de Santa Maria de la Seu.* Any 2003. Ajuntament de Manresa. Manresa. 30 pàg.
- *Col·legiata Basílica i Parròquia de Santa Maria de la Seu.* Any 2004. Ajuntament de Manresa. Manresa. 30 pàg.
- SITGES I MOLINS, X. *El claustre romànic de la seu de Manresa.* Amics de l'Art Romànic del Bages. Manresa. 2000. 12 pàg.
- *Una vocació pessebrística. Homenatge a Joan Simats i Cortina.* Grup Pessebrístic de Manresa. Manresa. 2004. 8 pàg.
- CLOSA, Antoni, i RIUS, Jaume. *Selecció Catalana de Futbol. Nou dècades d'història.* Jaume Rius. Barcelona. 1999. 160 pàg.
- *Itinerari de la natura. La Font Freda.* Guia de l'Alumne. Servei de Parcs Naturals. Barcelona, s/d. 28 pàg.
- *Premis Signum.* Consell Comarcal del Solsonès. Solsona. 1997. 20 pàg.
- *Album Artistique. Paris et ses monuments.* Marquet. A.P. Paris, s/d. 22 pàg.
- *Libro del Congresista.* XXXV Congreso Eucarístico Internacional. Barcelona. 1952. 104 pàg.
- *Notícia del Berguedà.* Ajuntament de Berga. Berga. 1962. 20 pàg.
- ALEGRIA, Mercè (text), i GÓMEZ, Manu (il·lustracions). *Els Vallocs del Vallès Natural.* Consell Comarcal del Vallès Occidental. Terrassa. 2002. 30 pàg.
- *Visions i imatges de les Valls d'Àneu.* Consell Cultural de les Valls d'Àneu. Esterri d'Àneu. 2002. 36 pàg.
- *L'Alt Penedès. Guia turística.* Consell Comarcal de l'Alt Penedès. Vilafranca del Penedès. 2001. 96 pàg.

- *Marxa excursionista 19 de maig de 1985*. Centre Excursionista de Terrassa. Terrassa. 1985. 16 pàg.
 - *Sant Feliu del Racó*. Figuerola. Sabadell, s/d. 12 pàg.
 - SARRET Y ARBÓS, Joaquín. *Santuario de Ntra. Sra. de la Salud de Viladordis. Monografía*. Manresa, s/n. 34 pàg.
 - COLOM, Àngel. *Contracte amb Catalunya*. Columna Edicions, S.L. Barcelona. 1995. 64 pàg.
 - *La Barcelona del 93*. Ajuntament de Barcelona. Barcelona. 1991. 132 pàg.
 - GRAU I FOLCH, Josep-Joan, i SORRIBES I MONSERRAT, Jesús. *El Montsià. Estructura i dinàmica socioeconòmica*. Caixa d'Estalvis de Catalunya. Barcelona. 1982. 474 pàg.
 - GRAU I FOLCH, Josep-Joan, i SORRIBES I MONSERRAT, Jesús. *L'economia del Baix Ebre. Estructura i dinàmica socioeconòmica*, volum I. Caixa d'Estalvis de Catalunya. Barcelona. 1985. 394 pàg.
 - GRAU I FOLCH, Josep-Joan, i SORRIBES I MONSERRAT, Jesús. *L'economia del Baix Ebre. Els antecedents històrics*, volum II. Caixa d'Estalvis de Catalunya. Barcelona. 1985. 302 pàg.
 - CALLEJA I XIFRÉ, Carles; CORTÉS I MARQUÉS, Gabriel, i VECIANA I BORRÀS, Joan. *El Baix Camp. Població, economia i territori*. Caixa d'Estalvis de Catalunya. Barcelona. 1986. 368 pàg.
 - SORRIBES I MONSERRAT, Jesús, i GRAU I FOLCH, Josep-Joan. *La Ribera d'Ebre. Transformacions socioeconòmiques i perspectives de futur*. Caixa d'Estalvis de Catalunya. Barcelona. 1989. 554 pàg.
 - BOU I SIMÓ, P. Jordi M. *L'ermita de la Sma. Trinitat*. Parròquia de Sant Miquel de l'Espluga de Francolí. L'Espluga de Francolí. 1979. 252 pàg.
 - DD.AA. *La Caixa de Manresa a Catalunya*. Caixa d'Estalvis de Manresa. Manresa. 1990. 222 pàg.
 - *Igualada vista per Manuel Mayoral i Garcia. Nadal 1990*. Ajuntament d'Igualada. Igualada. 1990. 16 pàg.
 - BONO LAHOZ, M. Jesús. *Quaderns d'història. Una aproximació a la "nova dona" catalana des del pensament de Joana Raspall*. Patronat Municipal de Cultura - Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat. Sant Feliu de Llobregat, s/d. 36 pàg.
 - *Sabadell, de vila a ciutat (Vallès Occidental)*. Ajuntament de Sabadell. Sabadell, s/d. 32 pàg.
 - *El poblament al territori de Sabadell, de la prehistòria a l'antiguitat tardana. Una mirada cap a la Mediterrània: els ibers i els romans*. Ajuntament de Sabadell - Museu d'Història de Sabadell. Sabadell. 2001. 24 pàg.
 - *El poblament al territori de Sabadell, de la prehistòria a l'antiguitat tardana. Els primers assentaments pagesos i l'expansió pel territori*. Ajuntament de Sabadell - Museu d'Història de Sabadell. Sabadell. 2001. 24 pàg.
 - *Manresa, mil cent anys. 889-1989*. Ajuntament de Manresa. Manresa. 1989. 24 pàg.
 - TORNER I PLANELL, Jordi. *Catàleg del fons personal Joaquim Amat i Piniella* núm. 9. Arxiu Històric Comarcal de Manresa. Manresa. 2001. 44 pàg.
 - *Historial (1947-1967). Desarrollo orgánico y realizaciones*. Centro de Estudios Comarcales de Igualada. Igualada. 1967. 64 pàg.
 - FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Ana, i RAMONS SERRA, Gemma (col·laboració). *Mirades sobre el cementiri de Sant Nicolau (Vallès Occidental)*. Ajuntament de Sabadell. Sabadell. 2002. 28 pàg.
- Donatiu Generalitat de Catalunya**
- *Estudis sobre l'autogovern de Catalunya*. Publicacions del Parlament de Catalunya. Barcelona. 2003. 268 pàg.
- Donatiu del Museu Marítim de Barcelona**
- RODRIGO Y ÁLHARILLA, Martín. *La Casa Ramos, 1845-1960: más de un siglo de historia marítima*. Museu Marítim de Barcelona. Barcelona. 2005. 198 pàg.
 - ANCA ALAMILLO, Alejandro. *El historial de la corbeta Tornado (1862-1940). Viaje a través*

de la política española del último tercio del siglo XIX y Memorias del Asilo Naval Español. Museu Marítim de Barcelona. Barcelona. 2005. 118 pàg.

Intercanvi Association des Amis d'Apel·les Fenosa

- *Cahiers Fenosa 2004-2005* núm. 11. Association des Amis d'Apel·les Fenosa. París. 2005. 25 pàg.

Donatiu Diputació de Tarragona

- BLAY I BOQUÉ, Jordi, i NAVARRO MIRALLES, Luis. *Guia de Bonastre*. Diputació de Tarragona. Tarragona. 2005. 266 pàg.
- MATA DE LA CRUZ, Sofia. *La pintura del cincents a la Diòcesi de Tarragona (1495-1620). Entre la permanència del gòtic i l'acceptació del renaixement*. Diputació de Tarragona. Tarragona. 2005. 540 pàg.

Donatiu Grup de Recerques Històriques

- *Passejada per la història de Sant Pere de Riudebitlles*. Grup de Recerques Històriques. Sant Pere de Riudebitlles. 2004. 12 pàg. + 2 mapes.
- DD.AA. *Significat dels cognoms de Sant Pere de Riudebitlles*. Grup de Recerques Històriques. Sant Pere de Riudebitlles. 2005. 48 pàg.

Donatiu Fundació Miguel Torres

- *Testimonios documentales de la biografía de Pedro Grases*. Fundació Miguel Torres. Barcelona. 1988. 80 pàg.
- TARÍN-IGLESIAS, Josep. *Pere Grases, un vilafranquí universal*. Fundació Miquel Torres. Vilafranca del Penedès. 1987. 16 pàg.
- GRASES, Pere. *Catalans a les Amèriques i altres escrits*. Fundació Miquel Torres. Barcelona. 1990. 164 pàg.
- MÉNDEZ SALCEDO, Ildefonso. *Pedro Grases. Apuntes para el estudio de una trayectoria intelectual*. Fundació Pedro Grases. Caracas. 2003. 86 pàg.

- *L'aportació del Col·legi Sant Ramon al progrés i desenvolupament de Vilafranca i de la comarca del Penedès*. Barcelona. 1991. 22 pàg.

- GRASES, Pere. *Andrés Bello i Milà i Fontanals*. Universitat de Barcelona. Barcelona. 1986. 62 pàg.

- Andrés Bello. *Documentos para el estudio de sus Obras Completas, 1948-1985* tomo I A-J. Fundació Pedro Grases. Caracas. 2004. 652 pàg.

- Andrés Bello. *Documentos para el estudio de sus Obras Completas, 1948-1985* tomo II L-Y. Fundació Pedro Grases. Caracas. 2004. 756 pàg.

Intercanvi Generalitat de Catalunya - Departament de Cultura

- *Índexs de Tribuna d'Arqueologia de 1982-1983 a 2002-2001*. Generalitat de Catalunya - Departament de Cultura. Barcelona. 2005. 44 pàg.
- *Tribuna d'Arqueologia. 2001-2002*. Generalitat de Catalunya - Departament de Cultura. Barcelona. 2005. 242 pàg.
- *Tribuna d'Arqueologia. 2002-2003*. Generalitat de Catalunya - Departament de Cultura. Barcelona. 2005. 230 pàg.
- *Actes de les Jornades d'Arqueologia i Paleontologia. 2001* volum 2. Generalitat de Catalunya - Departament de Cultura. Barcelona. 2004. 823 pàg.
- *Actes de les Jornades d'Arqueologia i Paleontologia. 2001* volum 3. Generalitat de Catalunya - Departament de Cultura. Barcelona. 2004. 1242 pàg.

Donatiu Fundació Caixa Penedès

- LLORENS I JORDANA, Rodolf. *Sobre una llegenda popular medieval*. Fundació Caixa Penedès. Vilafranca del Penedès. 2005. 56 pàg.
- PARERA I RIPOLL, Josep. *Una presidència, un testimoni* volum III. G. Del Foix, S.L. Vilafranca del Penedès. 2004. 246 pàg.

**Donatiu Centre d'Estudis Canongins
Ponç de Castellví**

- FUENTES GASÓ, Manuel. M., i ROIG QUERALT, Francesc. *Manuel Borràs i Ferré: una vida al servei de l'Església*. Centre Canongins Ponç de Castellví. Tarragona. 2005. 596 pàg.

Intercanvi Centre d'Estudis d'Ulldecona

- *Rails* núm. 21. Centre d'Estudis d'Ulldecona. Ulldecona. 2005. 192 pàg.

Donatiu Llibres de Matricula

- SOLÉ I RUBIÓ, Jaume. *El Bot Salvavides de Calafell. Vivències d'un tripulant*. Llibres de Matricula. Calafell. 2005. 252 pàg.
- SANTACANA, Joan. *Història de Calafell. El segle XX. Entre la pesca i l'especulació* volum II. Llibres de Matricula. Calafell. 2005. 248 pàg.
- ÍÑIGUEZ I GRÀCIA, David, i SANTACANA I MESTRE, Joan. *Les fosses d'Albinyana. Guerra Civil 1936-1939*. Llibres de Matricula. Calafell. 2003. 94 pàg.

Aportació Ajuntament de Piera

- PUJOL FARRÉS, Gemma. *Noves passes, vells camins (sortides per Piera)*. Ajuntament de Piera. Piera. 2002. 48 pàg.

Donatiu Vilatana

- ALAGRET I VILARÓ, Pere, i CASAS, Maria. *Els vestits nous dels gegants*. Vilatana. Les Gunyoles d'Avinyonet. 2005. 28 pàg.
- DD.AA. *10 contes de Festa Major*. Vilatana. Les Gunyoles d'Avinyonet. 2005. 120 pàg.
- POYO I CREIXENTI, Antoni. *Vilafranca del Penedès. Pedres armeres, lloses i làpides sepulcrales del Claustre de Sant Francesc*. Vilatana. Vilafranca del Penedès. 1991. 168 pàg.

Donatiu Sr. Gener Aymamí i Domingo

- AYMAMÍ I DOMINGO, Gener. *Aproximació als molins de vent fariners de Catalunya*. Unió Excursionista de Catalunya de Barcelona. Barcelona. 1999. 56 pàg.

- AYMAMÍ I DOMINGO, Gener. *Aproximació als pous de glaç i de neu de Catalunya*. Unió Excursionista de Catalunya de Barcelona. Barcelona. 2000. 52 pàg.
- VILA I SERRA, Florenci. *Els camins d'avui en la Barcelona de sempre*. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona. 1999. 64 pàg.
- VEGA DE LA, Josep, i AYMAMÍ, Gener. *El Montsec i la Vall d'Àger*. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona. 1998. 52 pàg.
- COSTILLUDO, Carles. *Primers auxilis dins del món de l'excursionisme*. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona. 1997. 32 pàg.
- AYMAMÍ I DOMINGO, Gener. *La comarca d'Anoia, excursions, pobles, paisatges*. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona. 1996. 88 pàg.
- AYMAMÍ, Gener, i REIG, Joan. *XIV Excursió i Aplec de Veterans de Catalunya. Itinerari Excursionista*. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona. 1995. 16 pàg.
- AYMAMÍ I DOMINGO, Gener (coordinador). *Itineraris en el Parc Natural del Cadí-Moixeró (vessant de l'Alt Berguedà) Sector: Moixeró, Tossa, Comabella*. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona. 1990. 72 pàg. + mapa.
- AYMAMÍ I DOMINGO, Gener (coordinador). *Senders de gran i petit recorregut al Berguedà*. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona. 1992. 48 pàg. + mapa.
- PEIDRÓ, Eliseu, i REIG, Joan. *Arquitectura religiosa romànica de la comarca d'Anoia*. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona. 1994. 24 pàg.
- VINYOLÉS, Joan. *D'excursió pel romànic de la Vall d'Ora (Berguedà-Solsonès)*. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona. 1995. 48 pàg.
- AYMAMÍ I DOMINGO, Gener, i BALIU I BAUSILL, Joan (coordinadors). *Itineraris per la Serra de Rubió i refugi Mas del Tronc (Anoia)*. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona. 1994. 68 pàg.
- AYMAMÍ I DOMINGO, Gener (coordinador). *Itineraris en el Parc Natural del Garraf*. Unió

Excursionista de Catalunya. Barcelona. 1993. 80 pàg.

- CASAS I DEVESA, Narcís. *Els meus seixanta anys d'esquí*. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona. 1993. 72 pàg.

Intercanvi Centre d'Estudis de Parla Catalana

- *Fonts orals. La investigació a les terres de parla catalana. Actes de les Jornades de la CCEPC*. Cossetània Edicions. Valls. 2003. 294 pàg.
- *Església, societat i poder a les terres de parla catalana. Actes del IV Congrés de la CCEPC*. Cossetània Edicions. Valls. 2005. 860 pàg.

Donatiu del Museu Nacional d'Art de Catalunya

- LILIANA. *El món fantàstic d'Apel·les Mestres*. Museu Nacional d'Art de Catalunya. Barcelona. 2005. 176 pàg.
- *Obres mestres del romànic. Escultures de la Vall de Boí*. Museu Nacional d'Art de Catalunya. Barcelona. 2004. 120 pàg.

Donatiu Personatges de Catalunya, SL

- FONT, Àngel. *Història contemporània de Catalunya. L'associacionisme cultural, esportiu i assistencial*. Personatges de Catalunya, SL. Barcelona. 2003. 411 pàg.

Aportació Vilafranca del Penedès

- BLANC CANYELLES, Fontxo. *Xèniu-Pantarcadon Eugeni(o)*. Ajuntament de Vilafranca del Penedès. Vilafranca del Penedès, s/d. 20 pàg.
- SOLÉ I BORDES, Joan. *Aportacions vilafranquines al nacionalisme català*. Ajuntament de Vilafranca del Penedès. Vilafranca del Penedès. 2003. 24 pàg.

Aportació Ajuntament d'Olivella

- CATALÀ I GÜELL, Mossèn Ramon. *Quaranta anys a la parròquia d'Olivella (Garraf). Anècdotes i vivències d'un rector rural*. Edició de l'autor. Olivella. 2003. 182 pàg.

Donatiu Publicacions del Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona

- RECASENS LLORT, Josep. *La repressió franquista a Tarragona*. Publicacions del Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona. Tarragona. 2005. 412 pàg.

Donatiu "El 3 de Vuit"

- SOLSONA I LLORENS, Lluís (versos), i BORRUEL I ARNABAT, Ramon (il·lustrats). *Romanços castellers. 2. El 3 de Vuit*. Vilafranca del Penedès. 2002. 38 pàg.

Donatiu Diputació de Girona

- FERRÉ, Jordi; SANTANÉ, Josep, i BALLESTEROS, Enric. *La muntanya al mar. Cadiretes-l'Ardenya*. Competium, SL. Girona. 2005. 132 pàg.

Aportació Ajuntament Tossa de Mar

- *50 anys d'obres de Subirachs. 1950-1999*. Editorial Mediterrània, SL. Barcelona. 2000. 70 pàg.

Donatiu Associació Cultural del Matarranya

- MORET, Hèctor B. *In Nuce. Antologia Lírica*, col·lecció Lo Trull núm. 14. Associació Cultural del Matarranya. Calaceit. 2004. 136 pàg.
- GRÀCIA, Josep Miquel. *Fet i temps de la Codonyera*, col·lecció Lo Trull núm. 15. Associació Cultural del Matarranya. Calaceit. 2005. 230 pàg.
- VIDAL I FÍGOLS, Pasqual. *A la falda de la iaia. Literatura oral de Massalió*, col·lecció Lo Trull núm. 16. Associació Cultural del Matarranya. Calaceit. 2005. 158 pàg.

Donatiu de l'autor

- VALLVERDÚ, Josep. *Els inventors de fantasmes*. La Galera, SA. Editorial. Barcelona. 1977. 164 pàg.
- MARGARIT I TAYÀ, Antoni. *Olèrdola medieval*.

- Recull de notes per a la seva història*. Edició de l'autor. Vilafranca del Penedès. 2004. 42 pàg.
- COMA, Carme. *Ens agrada el fang. 25 anys del taller-escola de ceràmica*. Edició de l'autor. Gelida. 2005. 148 pàg.
 - GIL CÁNOVAS, J. *Definitivo rumbo (nuevos poemas)*. Edició de l'autor. 2005. 158 pàg.

Aportació Ajuntament del Vendrell

- XXX Concurs Literari Sant Jordi. *El Vendrell 2002*. Ajuntament del Vendrell - Patronat Municipal de Serveis Culturals. El Vendrell. 2002. 130 pàg.
- XXXIII Concurs Literari Sant Jordi. *El Vendrell 2005*. Ajuntament del Vendrell - Patronat Municipal de Serveis Culturals. El Vendrell. 2005. 134 pàg.

Intercanvi Grup d'Estudis Sitgetans

- CARBONELL I GENER, Josep. *Afanys i desencís de cosa pública*. Grup d'Estudis Sitgetans. Sitges. 1997. 238 pàg.
- MIRABENT I CASTIEL, Jordi. *Recull de noms, dates i fets sitgetans*. Grup d'Estudis Sitgetans. Sitges. 2003. 78 pàg.
- TORELLÓ I JUNYENT, Josep. *Sitges 1865-1877: Revolució, guerra i música*. Grup d'Estudis Sitgetans. Sitges. 2001. 228 pàg.
- Guillem Bergnes i Soler. Grup d'Estudis Sitgetans. Sitges. 2003. 36 pàg.
- XXens Premis Carbonell i Gener per a estudiants de Batxillerat, any 2001. Grup d'Estudis Sitgetans. Sitges. 2003. 128 pàg.
- OLIVÉ MESTRE, Joan. *Sitges ahir i avui. Aspectes del paisatge sitgetà*. Grup d'Estudis Sitgetans. Sitges. 2002. 106 pàg.

Donatiu Diputació de Tarragona

- BLAY I BOQUÉ, Jordi, i NAVARRO MIRALLES, Luis. *Guia de Bonastre*. Diputació de Tarragona. Tarragona. 2000. 266 pàg.

Donatiu Consorci del Patrimoni de Sitges

- *El Pati Blau*. Ajuntament de Sitges - Consorci del Patrimoni de Sitges. Sitges. 2003. 42 pàg.

Intercanvi Institut d'Estudis Vallencs

- *Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp* núm. 47. Institut d'Estudis Vallencs. Valls. 2005. 120 pàg.
- MARTÍNEZ FLORES, Lúdia, i BODOQUE PUERTA, Yolanda. *Aquí comptem per festes de la Candela. Records de vida a Valls*. Institut d'Estudis Vallencs. Valls. 2005. 286 pàg.

Donatiu Òmnium Cultural

- INSENSER I ARNET, Maria Teresa. *El Castell de Penyafort, mil anys d'història*. Òmnium Cultural. Vilafranca del Penedès. 2002. 16 pàg.

Donatiu Associació d'Amics del Castell de Gelida

- *Guia del Castell de Gelida*. Associació d'Amics del Castell de Gelida. Gelida. 1990. 28 pàg.
- CARAFÍ I MORERA, Enric, i MAURI I MARTÍ, Alfred. *El Castell de Gelida*. Associació d'Amics del Castell de Gelida. Gelida. 1984. 90 pàg.

Donatiu Fundació Miró

- Àngel Ferrant. Fundació Joan Miró - Centre d'Estudis d'Art Contemporani. Barcelona, s/d. 40 pàg.
- Lindsay Kemp and Co. *Exposició, accions escèniques i films*. Fundació Joan Miró. Barcelona, s/d. 26 pàg.
- Gerard Joncà. *Xifrer-xiprer*. Fundació Joan Miró. Barcelona, s/d. 4 pàg.

Donatiu Ajuntament de Barcelona

- Josep Llorens Artigas. Ajuntament de Barcelona - Serveis de Cultura. Barcelona. 1981. 94 pàg.

Donatiu Col·lectiu Esparreguerí de Recerques

- PAULO I SÀBAT, Josep, i CREUS I MACH, Joaquim. *Els terrissers i les terrisseries d'Esparreguera*. Setsetset Associació Cultural. Esparreguera. 1998. 334 pàg.
- *Esglésies i capelles d'Esparreguera*. Col·lectiu Esparreguerí de Recerques. Esparreguera. 2003. 36 pàg.

- PAULO I SÀBAT, Josep. *La Barca i altres mitjans de comunicació entre Esparreguera i Olesa*. Edició de l'autor. Esparreguera. 1995. 291 pàg.

Aportació Ajuntament de Sant Cugat Sesgarrigues

- MIRET I VIA, Antoni. *Versos per al meu poble*. Ajuntament de Sant Cugat Sesgarrigues. Sant Cugat Sesgarrigues. 2005. 60 pàg.

Intercanvi Museu Etnològic del Montseny

- MARTÍ, Daniel. *El teatre a la vila d'Arbúcies*, col·lecció Montsolí núm. 5. Museu Etnològic del Montseny, La Gubella. Arbúcies. 2005. 268 pàg.

Aportació Ajuntament de Bonastre

- VILASECA I FIGUERAS, Joan. *125è aniversari de la benedicció i col·locació de les campanes. Parròquia de Santa Magdalena de Bonastre*. Editorial La Torratxa. Bonastre. 2003. 58 pàg.

Intercanvi Centre d'Estudis del Gaià

- *La Resclosa* núm. 9. Centre d'Estudis del Gaià. Vila-rodonà. 2005. 166 pàg.

Donatiu Institut d'Estudis Locals

- MARTÍ I SARDÀ, Isidre. *Código tributario y contable de la administración local*. Atelier libros jurídicos. Barcelona. 2005. 1.566 pàg. Índices pàg. V a la CCLVII + CD. Rom.

Donatiu Consell Superior d'Investigacions Científiques - Institució Milà i Fontanals

- *Miscel·lània de Textos Medievals* núm. 5.

Consell Superior d'Investigacions Científiques - Institució Milà i Fontanals. Barcelona. 1989. 392 pàg.

- *Miscel·lània de Textos Medievals* núm. 4. Consell Superior d'Investigacions Científiques - Institució Milà i Fontanals. Barcelona. 1988. 336 pàg.

Intercanvi Fundació Bosch i Cardellach

- MAÑÉ I LLONCH, Pere. *Noves aportacions històriques a l'antiga parròquia de Sant Pau de Riusec*. Quaderns d'Arxiu núm. 99. Fundació Bosch i Cardellach. Sabadell. 2005. 50 pàg.

Intercanvi Centre de Lectura de Reus

- DD.AA. *Cultura i literatura reusenca del segle XIX*. Centre de Lectura de Reus. Reus. 2005. 302 pàg.

Intercanvi Institut d'Estudis Gironins

- *Annals*, volum XLVI-2005. Institut d'Estudis Gironins. Girona. 2005. 510 pàg.

Donatiu revista "Trena i peu"

- *75è aniversari de la mort de Mossèn Gaietà Viaplana i Cornet 1858-1930*. Ajuntament de l'Arboç. L'Arboç. 2005. 24 pàg.

Aportació Ajuntament de Vilanova i la Geltrú

- ESTRADÉ I PALAU, Miquel Àngel. *Francesc Macià i Llussà (1859-1933)*. Col·lecció Retrat núm. 32. Ajuntament de Vilanova i la Geltrú. Vilanova i la Geltrú. 2005. 68 pàg.

Fins al 31 de desembre del 2005